

EMLÉKIRATOK.

IRTA

FRANKENBURG ADOLF.

AZ „ŐSZINTE VALLOMÁSOK“ FOLYTATÁSA.

ELSŐ KÖTET.

PEST.

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1868.

A MÁSODIK HUSZ ÉV.

Mondani valóm.

Néhány év előtt megjelent ,Őszinte valomásaim'-ban hű képét igyekeztem adni azon rövid életkornak, melyet nagy részben enyém körében gondtalan s keserű tapasztalásoktól ment lélekkel töltöttem.

Édes volt visszaemlékezni azon órákra, melyek most, midőn rég elmultak, sokkal szebbeknek tetszenek, mint valóságban voltak; de nem feledkeztem meg azon szomorú percekről sem, melyek gyöngé felhőcskék gyanánt vonultak át ifjúságom derült egén, s most hosszu idő után, enyhébb színben tűnnek föl lelki szemeim előtt: az egyetlen jótétemény, melyet a kidühöngött sors engesztelésül nyújt kiállott keserveinkért.

A jelen ,Emlékiratok' folytatását képezik azon tarka eseményeknek, melyet szerény s azért hál' Isten senkitől sem irigylet

életem kísérői voltak. Nyíltan és őszintén fogom azokat előadni, nem hallgatván el azon befolyást sem, melyet reám egyenkint gyakoroltak, midőn hullámaik közé sodor-
tatva, lelkemnek irányt adtak s tetteim ár-
nyalatát képezték.

Szabadjon ezért a nyájas olvasótól, tü-
relmén kívül, még azt a szívésséget is kikér-
ni, juttassa szokott felebaráti kiméletét em-
bertársai gyöngéi iránt teljes mértékben azok-
nak, kikről, 'Emlékirataim' -ban kedvezőleg
nyilatkozni legjobb akaratom mellett sem le-
hetett, s e helyett vonja inkább kettős szí-
gorral bírálat alá az emlékiró cselekedé-
seit, melyeket ő amugy sem iparkodott re-
gényes alakba öltetni.

Ha kerülni akarnám a világ ítéletét, ezt
e vallomások nyilvánítása által ki nem hív-
nám ellenem, s ha gáncs vagy nevetség tár-
gyává szándékoznám tenni kortársaimat, igen
sok mondani valóm nem maradt volna —
tollam alatt!

I.

A 'cholera morbus' Magyarországot 1831-ben látogatta meg először, s jóformán megzavarta az emberek fejét, mint minden rendkívüli eseménynél történni szokott, ha hirtelen lep meg bennünket vagy ha arra elkészülve nem vagyunk.

A legfonákabb rendszabályokhoz nyultak, hogy e kellemetlen vendégtől megszabaduljanak, s ki ne emlékeznék korosabb olvasóim közül azon szomorú jelenetekre, miket az e célra történt félszegnél félszegebb intézkedések az országban, nevezetesen ennek szívében, Budapesten előidéztek? Mily tömérdek ember esett akkor nem a járványnak, hanem a maga és mások ostobaságának áldozatul!

S valóban csak ily szemtelen vendég kul-
lanes természetéhez fért hosszabb ideig tar-

tózkodni oly helyen, hol — mint nálunk az orvosok és a hatóság — oly rossz bántak vele!

E szomorú időben volt, hogy első évi jogáspályámat Egerben bevégeztem. Anyám, kinek egészsége már hanyatlóban volt, föl-szólított, hogy a szünnapokat otthon töltsen. Somogy még ment volt a járványtól; csak a Sió mentén bukott föl ez átkos nyavalya szórványosan néhány helységben, midőn a szomszéd Fehér, Tolna s Veszprémmegyékben már nagy mértékben dühöngött s mindenütt rémületet és fejetlenséget szült.

Augusztus közepe felé utnak indultam. Pest azon kebellázító események után, melyeknek kutfejét részint az orvosok gyámol-talanságában, részint a vad és tudatlan népnek minden rendkívüli alkalommal kihágá-sokra kész hajlamában kell keresni, lassan-kint lecsendesedett, s én akadály nélkül értem Fehérvárra, honnan Sárpentelére rándultam ki, hol az ottani gazdatiszt vendégszerető

házánál néhány napig időzni akartam, míg a közlekedés az elzárt Somogygyal ismét helyre fog állani. S csakugyan négy nap múlva azon kósza hirre, hogy ez megtörtént, utamat, rendes „passus“-al ellátva, oly biztos érzéssel folytatám, mintha Somogyvárig a legkisebb baj sem érhetne többé. Ez áldott gondatlanság, ifjuságom kincse, csakhamar megbosszulta magát, s még az nap délután a siófoki hidon szomorúan tapasztaltam azon német közmondás igazságát, hogy „a napot nem kell annak lemente előtt dicsérni.“

A nevezett hidnak közepén egy megyei biztos, tekintetes Kazay, nem tudom Istvának vagy Lászlónak hitták-e a jámbort, két pandur kíséretében megállította kocsimat s „passus“-omat kérte. Oda adtam az egyik pandurnak, s mialatt ez az iratot bontogatni kezdé, a biztos kérdezett, honnan jövök? Alig mondtam, hogy Fehérvárról, emberem ijedtében tiz lépést hátrált s rárivalt a pandurra, hogy hajtsa el azt a gyilkos papirost.

A mi megtörténvén, a másik „assistens” hoszszu póznát cipelt ki az őrházból, s azt orrom alá lökvén, rám fermed, dugjam a „pakszus”-t annak kétfelé hasított végébe. Szerettem volna parancsát teljesíteni, de oly ügyetlen voltam, hogy az iratot sehogy sem birtam a hasadékba szorítani. A pandur türelmét vesztvén, kirántá azt kezemből s tulajdon markával illeszté kellő helyére, mire a commissárius urtól pár cifra „marhá”-val tiszteltetett meg, melyet stoicus uyugalómmal zsebre rakott s a „paksus”-t füstölni vitte. Az épen oly böles mint czélszerű eljárás, mely az égő parázsra hintett fenyőmag füstjét leghatalmasabb ellenszerül vélte használhatni a nyavalya eltávolítására, mintegy tíz perczig tartott, aztán fölbontották a papirost, s a biztos ur, pápaszemes positurába helyezvén magát, annak tartalmát betűzgetni kezdé. Ez alatt nekem folyvást a kocsin kellett ülve maradnom, s már vártam, hogy engem is füstölni visznek.

A passus kellő megvizsgálása után a commissarius ur kijelenté, hogy felsőbb helyről nyert további utasításig ,contumácia'-ba kell vándorolnom. Kérdésemre, meddig fog ez tartani? azt felelte : ,legalább egy hétig'. ,Akkor inkább visszamegyek Fehérvárra!'
replicáztam én, de a commissárius ur szörnyű haragos képet vágott s azt duplicázta, hogy ,nem lehet.' Miért? azt nem tartotta szükségesnek megmondani.

Le kellett szállnom, s nem sokára aztán egy felszerféle épületbe lettem bekvartélozva málhámmal együtt, melyet magamnak kellett darabonkint ideiglenes lakásomra beczipelni. Még nem is volt tanácsos ez önkénytelen rabsághoz fanyar képet vágni, mert könnyen megtörténhetett volna, hogy a tekintetes commissárius ur, kinek hivatalos buzgósága első hevének legelső nyavalyás áldozata voltam, még rám parancsol, hogy makaesságomért — senkinek sem levén szabad felém közölni — tulajdon magamat kurta vásra verjem.

Sohasem untam annyira magamat, mint e fogságom első napjaiban. Megfordultam azóta számos thea-estélyen s tömérdek hangversenyben, végig ásitottam bizonyos urak parentációit s a boldogult „Reichsrath“ meztelen ajku szónokai minden specch-eit, átolvastam, mint utóbbi szerkesztő, legalább is husz rizsma szerelmes verset s humoristicus elmefuttatást : de mindezt távolról sem lehetett azon pensilvánicus kínhoz hasonlítani, mit e tökéletes elszigeteltségben szenvednem kellett.

Mint már említém, köztem és az emberek közt minden közlekedés megszűnt. Az ételt és italt ajtómtól tíz lépésnyi távolságban rakták le, magamnak kellett azt szobámba vinnem, s ha megebédeltem, az üres edényeket odá viszzszaraknom, honnan azokat elhoztam. A ki akár kíváncsiságból, akár hivatalból engem látni akart, ezt csak husz lépésnyi távolságban tehetette, hogy a bennem rejtőzhető nyavalya rá ne ragadjon. Az

ágyat szintén magamnak kellett fölvetni és lebontani, úgy a szobát kiséperni s minden egyéb házi foglalatosságot végezni, a minek alkalmatlansága mellett mégis az a jó oldala volt, hogy a testet szüntelen mozgásban tartotta, derekasan megizzasztott s a napnak egy részét rövidebbé tette.

Ki győzné mindazon félszeg rendeleteket, kurtaeszü intézkedéseket s tragicomicus jeleneteket előszámlálni, melyeket e nyavalya, rövid tartama alatt, előidézett? Mennyi fejtelenség pár hónapra szorított időszak alatt, mely a helyett, hogy a bajon segített volna, azt még inkább szaporította! Biz Isten, nem tartom mesének, hogy a soproniak hajdanta bezárták a város kapuit, midőn az első fecske mutatta magát, hogy ki ne repüljön többé: mikor a legferdőbb s egyszersmind legnevetesebb rendszabályokat láttam alkalmazni oly nyavalya ellen, mely a levegőben rejlik s a kulcslyukon is belopódzik, bármint övjük magunkat ellene.

Nyolcz, egész öröklétnek tetsző nap után megjött a parancsolat, miszerint azon egyének, kik más vármegyéből érkeznek, huszonötnapi contumáciát tartoznak kiállani, megengedtetvén azonban az eddig itt töltött időnek beszámítása.

Tizenhét nap nem a világ, gondoltam magamban stoicus resignatióval s igyekeztem kemény sorsommal kibékülni. Szerencsétlenségemre azonban még az nap meghalt szomszédságomban egy pandur a cholarában, minek következtében újabb parancs szerint a huszonötnapi contumáciát elejétől kellett ismét kezdenem. Miért? azért! A ki nem hiszi, tessék azt tekintetes nemes Somogyvármegye 1831-dik évi szeptember havi jegyzőkönyvében megolvasni, melynek kivonatát a commissárius ur előttem — természetesen husz lépésnyi távolságban — táblabírói komolysággal fölolvasta, s a mire nekem szót sem volt szabad válaszolnom.

Mindjárt másnap el is vittek minket Szán-

tódra, két órával beljebb a határtól, mert már Siófokon is kiütött a cholera, s a commissárius ur nem annyira bennünket (voltunk t. i. mintegy tizenöt áldozatai a tekintetes megye — atyai gondoskodásának), mint tulajdon drága bőrét féltette.

Minden kocsi mellett négy pandur nyargalt töltött fegyverrel; a lovakat a kocsiban ülőknek kellett fölváltva hajtaniok, mialatt a kocsis, nehogy velünk legkisebb érintkezésbe jöjjön, szekerétől illő távolságban volt kénytelen gyalogolni. Az én utitársam egy kiliti molnár volt, s még most is mosolyognom kell, ha emlékezem, mily keservesen sirt a jámbor azon szégyen miatt, hogy fegyveres erővel kísérik ötet.

Szántódon az urasági kocsma volt befogadásunkra rendelve. Nekem a pandurhad-nagy különös pártfogásából meglehetősen csinos szobácska jutott. — Alig mozoghattam ugyan benne, de mégis kényelmesebben éreztem magamat, mintha, úgy mint a többiek-

nek, hárommal vagy négygyel kellett volna egy szobában szoronganom. E magánosság annál jobban esett, mert nemcsak a közel mult jurista élet Egerben, hanem a közel jövő is elég anyagot nyújtott gondolkodásra, melyben mások jelenléte csak kellenetlen zavart okozott volna. Ily magános órákban kelt és ért meg bennem aztán a gondolat, hogy azon isteni vidéket, melyet taval oly hirtelen kellett elhagynom, nehogy a kéjnek csordultig tölt poharát egy hajtásra kiűritsem, ismét meg fogom látogatni, s ha lehet, áttörni a homályt, mely ottani viszonyaimat talányszerűleg beburkolá. Ninát, kit „Őszinte vallomásaim” végén említék, még csak rövid idő óta ismertem, s bár elég vonzónak s érdekesnek tetszett e kedves hölgy, még sem volt képes az előbbi évek emlékét annyira háttérbe szorítani szívemben, hogy azoknak egy futó gondolatnál többet ne szenteljek.

Ez önkénytelen magányomban tehát elég

időm volt a jövő napok programját elkészíteni. Eredménye az lett, hogy Somogyvárott csak két hetet fogok tölteni s aztán fölrandulok P—re, hogy lelkem eszményképével még egyszer, legyen bár utólszor is ez életben, találkozhasam. E tervnek szövése közt sebesebben mult el az idő, s mire elvégeztem, csak néhány napig tartott még a contumácia s közel volt a szabadulás órája.

Egyébiránt igazságtalan volnék, ha azt mondanám, hogy az unalom, mely Siófokon majdnem megölt, Szántódon is gyötört volna engemet. Volt elég mulatság! Nappal a mord tekintetű commissáriust neveltük, kinek hivatali tulbuzgósága néha a legtragicomicusabb jeleneteket idézte elő, éjjel pedig öreinkkel, kikkel nappal a commissarius jelenlétében farkasszemmet néztünk, a szomszéd szőlőhegyeket irgalmatlanul megdézsmáltuk s daczára az uralkodó cholerának, torkig jóllaktunk a mézédességű zamatos fürtökkel. Kellemetlen özszeütközéstől nem tartottunk;

mert az ,expeditió' a hatóság őrsemü közreműködésével történt, a commissárius pedig ezélszerű intézkedései teljesítéséről tökéletesen megnyugtatta levén, irigylésre méltó gondatlansággal mondta és ütötte azalatt a ,pagát ultimó'-t a plebánus urnál.

Volt ezenkívül még egyéb szórakozásunk is. Egy szép szeptemberi napon köztársaságunk új jövevényekkel szaporodott. A vendéglő udvarába hat fegyveres pandur kíséretében befordult egy sátoros szekér, melynek öbléből lassankint mintegy tiz-tizenkét nő- és férfiszemély bontakozott ki. Kiséretükből gyanítva, bajtársakat véltünk bennök üdvözölhetni; s úgy is volt! Első tekintetre inkább a kalandorok mint tisztességes utazók osztályába látszottak tartozni. — Az egész ,compánia' négy nőszemélyből s hat vagy hét férfiből állott, kik korra és külsőre nézve tetemesen különböztek egymástól. A mi a nőszemélyeket illette, nem lehetett épen rájuk fogni, hogy az illem főerényüket

képezte : öltöztetik jóformán szellős s nem a legtisztább állapotban volt, úgy hogy azt teljes joggal piszkosnak is lehetett mondani; a férfiak meglehetősen s úgy szólván „genialis“-abban néztek ki, a mennyiben e nemes kifejezést rájuk vagy irányukban alkalmazni lehetett.

Az egyiknek fütyköse ép oly vastag volt mint czombja, s fésületlen haja vad „grace“-al szállongott bubja körül. — A másiknak öltözete az új és régi divat különös ellentétét képezte, s nem csak egyetlen zsibárus bolt látszott contingensét e fiatal uracs ruházatához szállítani. Egy harmadik alig szállott le a kocsiról, azonnal hosszú léptekkel méregette az udvart s komoly tartása valamely tragicus hőst gyaníttatott. Ezen illúziómat azonban megzavarta kissé azon kimondhatatlan valami, mely csokoládészinű kabátja alól kikandikált, s körülbelül oly állapotban volt, mint az akkori choleras időben átfüstölt s átlukasztott csomagok. — A negyedik igen

finom uracsnak látszott, mert alig érinté meg talpával a földet, midőn a konyhaajtónál álló szolgálónak, egy ronda högyészi sváb leánynak, már csókoeskákat küldött, s kiterjesztett karokkal értésére adá, mint vágyik őt dobogó kebléhez szoritani!

Az előrebocsájtottak után nem szükség mondanom, hogy oly fajta emberekhez volt szerencsém, kik Thália és Melpomène zászlaja alá esküdtek s magokat „művészek“-nek nevezték. Nem mondhatnám, hogy különös vonzódással viseltettem volna irántuk, miután azonban a sors összehozott bennünket, „ugy a hogy“ már meg kellett velök férni. Így illett az akkor is, most is a magyarhoz.

Színészek voltak tehát, kik Fehérvárról jöttek s Marczaliba s Kanizsára indultak, hogy e szomorú időben remek játékok által azon világtájakat is gyönyörködtessék. Az igazgató ur — bocsásson meg, hogy nevét elfelejtém s így át nem adhatom azt a halhatatlanságnak — keserű indignációval nyilat-

kozott a fehérvári közönségről, mely a muzsák kegyeltjeit nem azon mértékben pártolá, mint arra érdemesek voltak. Már tizezer forinttal kellett a „gázi”-t tulajdon zsebéből pótolni, hogy társaságát föntarthassa; de azért ő nem fog tágitani, hanem rendületlenül előhaladni a művészet és a — „haza” javára, miután ő e kettős csillagzatot többre becsüli, mint Dárius minden kincsét, melyet a mostoha sors tőle irigyen megtagadott.

Estefelé bemutatta nekem a társaság tagjait. Mind „elsőrendű művész” volt, kit tisztelettel említ és koplaltat a — h a z a. A csokoládészinű kabátos hős, ki lyukas nadrágját gombok hiányában hajtúkkal szurta világoskék mellényéhez, borzas fejével a felhők közt szaglálódván, alig méltatta csekély személyemet futó pillantatra; a füttykös nagyzúri nonchalance al szellőzteté kopott cilinderét; a quodlibet öltözetű egy áriát dúdolt, Béla futása’-ból s megszorítá kezemet; a csókos nyájias „aláztszolgája”-t vágott s sarkán

egyét fordult; a coulissagrációk pedig tetőtől talpig méregették személyemet s fontolóra látszottak venni, vajon méltó vagyok-e arra, hogy velem közelebb ismeret-ségbe ereszkedjenek? mely dicsőség után azonban — köztünk mondva — nem igen vágytam.

Később a tisztelt tagoknak, részint önvallomásaik, részint kölesönös bizalmas közlések nyomán, előbbi életviszonyaikba is be lettem avatva.

Az igazgató úr évek előtt egy hangmű-szerésznél legénykedett a fővárosban, s mivel egyszer, mert pénze nem volt, a mi igen sok becsületes emberen meg szokott történni, gazdájának egyik brugóját eladta, kénytelennek érzé magát e jámbor philistertől idő előtt megválni. Néhány évi kalandozás után a nagy és kis világban sikerült vállalkozó szellemének a bemutatott vándoresapatot összfogdosni. Itt egészen elemében volt, egy-szersmind pedig a hegedücsinálónál szerzett

műismereteit egy személyből, t. i. tulajdon magából álló zenekaránál is illően alkalmazhatta.

A csokoládés kabátu sekrestyés volt az egri minoritáknál s azon gyanuba esett, hogy a templom perselyét gyakrabban nyitotta meg, mint kellett volna; miért is e szent helyről nem épen a legkellemesebb körülmények közt menesztetvén el e világi compániához szegődött.

A farka öltözetű uracs komornyik volt egy előkelő háznál s valami ártatlan szerelmi viszony miatt, melyet a nagyságos kisasszonynyal kezdett szövögetni, a papa vadászostora elől az igazgató szárnyai alá menekült.

A csékos a nemes borbélymesterséget űzte Komáromban; mivel azonban oly ügyetlen volt, hogy a szakállal többnyire egy darab húst is vágott le szerencsétlen áldozatai pofájából, a doctordiploma helyett vándorkönyvet szorítottak markába s nem sokára

kevésbé szigorú principálist talált a jelen társaság érdemes igazgatójában.

A színésznők közül, kik természetesen mind „primadonnák” voltak, az egyik egy pesti házmesternek leánya volt, kit a ház egyik lakója, egy furfangos műbarát, szép magános órában rávett, hogy nem mindennapi kecséit a nagy közönséggel is bámultassa, s ne csak a házkaput, hanem a szívkapuakat is próbálgassa megnyitni. A másik szobaleányi minőségben szolgált egy grófnénál. Bizonyos nem reménylett öröm következében, melylyel a gróf úrfi közreműködésével uraságát meglepte, a szükséges utravalóval ellátva vándorlása közben e csapatra bukkant, s mind ő, mind az igazgató szerencsésnek vallotta magát, hogy egymásra találtak. — A többiek crónicája nem érdekelt annyira, hogy azt emlékezetemben tartsam.

Volt az igazgató úrnak, mint többnyire mindegyiknek lenni szokott, egy ügynevezett felesége. Sohse tudhattam meg tulajdonké-

pen, ki és mi ,lett légyen‘ ő ezelőtt? Mert hogy virágzóbb korában a fővárosi ginaceum egyik vagy másik fiókintézetében megfordult volna, ép oly rágalomnak tetszett mint az, mit a sugó és czédulahordó rosz nyelve állított, hogy t. i. a director ur arezán látható kékes félkörű bélyeg a directorné asszonyág éles körmeitől ered, miután, mint szemtanuja voltam, mindketten a legpéldásabb harmoniában éltek, s távolról sem nyújtottak alkalmat ily sértő gyanura.

Hálátlan volnék, ha azt mondanám, hogy a nyolcz nap alatt, melyet e vándoresapat társaságában töltöttem, magamat untam volna. Volt mindennap egy kis multság, s az idő, tekintve helyzetünket, elég gyorsan mult el, bár annak néha még sebesebb szárnyakat kívántam.

Az igazgató majdnem minden délután kisebb-nagyobb előadásokat rendezett az e célra ádoptált kocsiszinben, részint a mi kedvünkért, részint azért, hogy társasága

magát a jövőendő „saison“-ra kellőleg begyakorolja. Ilyenkor aztán volt alkalom a gazdag ruhatárt bámulni, mely pár ócska darabon kívül még néhány czafrangos rongyból s rongyos czafrangból állott. Minek is lett volna a sok lom egyébnek mint haszontalan tehernek? miután az akkori időben még rendezebb társaságoknál is szokásban volt bizonyos számú szabadjegyért a napi előadásokra szükséges ruhadarabokat kölcsön venni, melyek aztán legtöbb esetben úgy illettek a játszó testéhez, mint az általa képviselt szerep jelleméhez.

Egy ízben „Hamlet“-et adták „costume“-ben s világos nappal. Még a commissárius, meg az ispán és a pajtabíró úr is megtisztelték az előadást magas jelenlétükkel, s a sövényen belől, természetesen illő distáncziában, foglaltak helyet, míg a többi nép a kerítésen túl bámulta a komédiát. — Nem is látott hamarjában ennél szebbet az ember.

Hamlet fekete frakkban jelent meg, mely

a helybeli koresmáros tulajdona s egy lengyeltóti zsidószabó remeke volt. Birtokosa nagyon hizott azon szerencsétől, hogy a nemzeti művészet pártolásához ő is járulhatott egy német zubbonynyal, s fönnen dicselkedett ezzel a körülállók előtt, meg nem gondolván, hogy — ha beszéde a commissarius úr füleit éri — ez nem csak a frakkot, mert azt egy choleragyanus ember hordta testén, hanem annak tulajdonosát is, mint a ragadós nyavalya könyelmű terjesztőjét, nyakon csipi s huszonöt napi contumáciára ítéli. — A királyné abroncsszoknyában s koronás fején negédesen balanczirozó széles szalmakalapban lépett föl. — A királynak testét ócska huszárdolmány fűdé, melyet egy pandur szives közbenjárására az öregbíró obsitos veje ajánlott föl két sövénytuli jegyért a haza oltárára. Oldalán az urasági erdész vadáshkése parádézott s fejére egy vörös kendővel betakart fazekat csapott. — Polonius csikzöld mellényt, fekete szarvas-

bőrnadrágot s vörös kordován esizmát húzott föl, mely lábánál másfél czollal hosszabb volt, s a végén, mint a ,chinezerek‘ sarui, hegyesen fölkanyarodott. Nyaka köré rongyos hamuszínű ,plaid‘-et akasztott, melynek sárga czafrangos vége hasáig fityegett le, s ,wuklis‘ fejét az administrator úr inasának libériás kalapja ékesíté. — Ezek voltak ők s ilyeneknek adták ki magukat!

Hogy mikép játszottak? azt ne tessék kérdezni, mert ha megtudnám is mondani, már gyöngédségből sem tehetném, miután ingyen részesülvén az élvezetben, e tekintetben a sógorral tartok, a ki azt mondja: ,dem geschenkt Gaul schaut man nicht in's Maul.‘ Elég, hogy jól mulattunk s jóízűen sir-tunk—nevettünkben!

Már pedig van-e hathatósabb eszköz a balsors csapásai ellen, mint a nevetés? E satiricus álarcz előtt meghökken a legkeményebb ellenség is, s maga a szerencsétlenség is ijjedve hátrál, ha azt kinevetni merészel-

jük. De nem érdemli-e meg a világ, hogy derekasan kinevessük, s nem bir-e még csak azért némi becsesél, mert a nevetés nincs számítzva róla? Azelőtt, úgy két—háromezer év előtt, persze oly szépen és czélszerűen volt abban minden elrendezve, hogy az ördög, ki azt időtöltésből egyszer meglátogatta, nagyon megboszankodott miatta, s hogy az öreg Istenen magát megboszulja elküldte a nevetést, mely az öröm álczája alatt ügyesen csempészte be magát s az emberek által szívesen fogadtatott, míg nem az álczát levetette s — a satíra mutatta vi-gyorgó fogait.

Egyébiránt különös játékka vagy szeszélye volt a sorsnak, hogy négy viszontagságos év után ismét „Hamlet”-et láttatá velem, melyhez logicus éveimből még annyi keserű emlékezések tapadtak. *) Azonban nemcsak

*) Lásd „Őszinte vallomások” II-dik kötetét, 1. l.

Ophélia-Ánikó, hanem egyéb Ophélia is hiányzott, a mennyiben „Hamlet”-et Ophélia nélkül adták. A „tisztelt” közönség nem vette ugyan észre e hiányt, de az igazgató úr előadás után, szép holdvilágos este, szomorú képpel mesélte el, mikép veszté el társaságának e legszebb gyöngyét?!

Szegény! eleinte Hamletet a közönség, aztán pedig a maga mulatságára szerette. És Hamlet, ki, míg Ophéliát a színpadon gyűlölte, szabad és egészséges volt, rab és halványképű lett, mióta azt a színpadon kívül szerette. Nem mondta neki: „eredj a kolostorba,” mert elég bolond volt azt gondolni, hogy az ember, ha szeret, többet nyom a teremtés műhelyében, mint az üres szív hideg templomfalak között. Szóval, Hamlet megvallotta Ophéliának, hogy őt szereti, s hogy a gyűlölet érzése után nem ismer forróbb vágyat, mint Ophéliától hallani, hogy viszonyszerettetik.

És Ophélia?!

Szerepében szerelem, utálat s örültség állott, s ő nem tudta mit válaszszon? Nem tudta, szó, lehellet, vagy ábránd-e, a mi őt heviti? vajon kiesett-e szerepéből, vagy minden csak szerep-e s ő maga is az? A régiek istenei közül az egyiket álomnak hitták. — Ugyan furesán érezhette magát ő istensége, ha valóságnak hitte magát s mégis csak álom maradt. Ophélia majdnem azt hitte, hogy az ember is efféle isten! Szeretett magával párbeszédet tartani, vajon az, a ki szeret, ő-e vagy csak neve Ophélia, s vajon a szerelem valami-e vagy csak pusztán név? Kérte Hamletet, ébresztesse fel őt, s aztán meg fogja magát kérdezni, szereti-e őt vagy nem?

S Hamlet át kezdé látni, mily bohó volt ő, midőn újját orrára tette s kérdezte: „lenni, vagy nem lenni?” s mily sokkal bohóbbak azok, kik utánna papolták e kérdést s tudj’ Isten mit nem kerestek mindent abban? Pedig meg kellett volna először a lételt kér-

dezni, hogy mi a létel? s csak később lehetett volna aztán valami okosat kigondolni. S azért rávette Ophéliát, hogy üzze ki ezen bohóságokat fejéből, s hogy szeressék egymást az ég áldása mellett s az emberek közbenjárása nélkül. És Ophélia mindig halványabb lett és okosabb, bár az orvos azt állítá, hogy örültsége növekszik.

Midőn haldoklott, azt mondá: „hál’ Isten, hogy a halál létezik, s hogy ezen túl az örökévalóság kezdődik.”

S Ophélia lelépett és senki sem tapsolta meg. — Természetes; mert holt gyermekén s Hamleten kívül senki sem volt körülötte. — —

Már költőibben el nem mondhatta volna az igazgató, hogy Ophélia bolondulásig szeretete Hamletet, s gyermekágyban halt meg.

Azóta „Hamlet”-et mindig Ophélia nélkül adták, de volt remény, hogy e hiányt Marczaliban vagy Kanizsán kipótolni fogják.

September vége felé valahára fölviradt ránk a szabadság napja. A commissárius úr fölolvasta neveinket, azután hivatalosan kijelenté, hogy 'nyavalyamentesek' vagyunk s mehetünk tekintetes nemés Somogymegyében a merre tetszik. Ez alkalommal kaptam tőle az első kézszorítást s véghetetlen boldogulék a kitüntetés fölött 'in conspectu populi.'

Félóra múlva kész voltam málhám rendezésével s bajtársaimtól érzékeny búcsút vevén a köröshegyi számvető esinos fogatán Somogyvárra kocsiztam.

II.

Édes anyámat ágyon kívül, de nagyon gyöngélkedőnek találtam. A viszonzlás öröme szép halvány arczát perezre futó pírral borítá el, melynek elmúltával az még halványabbnak tetszett. Látni, mint fogy e nekem oly drága élet mindennap jobban s mint hamvad el lassankint e szép szemek fénye: oly kellemetlen érzés volt, mely honlétemet végtelenül kínessá tette. Ehhez járult még az a sokféle gyászshir, mely a cholera dühöngéseiről keringett, s mely az embereket saját házi körükre szorítá s a vendégszerető vidéket barátságtalan magánynyá változtatá. A szomszéd vámosi gazdatiszt, egy igen derék jóra való ember, aráját s jövő napját, kik Kadarkútról látogatóban voltak nála, ugyanazon egy éjjel a choleraiban vesztette el. Még most is látom, mint tört be

kétségbeesett arcezel a rémitő hirrel a plebánushoz s mint rogyott aztán eszméletlenül a bőrpamlagra! Ki merete volna a szerencsétlennek fájdalmát vigasztaló szavakkal megszentelteleníteni? A fiatal hölgy közvélemény szerint egyike volt Somogy legbájosabb leányainak; még néhány óra előtt szépsége teljes diszében virult s most marta-léka levén a „zöldszemű szüz“-nek (így hitta a pórnép a cholérát) eltorzított arcvonásokkal feküdt a gyászpadon.

Nem volt maradásom. Anyám maga is biztatott, hagyjam el mielőbb e szomorú vidéket. Tán sejté a vágyat, mely keblemet éleszté, s melyet természetes jósága még inkább táplált, tudván mily örömet engedem át magamat ez édes érzelemnek!

Fölfelé, Zala- és Vas megyén át, az út szabad volt; legalább nem volt az ember annyi kiesinyes „vexák“-nak kitéve, mint Somogyban, hol ezek nevetségességük mellett legnagyobb boszankodásig fokozódtak. A sze-

rencsés véletlen úgy akarta, hogy a járvány e megyében kevésbé dühöngött mint másutt, mi a kaposvári bölcseket az ellene hozott fonák rendszabályok további folytatására még inkább ösztönözte.

October hatodikán anyámtól hosszú érzékeny búcsu után elváltam s utamat Keszthelyen, Körnenden s Szombathelyen keresztül a stiriai határszélek felé irányoztam, hogy az élet apróbb bajaitól megmenekült lelkemet a friss egészséges hegyi levegőben megfüröszszem s annak a mindennapinál nemesebb élvezetet szerezhessenek.

Az út Szombathelytől P-ig igen kellemes. Úgy örültem a szép természetnek, mint a gyermek a karácsonfának. A vidék úgy szólván fokonkint szebbül s ellenkezőleg a vakító szépségű hölgygyel, ki eleinte meglep s aztán hidegen hagy, minden perczen újabb kellemekeket s minden nyugpontnál szebb paradicsomot tár föl ittas szemeink előtt. Bizony nehéz lehet az embernek, a ki itt lakik,

más vidékhez szokni; s nem mese, hogy a svaiczi- és norvégiainak, ha távol kénytelen lenni hazájától, honvágytól megszakad a szíve! — Szép az az alföld, igenis, kivált ha Petőfi dalaiból akarod megismerni, de reám nézve soha sem tudott vonzó erővel birni. Mert a láthatár, bármily messzire terjed is, megcsalja szemedet, s úgy jársz vele mint a tengerrel. Az ég apró ívekben nehezül reá s ha azt gondolod, hogy mélyen pillantasz a vidékbe, csak föllegzetet látsz, mely köd gyanánt huzódik el a keskeny égövön. Az ily tájék, már nem tehetek róla, de úgy van, lelkem látkörét szintugy összeszorítja mint szememét: elfásulok, s a hegyvidék bái-
jaihoz szokva rónaföldön még a mindennapi foglalatosságokhoz sem érzek kedvet.

Nagyszentmihálytól (németül Grosspetersdorfnak hívják, alkalmasint azért mert Kis-martont is Eisenstadtnak s Budát is Ofennak nevezik) belebb haladván, azonnal tudod, hogy pápista vidéken utazol, miután majd-

nem minden lépten a catholikus ember kegyeleti tárgyaival találkozol. Csalatkozó nék azonban, ki e jószívű népet stiriai vagy éppen tiroli atyafiaihoz akarná hasonlítani. Merem állítani — s e tekintetben tán illetékesebb bíróra nem hivatkozhatom mint Török János barátomra, ki rohenezi gazdaszt korában jó ideig lakott e vidéken s gyakrabban fordult meg ennek népe között — hogy az itteni lakosok mind tisztább fogalomra mind vallási türelmességre nézve merőben elűtnek szomszéd tartományi hitsorsosaiktól, mit nagy részben fölvilágosodott papjaiknak s a más vallásbeliekkel való gyakori érintkezésnek vagyok hajlandó tulajdonítani. Annyi igaz, hogy azon merev választófalat, mely a szomszédságban a catholikus és protestans közt létezik, itt sehol sem találod, s még kevésbé azon vak buzgóságot, mely kivált Tirolisban oly teljes virágzásban áll, s mely a tisztelet jelvényeit az érzékfeletti tárgyakkal, melyekre azok vo-

natkoznak, oly könnyen föleserélni szokta. Jó, derék és csendes nép lakja e vidéket, s ha nyelvünket nem is beszéli oly tökéletesen mint tiszaháti földije, azért mégis szintoly büszkén nevezi magát magyarnak mint ez : ámbár akkor — s tán még most sem — nem igen törődött az idő magasabb követeléseivel s érdekei őt inkább földesura személyéhez mint a baza politikai helyzetéhez kötötték.

P—ig nem terjedt még el a cholera s e rémitő vendéget itt csak hírből ismerték. A kastély előtt az öreg tisztartóval találkoztam, kinek képéről midőn meglátott, nem lehetett leolvasni, kedves vagy nem kedves vendég vagyok-e? Ugy sejtém, hogy az utóbbi. — Kérdeztem, itthon-e a grófnő s lehet-e vele beszélnem? Kitérő választ adott. Mincképpen is kérdeztem őt, midőn az út ahhoz, kihez menni akartam, nem volt elzárva, legalább látszólag nem, miután roszakaróim még nem mertek nyíltan föllépni ellenem s csak távolról követték lépteit.

met, alig várhatván, hogy az alattomban vett törbe kerüljek.

A grófnő hidegen fogadott. Különösnek találta, hogy ily veszedelmes időben útnak indultam. Állításomra, hogy csak őt kívántam látni, sarcasticus mosolylyal felelt. Azt gondoltam, hogy hinni fogja mit magam sem hittem, s hogy elég diplomaticai képességem lesz őt szavaim őszinteségéről meggyőzni. Nem sikerült; s mivel másrészt mélyebb belátásom volt, mint némely minis-ternek, ki csak akkor érti, hogy *persona ingrata* lett, ha székét az ajtó elé teszik, s éreztem, hogy éppen nem fogják kedvetlenül veuni, ha irhámát mielőbb elhordom innen, fűltettem magamban, hogy ezen gyönyörűséget mind magamnak mind az illetőknek hováhamarább megteendem. De Stellá-val mindenesetre találkoznom kellett; tulajdon ajkáról akartam hallani, mily viszonyban állt ő azon *ominosus* sorokhoz, melyek menköütés gyanánt zavarták meg szerelmem derült egét,

s vad kegyetlenséggel dúlták szét az elmúlt napok boldog emlékét. *)

Szinte kiolvastam a méltóságos arczvonásokból, hogy nyolcz napon túli itt tartózkodásom már tolakodásul vétethetnék; a nyolcz napból pedig már kettő elmúlt s így sietnem kellett, ha missiómat elvégezni akartam.

Avval kezdtem, hogy a nagyuraktól egészen eltérő modorban szövetségeseimet a legalsóbb néposztályban kerestem. Bizonyos valék, hogy nem fogok bennök csatlakozni, miután szolgálatukat meg tudom fizetni, ez esetben pedig e rétegben lelkiismeretesebb szolgákat találni, mint a magasabb körökben, hol más czím alatt húzzák a zsoldot s a fizetőt rendesen megcsalni szokták.

Tessék engem a szegénység gunyhójába követni s pár percig a szalmafüdél alatt mulatni velem. Szerencsére csudaszép meleg nap van, a sétát bizton megtehetjük.

*) L. 'Öszinte vallomások' II-dik kötet.

Eszembe jutott bizonyos Kristóf nevű pór (Kristóf e vidéken a legnépszerűbb szent s majdnem két harmada az itteni férfiaknak e névre van keresztelve), egy úgynevezett „Waldbauer“, ki a r—i kertnek tövében lakott s kihez tavál gyakran befordultam, várván, míg Stella a kertbe jött s bizonyos jel által tudatá, hogy tiszta a levegő.

A nádfüdelű „observatorium“ még mindig régi helyén állott. Gazdája nagyfontosságú egyén lett egyszerre reám nézve, valamint a legnyomorúbb pygmaeus is az szokott lenni, ha őt tervünk kivitelére fölhasználni akarjuk. Durván, mint a vadalma, került ő ki a természet kezéből s olyan maradt ő teljes életén keresztül. Nem volt ő bizonyos foglalatossághoz szokva, nem tanult semmi mesterséget, mert apja sem tudott hozzá, s azért úgy élt a hogy lehetett. Ma fát vágott, holnap levelet hordott néhány garasért egyik faluból a másikba, holnapután keresetét a korcsmában elitta. Senkinek sem volt keve-

sebb gondja mint neki, egyetlen baja csak zsémbes felesége volt, kinek szemrehányásait azonban stoicus nyugalommal halgatta végig, valahányszor többet hajtott a garatra mint kellett volna. — Házi bútorai egy rozant asztalból, két hason minőségű székből s egy kemencze lőczából állottak; az ablakfiókok nagyobb része tüveg helyett vastag papirossal volt bevonva, melyen a sárgás folatok után itélve azelőtt kalácsot piritottak az urasági konyhában; zár és lakatnak semmi nyoma, az ajtó nyáron nyitva, télen spagáttal volt a tálas egyik fogához akasztva.

Mielőtt beléptem a következő élénk párbeszéd tanuja voltam a házi gazda és oldalbordája közt:

— Már abból semmi se lesz; házamban én vagyok az úr.

— Szép ház az Istenadta; ha szél fuj, minden oldalról inog binog.

— Legalább nem kell bölcső, ha lefekszel kedvesem.

— Eső és hó keresztül esik rajta.

— Úgy kalendáriom nélkül is megtudhatod, mikor van tél vagy nyár?

— Se kilincs se eres az ajtón —

— Annál jobb: nem kell fölnyitnom, ha kidöblak rajta.

— Micsoda? te engem kidobni?

— Könnyen meglehet, s azért még egyszer mondom: vagy ellóduasz azonnal a koresmába borért, vagy az útezán fogsz hál-
ni az éjjel.

— Oh te nyomorult! egy iteze borral sem tudsz jóformán megbirkózni, s engem akarsz hűsre rakni? Próbáld meg, ha kedved van: úgy megtanítlak fűtyölni mint az orgonasipot, ha elfogyott a szele.

— Hogy kelepel az eszemadta, mint a szélmalom. Azt kérdem, ki tartja fön a házat? én, s ki esacsog a szomszédokkal s bámészkodik az égre, mint a ludak ha eső esik? t.e. Még egyszer mondom, vagy elho-

zod a bort, vagy előveszem a nógatót; a mint veszem észre, úgy is viszket a hátad.

— Nojszen szép volna, ha oly hamar megijednék! fenyegetéseidet csak annyiba veszem, mint ha a kastély udvarán az uraság számára ordítaná el magát.

— No ha ébenségesen meg kell lenni —

A dolog komoly fordulatot kezdett venni, melyet megelőzőleg a házba léptem.

Kristóf azonnal rám ismert, felesége kezemet jött nyalni. Egypár huszast nyomtam markába s békítőleg szóltam :

— Nemde megteszi Mártha asszony, s elhozza a mit férje kíván?

Azonnal helyreállott a béke. Mártha bórrért ment, s mire visszajött, elmondtam férjének, mit tervem kivitelére vele közölni szükségesnek véltem.

Nem akarom a nyájas olvasót egy szerelmes bohó hosszú kalandjával untatni, a mi sem emléklapjaim föczélja, sem a bennök irányul kitűzött, discretió-val meg nem

ferne. Csak annyit szabadjon érintenem, hogy voltak, kik nagyon bölesen gondoskodtak arról, hogy boldogságom kelyhe csordultig ne teljék, s azért elkeseríték már az első cseppeket, nehogy azt fenekig kiürítsem. Azonban a czélt csak félig érték el, mert ármányaik oly kézzelfogható ügyetlenséggel voltak szöve, hogy azokat oly tapasztalatlan ész is, mint az enyém, képes volt meghiusítani.

A sok tövis közt mégis megtaláltam a rózsát; vérző kézzel fértem ugyan leveleihez, de azért mégis keblemre tűztem azt, s kimondhatlanul jól esett haldokló illatát szívhatnom!

Mindazonáltal a következő történetecskét el nem hallgathatom, ha autobiographiai tisztemhez hű akarok maradni. Kiegészítő részét képezi ez az előbbieknél s némileg pótolja, mi azokban hiányosnak vagy szaggatottnak tetszik.

Az 1863-dik évi szeptember havában volt,

hogy egyik kedves nőrokonom magánügyében Frankfurtból Berlinbe utaztam s ez utóbbi fővárosban néhány hetet töltöttem. Üres óráimat e homokba ültetett köthalmaz megtekintésére fordítottam. Minden eleven volt s mégis holtnak tetszett, minden mozgott s mégsem volt lelke; hajházták a gyönyört s mégsem örültek; dolgoztak de nem élvezték fáradságuk gyümölcsét; reméltek, de nem tudták mit? kértek, és nem örültek a nyert ajándéknak; büszkék voltak s mégis lekonyíták fejüket; alázatos képpel jártak s mégis magos igényeket formáltak; tanultak, de nem mertek beszélni: szóval ép olyannak találtam e népet a Spree folyónál mint a Dunaacsatornánál, s úgy hiszem, hogy e különös állapotot senki sem fogja megmagyarázni mint az idő, mely sok titokhoz szolgáltatta már ki a kulcsot.

Elmentem a ,hársak alatt'-i sétányra. Sok ember szokott ott összegyűlni s szinte képkőről lehetett leolvasni, hogy nem mulatni

jöttek, hanem hogy egymást sétálni lássák. A berlini e helyet paradicsomnak nevezi s komolyan állítja, hogy ennél szebb az egész világon nincsen, valamint ezt egyszer Vahot Imre is mondta a pesti városligetről, midőn a bécsi „prater“-t látta. S igaza van — nem Imrének, hanem a berlininek — mert e homok pusztában a magos épületek falairól visszszaverődő napsugarak égető heve alatt a fáknek látása megbecsülhetetlen kincsnek tetszik.

Egy őszhaju úri ember, ki a padon mellett ült, komolyan állítja : hogy ezen fákon kívül még csak egyetlen fát látott, azt t. i., mely szomszédjának udvarán edényben áll.

Berlinnek éppen annyi lakója van mint Bécsnek, s a berlini nép ha nem oly kedélyes is, de szintoly kíváncsi mint a bécsi. A legcsekélyebb esemény öszszeesződíti s mozgásba hozza a tömeget. Hajts aztán e töbe egy kavicsot s rezgő hullámvázba hozod az

egész vizet, de mivel sem fogod azt ismét jobban megnyugtatni, mint ha a hullámokat kizajlani hagyod.

Áldott jó nép ez a német nép — majd nem azt mondtam nemzet. Sokat, 'raisonniroz' s jóformán szabadon nyilatkozik kormánya ellen; azt gondolná az ember, hogy az egész város tele van, 'malcontentusok'-kal, pedig ha fel kell kelniük — az ágyból, háromszor félre csapják a hálósüveget, aztán újra fejükre rántják s ismét lefeküsznek.

Berlinben nem tartozik a, 'tónus'-hoz az idegent, ki egy jó barát vagy ismerős által ajánltatik, a család tagjaihoz számítani. Meghíjják őt, az igaz, egy pár estélyre, rövid sétákat is tesznek vele a városban s megmutogatják neki annak lábba eső nevezetességeit; de ezzel, úgy hiszik, mindent megtettek, mit a jó barát vagy az ismerős kívánt, s vendégüket magára hagyván szabad tetszésére bizzák a további mulatást. Innen van, hogy az idegen e nagy városban mindig ide-

gen marad s mielőbb megszabadulni igyekszik e hideg mosoly, erőltetett nyájasság s feszes illem fojtó légköréből.

Azon derék család azonban, melyhez ajánlóleveleim voltak, e tekintetben dicséretes kivételt tett. Oly jól éreztem magamat nálok, mint a magyar ember magát német földél alatt általában érezheti. Szívélyesek s előzékenyek voltak, s estélyeiken vidor kedv és fesztelen hang uralkodott.

Ezen estélyek egyikén lettem bemutatva egy úrhölgynek, ki tulhaladta már ugyan élte nyarát, de még mindig kellemes külsejű vonzó alakkal birt. Neje volt egy kitünő állású férfinak, kit hivatalos foglalatosságai egy időre távol tartottak a fővárostól. A házi úrtól hallván, hogy magyar vagyok, érdekelni látszott magát személyem iránt, s mint hinni szerettem, szivesen társalgott velem.

Egy este megengedte, hogy hazakisérem. Csudaszép holdvilágos este volt; készakarva lassítottuk lépteinket, hogy annak

gyönyöreit tovább élvezhessük. Midőn házához értünk még felét sem végeztük élénk beszélgetésünknek, s az úrhölgy fölszólított, hogy folytassuk azt szobáiban. A mily elfogulatlanul intézte hozzám e fölszólítást, oly elfogulatlanul siettem azt elfogadni. Mindketten átléptük már a gyanus évek küszöbét, s ez esetben már lehet valamit az úgynevezett 'illem' rovására 'riszkirozni.'

A 'boudoir'-t melybe léptünk, keleti illattal terhelt lég ömlé körül; gazdag és előkelő életre mutatott minden. A padlatról asztrállámpa csüngött le mely hamvadó félben volt s a tárgyakat máguszi homályban tűnteté föl.

Az úrhölgy selyempamlagra ült s helyet mutatott a mellette levő karszékben. Beszélgetésünket jó kedv és humor fűszerezé, s mindketten, a nélkül hogy kimondtuk volna, lekötelezve éreztük magunkat a véletlennek, melynek ismeretségünket köszöntük.

Néhány fordulat után áttértünk egyszerre

ifjúságom éveire s az úrhölgy oly dolgok után kérdezősködött, mikről nem is sejtém, hogy érdekét fölébreszthessék. Még különösebbnek tetszett, hogy tudakozódásai avatott ismeretét tanusíták ama szép vidéknek, hol ifjúságom egy részét töltöttem. Örömmel válaszoltam mindenre; hiszen kedves emlékeket költött föl, melyekre majdnem harminczkét viszontagságos évnek fátyola borult. — A legkisebb részletekbe bocsátkoztam, de akármennyit gondolkoztam is rajta, sehogy se birtam az úrhölgyben valami ismerőstre találni, miután hangja és arczvonásai egészen idegenek voltak előttem.

— S hogy el ne felejtsem — kezdé egyszerre, mintegy legmagosabb fokig akarván csigázni kíváncsiságomat — áll-e még az öreg K r i s t ó f gúnyhója?

E perczen élénkebben merültek föl az emlékezet képei agyamban; összehasonlítani kezdém az úrnő alakját azon kedves lénynyel, kinek annyi már rég elmúlt, de

azért még mindig édes emlékü órákat köszönök; méregettem a tért és az időt, a mit ez elpusztított s amaz megváltoztatott, s rá akadtam egyszerre azon mosolygó vonásokra, melyek arczgödröcskéi körül fennmaradtak.

— Hatalmas ég! nagysád — többet nem birtam szólni.

— Igenis az vagyok; — egészíté ki az úrhölgy torkomba szorult kérdésemet s az asztalon álló szekrénykéről egy bájos arczustiriai parasztleányt ábrázoló miniatürképet nyujtván oda, lassu sohajjal mondá :

— Ez pedig — voltam!

Rémélem, hogy a nyájas olvasó is kitálni fogja, hogy az úrhölgy Stella volt, a porleánynya öltözött grófkisaszszony, ki vel egykor a reitenauai rétek s sziklás utakon találkozottam; *) s ha azt kívánná még meg-

*) L. „Őszinto vallomások”: II-dik kötet.

tudni, föltéve, hogy e kalandoeska őt érdekelte, hogy mikép váltunk el egymástól? egész őszinteséggel azt válaszolom: oly illedelmesen, mintha a templomban lettünk volna!

III.

Másodévi jogászpályámat Szalay és Madarassy tanár urak alatt végeztem Egerben. Úgy tudom, hogy mindkettő él még; az első jónevű ügyvéd s akkoriban egyszersmind az andornaki uraság fiskálisa is volt. Szép napokat töltöttem vele az öreg Mocsáry kamarás vendégszerető házában. Legújabbán megnevesítették.

Ismerettségeimmel, melyeket első évi jogászkoromban kötöttem, lassankint fölhagytam, s legkedvesebb helyem, hol a napnak legnagyobb részét töltöttem, még azt is, melyet „praelectiók”-ra kellett volna szánnom, Nínánál volt, azon kedves lénynél, kit a jótékony sors nőmül szemelt ki, s a ki — hogy egy ismeretas író szavaival éljek — csak egyszer szomorított meg életében, akkor t. i. midőn meghalt.

E gyöngye az aszszonyoknak az egri sóház egyik tisztjének egyetlen leánya volt. Nem volt szép, de dúsan pótolták e külső hiányt lelki és szellemi műveltsége, szívósága s ritka társadalmi talentomai. Különben gyönyörű kék szeme, karesu termete, szép keze s oly mesés piczin lába volt, hogy azt a legelső salonhölgy is megirigyelhette volna tőle.

Mily sokszor kért a kedves lény, látogassam meg szorgalmasabban a fölőlvásásokat, nehogy őt érje a szemrehányás, ha semmit se tanulok. S én mindenben, csak ebben nem engedelmeskedtem neki, elegendőnek vélvén, ha azt tanulom meg egyedül, mi-kép kell őt mindig jobban szeretnem? S ez csakugyan elég is volt jövőendő boldogságomra, miután szerelem nélkül el nem lehet az ember, de tudomány nélkül — mint élő példák bizonyítják — legkönnyebben keresztül vágja magát a világon.

Ninának apja kitűnő zenész volt s leánya

e jeles tulajdonát tőle teljes mértékben örökölte. Gyönyörűen zongorázott, s nem emlékszem, hogy hazám édesbús dalait valaki szebben s elragadóbban adta volna elő, mint ő. De kitünőleg játszott a classicus s az úgynevezett „modern“ zeneműveket is; e mellett finom társalgási tehetséggel s azon megnyerő kellemmel bírt, mely mindenkit magához vonzott s mely előbbi tulajdonaival együtt szülői házát az egri művelt s előkelő osztály szívesen látogatott gyűlhelyévé tette.

Majdnem minden héten hivatalos volt atyjával az akkori egri érsek és patriarcha Pyrker László úrhoz. A főpap igen nagy műbarát volt s a zenét szenvedélyesen kedvelte. Udvarában egy gordonka- s egy hegedűművészt tartott, kik hangszerüket ritka virtuozitással kezelték. — Az elsőt Versáknak, a másikat Vittnek hitták. Az utóbbi Pyrker halála után a pécsi főegyház zenekaránál nyert alkalmazást s a széplelkű Prandau bárónő termeiben szívesen látott vendég

volt; a másik visszaköltözött hazájába, az osztrák fővárosba. Ezeknek s az öreg Viltnek, Nina atyjának közreműködésével aztán oly ,duo'-k, ,terzett'-ek és ,quartett'-ek járták az érseki palotában, hogy az ember a pesti vagy bécsi művészvilág közepette képzelte magát. Az előkelő vendégek nem győztek eléggé ,bravo'-zni és tapsolni azon kittünő élvezéért, melyekben ingyen részesültek s melyeknek nagy részét Nina remek játékának is köszönheték. S hogy remekül játszott, erre nézve bátran hivatkozhatom mind akkori, még életben levő hallgatóira, mind sok pesti ismerősömrre, többi közt Mátrai Gábor úrra is, a ki, midőn őt 1835-ben Ninával, mint nőmmel meglátogatám, s ez fölszólításunkra a zongorához ült s a legigézőbb hangokat csalta ki az ébenbillentyűzetből, annyira el volt ragadtatva mesteri játékától, hogy nyilvános föllépésre akarta őt birni a fővárosban, mire azonban ő túlszerénysége miatt magát el nem határozhatá. Sok bajom volt vele ezen sze-

rénysége miatt, mely sohasem engedé jeles tehetségeit előtérbe tolni, pedig mily nagyon szerettem volna azokat az egész világ által elismerve látni! Megvallom, kis hiuság volt tőlem, de megbocsátható, mert nők iránti szeretetből eredt.

Az érseki hangversenyekeket rendesen gazdag vacsora követte. egy nál több vouzerő azok megkedveltetésére. Én deák létemre s mert művész sem voltam, hogy közreműködésemet följajánlhattam volna, sem a hangversenyre sem a vacsorára meghívást nem kaptam, miért is az ily estéket, hol Nina társaságát nélkülözni kellett, rettenetesen unalmasaknak találtam. Egyetlen vigaszom az volt, hogy kedvesem azalatt hirt és dicsőséget aratott, a mi részben elfelejteté velem a hosszú órák lassu menetét.

Már ennél vigabban éreztem magamat Szalay Károly úrnál, az ottani hadfogadó parancsnokság főhadnagyánál, kinél szinte minden héten zeneestélyek voltak, hol nem-

csak jól vacsoráltunk, hanem apróztuk is világos viradtig a honi és külföldi tánczokat. Oly jól érezte magát az ember e tűzgyökeres magyar házban, hogy alig vártuk mindig a szerdát, hogy e szív és lélekderítő mulatságokat újra folytathassuk.

Lehetetlen ezúttal említetlenül hagynom az akkoriban közbotrányul szolgáló különöséget, hogy az érseki estebédeknel azon jeles két művész, kiket előbb említék, komornyiki szolgálatot teljesített, s fáczánhúst és spékelt övezombot hordott körül s tányért váltott azoknak, kiket előbb tetszésre s lelkesedésre ragadott. Nem akarom kutatni, mily különös nézet bírhatta a házi urat arra, hogy a művészetet, melynek ő maga is oly hő tisztelője volt, ennyire lealacsonyítsa? annyi bizonyos, hogy a vendégek közt — s ezért most is becsülöm őket — nem egy volt, ki ezen, legkiméletesebben szólva, gyöngédtelességen meg ne botráncozott volna. Egyéb-iránt nehéz elhatározni, mit kellene élesebb-

ben megróvni: azt-e, hogy a művészetet szolgálóvá alacsonyították, vagy azt, hogy ez szolgálóvá hagyta magát alacsonyítani? —

Iskolatársaim közül legjobb barátim voltak Fodor Feri, Somoskövy, Hetlényi (a mostani érsekújvári polgármester) s Besze Jancsi. Ez utóbbival együtt voltam kosztos az özvegy Benyónénál, egy kályha vastagságú, különben igen jószívű asszonyságnál, ki igen sokat tudott beszélni s Gyuricza fiához valódi majomszeretettel viseltetett. Besze ez utóbbi körülményt igen ügyesen tudta fölhasználni, ha háziasszonyunkat valamire bírni vagy tőle valamit kicsalni akartunk. Többször egy kedvencz ételünk vagy egyéb nyalánkság forgott szóban, melyre éppen „gustus”-unk volt. Jancsi sok mulatságos mesterséget tudott a kártyával, Gyuricza pedig élt halt az ily mulatságért. Alig várhatta mindig a „productió”-t s a legháládatosabb „publicum” volt, melyet kívánni lehet. Ilyenkor aztán Besze sokszor komoly képet vág-

va úgy nyilatkozott csak hajlandónak a fiú fölesigázott kíváncsiságát kielégíteni, ha az ,édes mama' az abhoz megkivántató szükséges számú almát, körtét vagy diós szilvát kiszolgáltatni szíves leend. Néha a ,requisitumok' — a mesterség complicáltabb volta-hoz képest — valami finomabb süteményre s egypár üveg aszuborra is kiterjeszkedtek, melyet Benyóné asszonyság a legnagyobb készséggel szolgáltatott ki a pinczéből és éléskamrából, csak hogy kedves Gyuriczájának ,meg legyen a kedve.' — Nem szükség mondanom, hogy a ,productio' e kellékeknek negyed részét sem vette igénybe, s hogy ennél fogva azokat előadás után mindig barátságosan megosztottuk egymás közt s a mondolatorta s aszubor mellett a mamát kedves fiával együtt sokáig éltették.

Különben is furfangos fiú volt ez a Besze Jancsi. Szobája falait csupa halál főkkel s egyéb boszorkányos alakokkal mázolta be; ágya fölött egy kard csüngött le a padlatról,

mely Damocles kardjára emlékeztetett; a bútorok fekete fátyollal voltak beterítve, s a kályha tetejéről egy füstös képű, rőthaju ördög vigyorgott alá. Az ajtónál emberi csontváz állott, melyre Janesi kalapját és ruhadarbjait akasztotta; gyertyatartóul két kobakot használt s 'kalamárisa' vörös tintával töltött emberkoponya volt. — Itt szoktunk aztán minden héten többször összegyűlni s vig dolgok mellett néha komolyabb tárgyakkal is foglalkozni. Ez utóbbiakhoz tartoztak az úgynevezett 'törvénszéki tárgyalások' is, melyeknek czélja az iskolában hallottak gyakorlati alkalmazása volt, hogy mintegy játszva készítsük elő magunkat jövő pályánkra, a mi üdvös oldala mellett sok mulatságos jelenettel is volt összekapcsolva.

Engedjék meg a nyájas olvasók, hogy próbául egypár esetet bemutassak :

P a m a c s i képiró (Fodor) lefestvén a poklot a kárhozottak közt föltünteté Z s a r-

noki gazdag földesurat (Somoskövyt) is, oly természetűn találva, hogy mindenki azonnal ráismert. Miután az illető ez által magát compromittálva látta, az iránt folya-
modott, hogy a festő köteleztessék a képet kitorolni s helyette mást festeni, egyszer-
smind pedig aperi-költségeket megfizetni.

Vádlott elismeri ugyan, hogy a ké-
pet ő festette, de eszéágában sem volt pa-
naszlót megsérteni, mintán őt azelőtt soha
sem látta. Hogy az arckép panaszlóra ha-
sonlít, ez csak véletlenség, melyért őt, a vád-
lottat nem lehet felelőssé tenni. Megjegyzi
egyszersmind, hogy ha csupán parasztokat
festett volna, ezeknek kétségbe kellene es-
niök s azt gondolni, hogy a pokol csak az ő
számukra van teremtvé, s azért ezélszerűnek
tartotta azok közé egypár urat is ültetni.
Kéri a költségek megtérítését.

Panaszló lehetetlennek tartja, hogy
vádlott őt azelőtt ne látta volna, különben
alig gondolható, hogy őt majdnem a csaló-

dásig eltalálja; ennekokáért ugyanaz szándékos sértést követett el, melyért őt elmarasztalni kéri.

Vádlott ellene mond a sértési szándéknak. Különben ő képiró, s festhet és rajzolhat a mit akar; egyébiránt pedig nem következik, hogy úgy történjék minden, mint a képen látható, s bizonyossá teheti panaszlót, hogy nem fog arcképe sorsára jutni.

Következett már most a bíró (Besze) ítélete :

„Miután köztudomás szerint a pokolból nincs többé menekülés, a kárhozottak a magok állapotjában meghagyandók. Egyébiránt ha panaszló nem akar képmásának sorsára jutni, iparkodjék minél istenfélőbb jámbor életet viselni; különben pedig gondolja meg, hogy *„pictoribus atque poetis multa licent,”* s hogy ennélfogva a *„licentia tingendi”* sem tartozik a halálos vétkek közé. A perköltségek a felek közt felosztatnak. —

A másik eset ez volt :

Egy kistályai földmivelő (Hetlénnyi) számára hátán gabonát vitt Egerbe s azt Kenőcsi gyógyszerésznek (Besze) eladta. A paraszt az arkádiai állatocskát a gyógyszertár előtti köoszlophoz kötötte s a gabnát bevitte a házba. Azalatt a nyitva levő gyógyszertárból kiömlő különféle kellemes illatok megütötték a szárnak orrát s kíváncsivá tettek megtudni, honnan ered ez a sok jó szag? Kiszabadította tehát magát, besétált a patikába s ott egy korsó jó egri borra talált. Miután senkit sem vett észre maga körül, neki állt az edénynek s a bort kiitta. Erre bejött a gyógyszerész s nem kissé ijedt meg a hivatlan vendégen. Később feleletre vonja a szárnak tulajdonosát s kéri tőle a kiivott bor árát. Ez menten szabódik, s nem mutat kedvet, hogy e kívánságnak barátságos uton eleget tegyen. A dolog tehát bírólé kerül.

Felperes előadván a tényállást, a bornak árát két váltó forintra becsüli, s mi-

után a gazda a kárért, mit marhája okozott, felelős, kéri az összeget alperes által megtéríteni.

Alperes nem látta, hogy szamara a bort kiitta. Ő azt a kööszlophoz kötötte, s a ki onnan megszabadította, tessék az okozott kárért a felelősséget elvállalni. Megjegyzi továbbá, hogy nem szokás a gyógyszerért nyitva hagyni, ha abban senki sincs, s azért felperes maga az oka, ha borát kiitták, miért nem őrizte meg jobban?

Felperes ismétli, hogy nem ő, hanem az alperes felelős az okozott kárért. Mert ha jobban megköti szamarát, ez magát ki nem szabadíthatta s az egrit ki nem ihatta volna. Különben, hogy nyitva akarja-e tartani a gyógyszerért vagy nem? az csak tőle függ s ehhez másnak semmi köze.

Alperes megmarad a mellett, hogy ha a szamar csakugyan kiitta a bort — a mi még nincs bebizonyítva — ezt ő alperes tudta és akarata nélkül cselekedte, s így nem al-

peres, hanem a szamar volna köteles e fizetést teljesíteni, illetőleg nyaláunkságaért háttával lakolni. Alperes azonban azt hiszi, hogy ennek csak felperes az oka; miért nem csukta be a patikaajtót, hogy a kárt elhárítsa, melynek megtérítése — alperes állítása szerint — sem ő reá, sem szamarára nem háríthatik.

Felperes is megmarad a mellett, hogy nem ő, hanem alperes okozója a kárnak: miért nem kötötte meg jobbau szamarát?

Alperes állítja, hogy elég szorosan megkötötte a szamarat, s ismervén annak szelid természetét nem hiheti, hogy ő magától oldotta volna föl a kötelet; s e szerint őt semmi felelősség sem érheti. Egyébiránt alperes nem állhat jót szolgáljaért, s bért sem fizet neki: ha tehát felperes követelését jogosnak tartja, tessék azt a pár kortyot a szamárnak a hátán megáldani.

Miután a bíró (Somoskövy) azt kérdezte még felperestől: állva vagy ülve itta-e

ki a számár a bort? s válaszul azt nyerte, hogy ezt állva tette, következett az

Ítélet: Miután felperes önvallomása szerint a számár az egrít állva itta ki, a gyógyszerár nyitva s a kanecsó befödve nem volt: nem lehet egyebet következtetni, mint hogy a számár azt gondolta, hogy a bor kőstől ólva van kitéve s abból mindenki szabadon jihatik. Ez okból alperes, illetőleg ennek számára, a beperelt kárnak megtérítésétől föloldatik s felperes a költségekben elmarasztaltatik.

Nem merem állítani, vajon e tréfás gyakorlatok, melyek fölváltva komolyabb tanulmányokkal nekünk sok mulatságot szereztek, kielégítenék-e teljesen a jogtudósok követeléseit? de nem lehet tőlük megtagadni azon érdemet, hogy némelyiknek közülünk utat nyitottak jövő életpályájára s mintegy alapul szolgáltak annak szerencsés megszilárdításához. — Hallottuk mi is, úgy mint mások, hogy Londonban s a britt sziget

egyéb városaiban magán egyletek léteznek, hol hasonló beszédeket tartanak mint a „parliament”-ben, a minisztereket feleletre vonják, a „budget”-et elkészítik, az állam kiadásait ellenőrzik s törvényeket alkotnak. Ezen gyűlésekből, a lángész úgynevezett növeldeiből, kerültek ki Anglia első és legnevezetesebb férfiai. Fox, Pitt, Canning roppant tehetségük kifejlését e gyűlések idejéből származtatják s itt tanulták meg, mikép kell pártokat alakítani s azokat céluk kivételére fölhasználni?

Távol legyen tőlem, hogy akkori társaságunk egyénei közül csak egyet is Foxhoz vagy Pitthez akarnék hasonlítani; annyit azonban mégis szabad legyen megjegyeznem, hogy ha annak a szikra lángésznek, melyet az említett alkalommal a pólyákból törekedtünk kibontani, később hasznát nem vehettük, ennek nem mi voltunk az oka, hanem bizonyos körülmények, melyek bennünket oly életpálya választására kényszerítettek, mely

legkisebb alkalmat sem nyújtott tehetségeink kiténtetésére, sőt azokat nagy és apró gondjaival tökéletesen elfojtotta. Fölhozhatnék ennek indokolására bizonyos gyönyörű 'institutió'-kat, melyek e kiténtetési lehetőséget egyedül bizonyos szabadalmazott osztály részére tartották föl, mely, mint az állatok bizonyos neme, a természet által rendkívüli előnyökkel fölrüházva a nemesebb fajok közé soroztatott, a nélkül, hogy erre legesekélyebb érdemet szerzett volna.

Szolgálhatok még egri életemből e fajnak egyik mákvirág-példányával.

Egerben akkor Bentheim nevű gyalogezred állomásozott, melyet később Benezúr váltott föl. A katonatisztekkel jó egyetértésben éltünk, nyilvános táncmulatságokban az előtánczos, házi körökben az udvarló szerepében barátságosan megosztottunk. Nem mondom, hogy az osztózásnál, kivált az utóbbinál, kezünk nem hajolt volna inkább magunk mint mások felé. Szemesnek állott akkor is

úgy mint most a világ, s ha itt-ott nagyobb kedvezésben részesültünk mint a katonatisztek, e szerencsét nagy részben annak köszönhetjük, hogy az egri hölgyek a „párta alá juthatás”-nálunk inkább remélhették mint azoknál, valamint ezt több eset bizonyítja, nevezetesen az enyém és Ferenczy barátomé is, kik ugyanazon földél alól, az egri sóházból, vittük el feleségül azokat, kiknek jurista körünkben udvaroltunk. Mondják, hogy e jó példák nagyon megkönnyítették az ottani juristáknak a leányszívek ostromát !

A katonatisztek közt egy Resch nevű főhadnaggyal szorosabb barátságot kötöttem. Daczára különböző állásunknak nagyon rokonszenveztünk egymással, s a vele töltött órákat napjaim szebb emlékei közé fogom mindenkor számítani. Általa lettem egy magasabb rangu katonai hivatalnoknál bemutatva, ki a jelenleg apácزازárdává átalakított kinestári épületben lakott, nagy házat tartott, s négy szebbnél-szebb leánynak sze-

renesés (?) apja volt. Anyjuk, a méltóságos bárónő — azaz csak született bárónő volt s e czímet meg méltóztatott tartani házaságában is, férjét mindennap emlékeztetni akarván, hogy nálánál sokkal finomabb tésztából van gyúrva, s magát mód nélkül lealázta, midőn nőül ment hozzá, a mi férjurnak becsét ennek tulajdon szemében nagyon emelhetette s furesa fogalmakat szerezhett neki családfői méltóságáról — a méltóságos bárónő tehát oly nevelést (?) nyert, mely ébren tartá benne mindazon reményeket és ígényeket, melyek egy előkelő úrnőt illetnek s őt kitünőbb szereplésre jogosítják, mint a minőt neki a körülmények juttattak. Igen sok ajánlatot elutasított, mely nem felelt meg ezen ábrányok ígésző alakjainak, s ez okozta aztán, hogy huszonöt éves korában még mindig egyedül volt kénytelen evezni életésónakjában, mignem az ég megkönyörült rajta s előteremté számára a rég óhajtott férjét. — Igaz, hogy ez sem fiatal, sem deli ember nem

volt, de igen kitünő hivatalnok hirében állott s a napnak legnagyobb részét bureau-jában töltötte. Akkor t. i. még voltak ily magasabb rangu hivatalnokok! A méltóságos aszszonynak esze ágában sem volt kedves férjét hivatalos foglalatosságaitól elvonni, de magánosságra sem akarta magát elkárhoztatni, s azért iparkodott, hogy életét lehetőleg kellemessé tegye. Nagy társaságokat adott, hová többnyire katonatiszteket hívott meg, kik közt mégis csak találkozott egypár kékvérü példány, mely „salon“-jának bizonyos „lustre“-t kölesönzött s illő arányban állt a mahagon bútorokhoz. Különben is szokása volt minden vendéget „báró“-nak címezni, tudtul akarván adni, hogy kora ifjúágától fogva csak előkelő társaságokban forgott, s önmagát ámitgatván, hogy jelenleg is azokban mozog. Azonban ez nem tartóztatta őt vissza, hogy szobaleányának a „soirée“ végével meg ne paranesolta volna, füstölje ki a szobákat, hogy az „ignoble“ szag elpáro-

logjon. — Szerencse, hogy leányai mamájuknak e nevetséges elteltségét nem örökölték s a kék és piros vérüek közt nem nagy különbséget tettek. Innen lehetett aztán megmagyarázni, hogy a házi úrnő nevetséges, sok esetben sértéssé fajult balga viselete a vendégeket el nem riasztotta s ezek folyvást nagy számmal jelentek meg estélyein. A szépségnek és fiatalságnak különös egyenlítő és kibékítő ereje van az élet minden viszonyaiban! —

Sok évek múlva — azt tartom 1846-ban volt — bekopogtat délelőtt nálam egy szegényül öltözött nőszemély azon kéréssel, kegyeskedném „fényes” összeköttetéseimmél fogva katonaságból kiszabadult fivérének valami hivatalt, ha még oly alárendelt volna is az, szerezni. Régi ismeretségünkre hivatkozott, s magát mint azon négy gráciák egyikét mutatta be, kiknek házában egri jurista koromban gyakran megfordultam. Istenem, beh irgalmatlanul bánt az idő e szép leány arcza-

val! Nem kérdeztem őt a maga és övéi sorsa felől, elmondta ezt dült vonásain kívül ő maga is. Negyed óra alatt megtudtam mindent, mi a kisasszony túlszerű külsejét s arczrözsáinak sebes hervadását okozta. Az apa meghalt, vagyonát a fényes háztartás tökéletesen elnyelte s családja legnagyobb inségben maradt vissza. Ez volt minden s ez magyarázott meg mindent?

Megigérttem neki, hogy gondom lesz fivérére s azonnal tudatom vele, ha sikerülni fog számára valami alkalmazást kieszközölni. Fölírtam lakásukat, mely a budai viziváros egyik félreeső útezájában volt, hogy kedvező esetben a jó hírt nekik azonnal megvihessem.

Néhány hét múlva nem annyira fényes (!) összeköttetéscinnél fogva, melyek akkor még nekem sem birtak négyszáz forintos hivatalnál magasabb állást szerezni, mint Matyasovszky kincstári tanácsos úrnak, ki nek bureaujában dolgoztam, jószívüségéből

a fiú csakugyan kineveztetett poroszlói sóházi pajtaőrnek.

Mentem fölkeresni ez örvendetes újdonsággal a szegény családot.

Az úteza, melyben laktak, a nevezett külváros egyik legtávolabb s legelhagyatottabb részében feküdt. Nagy nehezen akadtam rá a rozzant külsejű házra, s ha az előzményeket nem tudom, nem mertem volna hinni, hogy a büszke bárónő, ki hajdan egy palotaszzerű épületben is alig tudott megférni, e szurtos fészket lakhelyül választja.

Megkérdeztem egy öreg banyát, mert még mindig azt hittem, hogy tévedek, itt lakik-e az özvegy R—y asszonyság? s igenlő utasítására fölbotorkáltam a roskadt lépcsőn majdnem a padlásig, s benyitottam egy keskeny füstös szobába, melynek egész bútorzata egy pár durván faragott székből, hasonló minőségű asztalból, rozzant almáriomból s három lábu nyoszolyából állott. Az ágyban becsett képű sápadt nő feküdt, ar-

ezán a nyomor és inség kiáltó nyomai mutatkoztak. Leánya mellette ült; midőn beléptem, fölkel, kezemnél fogott s anyjához vezetett.

A nő merően szegzé rám kihamvadt szemeit s erőltetett mosolylyal nyujtván felém sovány kezét tört hangon susogott:

— Ah kedves bárány! nemde kissé derangirozott állapotban talál ön engemet?

Szegény; még most sem tudott megválni nevetséges kórságától, csupán nagy urakat látni maga körül. Minden elhagyta őt, csak aristocraticus illúziói nem!

Próbálj bizonyos osztályt megjavítani, ha nem irtózol a sisiphusi munkától.

IV.

Augusztus végén 1832-ben bevégeztem jogtanulói pályámat. Szerencsésen átfutottam mind a tiz iskolát a nélkül, hogy tudtam volna, miből fogok ezentul élni ?

Az adácsi tisztartó, kinek gondviselésére voltam gróf B—né által bízva, értem jött s Gyöngyösre akart vinni egy ottani jóhírű ügyvédhez „patvaristá“-nak. De nekem semmi kedvem sem volt megválni Egertől s azon drága lénytől, mely ottlétemet oly kedvessé tette. A tisztartó gyanítá vonakodásom okát s a grófnő kegyvesztésével fenyegetett, ha ezen „balga“ szenvedélylyel föl nem hagyok. Ismert is ő engemet, ha azt hitte, hogy engem fenyegetések által megszelídíteni vagy capacitálni lehet. Határozottan kijelentém, hogy innen távozni nem fogok s megpróbálom inkább magam emberségéből elélni, mint

hogy szabad akaratomat mások indokolatlan önkényének alárendeljem. Mert miután Egerben szinte voltak jónevű ügyvédek, nem láttam át, miért kelljen éppen Gyöngyösre mennem patvariára, egészen idegen helyre, melyet alig megszokva ismét el kellett volna hagynom? Elég volt nekem a vándoréletből, s azonfölül nagyon jól éreztem magamat Egerben, semhogy annak folytatásához legkisebb kedvem lett volna.

A tisztartó elküldte az „ultimatum”-ot P—főre, s pár hét múlva válaszul — kétszáz pengő forintot kézbesített azon kijelentéssel, hogy ez az utolsó összeg, melyet a méltóságos grófnőtől remélhetek, ha föltett szándékomhoz makaesul ragaszkodom.

Legyen, nem az ő hanem a sors akaratára: mondék magamban, s könnyebben lelekzém, hogy e nekem már régóta terhes gyámságtól megszabadulhattam. Először éreztem életemben, hogy jótéteményt elfogadni sokkal nehezebb mint valakivel jót tenni, s

az a kétszáz forint addig égette zsebemet, még ezen utolsó kegyelemfalon szerencsésen túl nem adtam.

S túl adtam azzal, darab időre legalább, minden reményen is, mely jövődömet a jellennél rózsaszínűbb világításban mutathatná. Minek is remél az ember szüntelen? oly édes-e az inger, melyet a csalódás magában rejt, hogy egy egész életig tartó reményt megérdemel?

Ha az éhes ember világot lát a posványban, azt reméli, hogy ott peccsenyét sütnék számára, s a rövidlátó még akkor is az állatok királyát keresi az oroszlán bőr alatt, mikor az épszemű már rég meglátta a — szamarat.

A csalódás keserű s gyakrabban éri azt, a ki remél, mint azt, a ki minden reményről lemondott. Mióta a világ áll, azt sohasem lehetett oly jónak mondani, hogy jobb nem lehetett volna, s voltak rajta mindig emberek, kik szüntelen jobb időket reméltek, bár

reményük sohasem teljesedett. Ez az emberi hiszékenységben fekszik. De ha valahol egy téglá helyett, melyet a falba kellene illeszteni, az egész falat betörik, s messze földről meszet és köveket hoznak s azt remélik, hogy oly épületet fognak fölállítani, mely a jövő évben össze nem roskad: már az ily jámbor remény nem az emberi hiszékenységek, hanem — más valaminek eredménye!

Ha édes csalódásban akarsz élni, csókold meg a leány arcát azon perczben, midőn örök hűséget esküszik neked, s add meg barátodnak borát, míg asztalánál ülsz: a jövő percz már sem az övé sem a tied, s ha csalódtál, nehéz volna megtudni, kit kelljen ezért okozni? téged-e vagy őtet?! Ugy jársz mint azon ember, ki a sötétben valami ruhadarabot felölt s aztán szégyenl vele a napra menni.

Sokat kellett még látnom, tapasztalnom túrnöm és szenvednem, míg azt a meggyőző-

dést szereztem magamnak, hogy mégsem oly ,okos‘ dolog ám az a ,mától holnapig‘ való élés, minőnek azt bizonyos alsó és — magos körökben tartják !

Megírtam anyámnak, hogy visszszanyer-tem függetlenségemet, s hogy haszontalan költségek elkerülése végett ez idén nem fogok haza menni, hanem Egerben maradni s valahová patvaristának beállani. — S csakugyan akadt is nem sokára alkalmas helyem Vrataries Károly megyei főjegyző úrnál, kinek irodájában a közigazgatás s törvénykezés terén elég tapasztalatokat szerezhettem volna magamnak, ha a ,casta‘-szellem akkori uralkodása alatt kilátásom lett volna, hogy szerzett ismereteimnek valaha kellő használatát vehetem.

Bizony kár, hogy az a gyönyörűséges idő, midőn az iskoláit bevégeztett ifju, ha a vak szerencse már pályájába nem kötötte a ,törvényhozó‘-i czímet, legfényesebb tehetségei mellett sem lehetett más mint — lódoctor, vagy

falusi káplán, már csak az anomáliák elmúlt korához tartozik s ama bizonyos köröknek, hol még jelenleg is ,horrible confusion'-nak tartják, ha a ,pur sang' polgári ,crapule' által ,soulliroz'-tatik, csak ,pium desiderium'-a marad!

Nem volna-e jó ezen ,cotteriá'-nak, melyet Boileau oly jellemzőleg ,d'un tronc fort illustre une branche pourrie'-nak nevez, gyakrabban eszébe hozni Voltaire-nek versét :

„Les mortels sont égaux; ce n'est point la naissance,
Mais la seul vertu, qui fait la différence.“

Voltunk a főjegyzői irodában tiz tizenkét fiatal legények, mind tiszteletbeli patvaristák, kiknek munkája tökéletesen megfelelt a dijnak, melyet érte hűztak. Néhálynak oly szittya eredetű törzsökös magyar neve volt, hogy párduczos Bendeguez ősapánk is meghajolt volna előtte! Bittera, Vurumpack, Freiszaszsen, Frankenburg! mily traditionalis hős nevek, melyek-

hez méltó ,harmonia'-ban még csak a második alispán R o t t e n s t e i n uré állott, kita ,kortesek' tisztválasztáskor közönségesen ,R ó t h I s t v á n'-nak kereszteltek.

Kosztban a minoritáknál voltam. Egész évre kétszáz váltó forintot fizettem, s volt ezért csinos szobám az útezára, reggelire kávé vagy csokoládé, délben hat tál étel, ozsonna, vacsora, külön szolgálat s minden nap egy szent mise!

A kolostorfőnököt (gvardiánt) L a c h n e r-nak hitták. Valami nagy úrnak fia volt, esakhogy a góthai kalendáriomban neve véletlenül nem állott az apjáé mellett. Áldott jó ember volt s engem különösen szeretett. Azon fölül nem volt ellensége a finom ételeknek s jó boroknak sem, a mi előkelő származásának egyik ismertető jeléül szolgált. Igaz, hogy minket se hagyott maga mellett bőjtölni, s a kinek ily lakomaszerű ebédeken részt lehetett venni, azt nehezen capacitál-

hatták, hogy e sokféle válogatott falatok mind a — „koledálás”-ból kerültek.

Dehogyan tudták ezek a tisztelendő atyák, hogy mit tesz éhezni?! Üres gyomor és száraz torok náluk a mythosz világába tartozott; s ha fáczán czombokkal nem hajigálták is egymást, s nem itták is akószámra a pezsgőt és rajnaít, azért még sem kellett nekik csupán ostyával s miseborral élni, bár szerzetük patronusa annak idejében csak egy darab kék égből s fél verdung esillagfényből álló ebédet szokott mennyei elégedettséggel elkölteni.

Jól tették, valamint azok is, kik utánuk következtek s még következni fognak. Meddig tart az élet? Ha eljutottunk a czélhoz, meghalunk, s ekkor mindegy, akár húsz évig élünk, akár nyolczvanig. Csak azt lehet okosnak mondani, a ki rövid ideig élt, de jól: sült bolond, ki sokáig és nyomorultan tengett a világon. A józan élet oly izetlen mint a bor, melybe szerfölött sok vi-

zet töltöttek. Ha zamatját élvezni akarjátok, vegyétek el az élettől a phlegmát: a nap, melyet az ember gondban tölt, az órák, melyeket dolognak szán, a percek, melyekben másokért fáradozik: ez a phlegma, melyet az élettől abstrahálni kell. Mesebeszéd, ha valaki azt állítja, hogy ez annyit tesz, mint az életpályát megrövidíteni. Ugyan ki élt annyit, mint a mennyit élni kívánt? Az életet destillálni kell s a bölesekét kinevetni: ebből áll az 'élettudomány' egész mestersége.

Ne higgye senki, hogy apáim magasztos vallását megtagadom, ha tapasztalásaim folytán kételkedni merek, hogy szerzete-seink életmódja hasonló ahhoz, melyet Pál és Chrysosthomus szent atyák hajdanában követtek, s hogy a mostani barátok közt csak egy is találkozzék, ki emberi gyarlóságaért úgy kívánna bűnhődni, mint a monda a boldogult Macarius püspökről tartja,

ki hét évi fogságra ítélte magát, mert mérgeben megölt — egy bolhát! — —

Bőjtben, az igaz, hogy nem kaptunk húst, de Lachner barátom s a konyhamester sohasem voltak zavarban, mit főzessenek, hogy a tisztelendő atyák egészségének ne ártson? Nem emlékezem, hogy valaha oly izletesen készült (nagyobb részt a Tiszából került) halakat, s finom vadliba-pecsenyét (melyet a ,ritus‘ hasonlóképen a bőjti eledelekhez számítottam) ettem volna, mint az egri minoritáknál, nem is említvén azokat a különféle válogatott asztali- és esemegeborokat, miknek bőjtben csak oly keletük volt mint máskor, miután ha tilos is volt húst enni, i n n i annyit lehetett — quantum satis : s néha még többet is!

A ,refectorium‘-ban én és Kucsényi Rezső kosztársam a ,provincialis‘ (minorita-főnök) jobb oldalán ültünk, balról a gvardián s a ,senior‘-ok foglaltak helyet. Az egyik falüregben három lábnyi magas emelvényen a föl-

olvasó (egyik a kispapok közül) ült s ebéd alatt épületes históriákat olvasott a szentírásból. Legkevesbé sem irigylésre méltó földadat olyankor, mikor az embernek gyomra korog az éhségtől, a „legdelicatusabb” ételek orra alá füstölnek, s neki nézni és hallani kell, hogy’ esznek a többiek? Szerencsére a provincialis többnyire az első három tál után szokta „lector” uramat az olvasástól fölmenteni, a mikor aztán gyönyörűség volt látni, mily mohósággal iparkodott ez a mulasztást helyrehozni, míg a többiek első étvágyukat kielégítvén nyugodtabb lélekkel vártak a következő tálakra. Az asztalnál kétfiatal „clericus” hordta körül fölváltva az ételeket, s e tisztébe néha jobban belefáradt, mintha három öreg misénél kellett volna assistálnia. Enni annyi volt, hogy ugyanesak nagy béli lehetett, ki félig jóllakot gyomorral kelt föl az asztaltól. Mily sokszor jutottak eszembe a madarak, melyek se nem vetnek, se nem aratnak, se nem gyűjtenek a hambárokba és

pajtákba . . . s a mennyei Isten mégis táplálja őket!

Nem mondom, hogy nem szerettem volna néha egy szegény napszámost vagy földművelőt, ki arcza verejtékével kénytelen mindennapi kenyerét keresni s a közelgő télre csak az a kilátása marad, hogy vagy éhen fog meghalni, vagy megfagyni, ide ebbe a meleg refectoriumba behíni, s míg a fűszeres ételek kábító illatját vele beszívatom, a következő épületes beszédet (természetesen teli gyomorral) hozzá intézni :

— Nos földi, kell-e egyéb, hogy az ember megelégedett legyen, mint burgonya, tiszta forrásvíz, vidám kedély, jó lelkiismeret, s két vagy három mázsa remény és türelem s oly sziklaerős hit, mint a minővel a magyar ember közönségesen birni szokott? S ha az úristen ehhez még minden második vasárnapon meleg levest, takarékos feleséget s egy féltuczat jámbor, istenfélő s — éhes gyermeket ajándékozott : lehet-e a szegény

embertől rossz néven venni, ha ájtatos öröme-
ben — megbolondul? Vannak oly csodálatos
szentek, kik lehetetlennek tartják azon kü-
lönféle nélkülözésekhez, miket az idő ha-
talma rájuk ró, hozzászokni, s a gyomornak
követeléseit, 'solid' eledel helyett jámbor vi-
gasztalások s kegyes biztatásokkal megnyug-
tatni; pedig e világon semmi sem lehetetlen,
mit a gyarló halandó annak nem tart, s a ki-
nek hite csak akkora is, mint a mustármag, az
nemesak a hegyeket mozdítandja ki helyük-
ből, hanem a fagyökereket s a zabgombócot
is mannának fogja tartani. — Egy híres ál-
lamvegyész legújabbán a belföldi fenyőgu-
bók- s bogácsfejekből, melyek — hála a
mindig tovább terjedő civilisációnak — min-
denütt ingyen teremnek, oly ízletes s táplálé-
kony eledelt készített, mely tökéletesen ki-
pótolja a tököt és csicsókát, mely maholnap
úgyis csak, 'luxus'-étel lesz a szegények asz-
talan. — Hisz' az emberi természet kevéssel
elégzik meg. Szükségeink csak képzeletünk-

ben léteznek. Hányszor olvastuk már, hogy voltak emberek, kik hajótörés alkalmával pusztta szigetre löketvén több napig csupán sóvízzel éltek? Éhség és szomjuság s minden egyéb baj csak képzelt nyomorúság, a míg makk, fahéj s katánggyökér elég bőségben található, s míg a hit, reménység és szeretet nem halt ki az emberi kebelből. — Az emberek vágyai olyanok mint a l á n g : minél több tápot találnak, annál inkább elharapóznak, s minél jobban megszorítatnak, annál tovább tartanak. — S azért adjunk hálát az Istennek, hogy megőrzött minket a gonosztól, mely a mértéktelenségtől s túlterhelt gyomortól származik s a gazdag embereket s a világ nagyjait oly gyakran meglátogatni szokja, s kérjük meg a fölöttünk atyailag örökdő gondviselést : ne szünjön meg burgonyát, kankalint, bogácsfejet s eichoria-gyökeret teremteni mind örökön örökké — A m e n !

Bizonyos vagyok, hogy — ha nem térítem meg e homiliával a jámbor atyáfit — annak nem én lettem volna az oka, hanem — az ételek s z a g a ! — — —

Az év hamarább elmúlt, mintsem kívántam. Az 1833-dik év nyárvégén fölutaztam Bécsbe, homan gróf Széchenyi Lajostól, Zsófia főhercegasszony akkori főudvarmesterétől ajánló levelekkel ellátva fölkerestem Budán Stipsics kincstári tanácsos urat, kinek az egyik levelet azon szándékom nyilvánítása mellett adtam át, miszerint államszolgalatba óhajtanék lépni s erre nézve bátorkodnám az ő „kegyes“ pártfogását kikérni.

Stipsics úr, ki egyszersmid irodaigazgató s kebelbeli referens volt, nem állott épen a legudvariasabb főnök hírében, s engem e híréhez méltólag fogadott. Kérdezett, van-e annyi vagyonom, hogy legkedvezőbb esetben tizenkét évig „ingyen“ szolgálhatok? s midőn erre azt válaszoltam, hogy majdesak iparkodni fogok a magam emberségéből

tisztességesen megélni, s azt a kissé hosszú, terminus'-t melyet ő nagysága fizetésbe léptetésemig praefigálni méltóztatott, buzgalmam és igyekezetem által rövidebbre szabni: az öreg úr hatalmasan rámfermedt, hogy' merem a tizenkét évi ingyenpraxist sokallani, miután egyetlen fogalmazói tisztviselő sines az egész kamaránál, ki a főnérített idő előtt fizetésbe jutott volna? pedig — jegyzé meg sarcasticus mosolylyal — elég ügyes és jóra való emberek vannak köztük, kik az 'úrfi' előtt oly hosszú időszerak alatt kielégítő próbáit adták képességüknek s nem szorultak ajánlólevelekre, melyekre ő — t. i. az irodaigazgató úr — amúgy sem ád semmit, jól tudván, hogy' szokták azokat megszerezni a nagyuraktól, kik clienseiket a világ minden jeles tulajdonaival fölruházzák, esakhogy megszabaduljanak tőlük.

Meghajtottam magamat és mentem. A nyájas olvasó természetesen fogja találni, hogy elment minden kedvem az államszol-

gálatba lépni, melynek küszöbén ily kedvetlen fogadtatásban részesültem.

— Jurátusnak mégysz Pozsonba! volt első gondolatom, midőn a lépesökön lementem. Azt az egy évet csak kitarthat valahogy, leteszed a censurát s majd csak akad a te számodra is valahol egy állomás, mely után élélhetsz. A kinek nincsenek nagy igényei, azt a világ könnyen kielégíti.

A jurátusi élet, melyet eddig csak hallomásból ismertem, teljes fényben tűnt föl egyszerre előttem, s erős vágyat éreztem, mielőbb fölesapni azon életvig fiúk seregébe, kiket a philisterek annak idejében valóságos ember-evőknek tartottak, de kiknél jobb, derekabb és hübb társakat az életben többé nem találtam.

Stipsics úr durva modora öt évet rabolt el időmből, melyet később az állam szolgálatának szenteltem, belátván, hogy az idők viszonyai- s proletáriusi létemnél fogva okosabbat nem tehettem, mint oly alkalmazást

keresni, mely a legbiztosabb kilátást nyújtá, kevés fáradsággal mielőbb gondnélküli élet-hez jutni.

A régi kifejezés *reipublicae servire* amúgy is elveszté már régen eredeti jelentőségét s azon prózai magyarázatot nyerte: gondoskodjál arról, hogy kenyered legyen? Nekem is azon célra kellett tehát törekednem, melyre származásom s neveltetésem utaltak. — A mit tanultam, csak létra volt, mely nem a *„cultura“* magaslátára, hanem valami — *„bureau“* födele alá vezetett. Az idők olyanok voltak, hogy a nyolcz vagy tíz oskolát végzett ifju, kinek a sors szeszélye nem akasztott valami nemesi czimert nyakába, elértnek hivé valahára törekvései célját, ha valami középszerű állomást elnyerhetett, s boldognak vallotta magát, ha egy tál étellel többet chetett a városban, mint becsületes *„paraszt“* szülője a falun. A népség pedig majdnem kinézte csupa *„respectus“*-ból szemeit, ha a pintér-Miskából vagy a bíró-

Józsiból doktor vagy professor lett; s csak ez tartotta fül aztán oly sokáig (tán még most is) azon merev választófalat, mely a ,tanult' ember s azok közt emelkedett, kik apjuk mesterségét folytatták.

Mondják hogy ez a választófal többé nem létezik, s hogy az osztálykülönbség nem nehezíti meg úgy mint azelőtt a közeledést egymáshoz. Lehet; de annyi bizonyos, hogy a hivatalvágy, s a hivatalvadászat ötven és több év után is szintoly kevéssé szűnt meg, mint a többi ragadós nyavalya.

S nem is fog megszűnni, míg a hivatalt úgy tekintik mint a fejős tehenet, mely a — közepszerűséget táplálja. Nyomorúságos nyerevény az államra, még nyomorúságosabb a tudományra nézve!

Nem mondom, hogy a kitűnő hivatalnok mind lángelme; de az együgyű ember még kevésbé az: ha csak a kitűnő hivataloskodás alatt bizonyos munkák ,gépszerű' elintézését nem értjük.

Ez aztán azon osztálya az államférfiaknak, kik a hivatalt minden egyéb foglalatosságnak elébe teszik; a méltóságot föleserélik a kényelemmel s megvetve tekintenek arra, kinek hivatala nincs.

A kormányok azon kívül, hogy a szabad eszmék terjesztését nem szeretik, tehát azokat sem, kik ezen eszméknek hódolnak s kiknél ennélfogva melegebb barátaiak nincsenek, még azon különös előítéletet is táplálják, hogy azok, kiket az állam fizet, egyszersmind az állam oszlopai is. Pedig nincs nevetségesebb mint azt gondolni, hogy az állam létele azon emberek buzgalmától függ, kik magok is függnek. Nem azoknak megelégedését kell keresni, a kik fizetést akarnak, hanem azokét, a kik fizetnek: a népet, mely keres és szerez.

Bocsánat e kitérésért; de szükségesnek tartottam annak bebizonyítására, hogy e nézeteim huszonkilencz évi, bureau'-tapasztalásaim után sem változtak meg. Lesz még

alkalmam az elmondottakat épületes példák-
kal illusztrálni.

Pár napig még Pesten időztem; meglátogattam, mert más mulatságom nem volt, a német színházat — a magyarok akkor Budán játszottak — s itt először láttam a bécsi várszínház későbbi első tragicus művésznőjét, Rettichné asszonyságot, Donna Dianna, szerepében. Vele játszott újdonsült férje is, kit jelentéktelensége miatt a bécsiek csak „der Mann seiner Frau“-nak neveztek, s valóban oly ügyetlen fráter is volt a jámbor, hogy méltán magasztalhatta sorsát, mely őt e kitünő művésznő férjévé tette.

A földszinti zártszéken egy házaspár mellett ültem, mely ritkán járhatott a színházba, mert a darab nagyon érdekelte őket s tetszésüket néha igenis hangosan fejezték ki. Fölvonások közt az öreg úr gyakran reám nézett, azután nejéhez fordult, suttogtak egymással, s úgy látszott, mintha a fölött tanakodnának: hol és mikor láttak engemet

először? Ezáltal felkölték az én figyelmemet is, s kezdtem gondolkozni, nem valami régi ismerősök-e szomszédaim?

Végre nem állhatta az öreg úr, közelébb tolta magát hozzám s megszólított: voltam-e valaha Sopronban?

Igenlő feleletemre tovább kérdezett: nem hinak-e Frankenburgnak?

— Adolfnak? egészíté ki neje.

Alig mondtam erre is „igen“-t, nem sokba mult, hogy a tisztas házaspár nyakamba borul. Csak az alkalmatlan helyzet meg a felvonás kezdete tartóztatták vissza.

Újra gondolkodtam, s majdnem egyszerre pöffentettük ki mind a hárman nevüket.

Az öreg úr professorom volt Sopronban. Nagyanyám halála után hozzá adtak kosztba, hogy n é m e t ű l tanuljak. Nem is sejtém akkor, mily nagy hasznát fogom még e dícső nyelvnek venni, ha Magyarországon megélni akarok? Persze hogy egy füst alatt a c s e h nyelvvel is megbirkózhattam volna;

csakhog' akkor még egész Sopron városában egyetlen cseh pesztonkát vagy professort nem lehetett találni. Nem binné az ember, de úgy volt!

Előadás után el kellett velök a ,fehér hajó'-ba menni, a hol beszállásolva voltak. Éjfélig el sem eresztettek: annyi kérdezni s mondani valójok volt, hogy alig győztem felelni és hallgatni. Az öreg urat nyugalomba tették; neje egy pesti rokona halála után egy kis örökséghez jutott, melynek átvétele végett lerándultak Pestre, s ez alkalommal megtekinték annak nevezetességeit is, melyekhez magyar fővárosban mindenesetre a német színház is tartozott.

Úristen beh megváltozott ez a professor úr tíz tizenkét év óta! hát még a professorné asszonyság, a ki valaha oly takaros menyecske volt, hogy csak azért nem csömöröltem meg náluk a ,spinat'-tól, melyet majdnem mindennap föltálaltak, mert a zsemlyeszleteket ő pirította reá.

— Piríthatná most a lelkem — gondoltam magamban — velem többé meg nem etetné azt a német kotyvalékot.

Volt a professor úrnál még egy más jószág is, a mire szintoly hamar ráuntam mint a spinatra: s ez a vén Moelibeí volt. Ki ne hallotta volna hírét azon egyetlen német grammatikának, melynek czimképén egy magyar és egy német ember volt látható, kik kezét szoritottak egymással, s alattuk ezen vers állott: „Wie glücklich ist ein deutscher Mann, der unter Ungarn ungrisch kann“: mely bókoeskáért aztán nem a németnek magyarul, hanem a magyarnak németül kellett megtanulni?!

Úgy történt ez velem is. Mindennap tíz német „beszélgetés“-t kellett az öreg úrból megtanulnom, s míg azokat nem tudtam, a professor nem eresztett ki a szobából, ha még oly szépen süttött is a nap, s még oly egészséges lett volna is a „spinat“-ra a commotio.

Mondhatom, hogy nagyon okosan kedveltették meg velem azt a német nyelvet!

Nem volt csuda, hogy szabad óráimat aztán lehetőleg élveztem. A vén Moelibeit a kuczkóba dobtam, magam pedig friss levegőt mentem szívni s eleven társaságot keresni. Az elsőt a „paprét”-en, a másikat pedig az arra vezető útezának egyik félemeletes házában pillantottam meg, midőn arra mentem. Igen szép szőke angyal volt, s oly tüzes fekete szempár égett arczában, hogy elég volt abba csak egyszer is bele nézni, hogy az ember az egész német vocabulumot elfelejtse.

Tizennégy éves, tehát azon korban voltam, hol az ember Arábiában már házasodni szokott. Ez a szőke angyal oly sajátos érzést költött bennem, minőt például öreg szakácsnénk látásánál sohase tapasztaltam, s melynek eredménye az lett, hogy égtem e kedves teremtéssel mielőbb megismerkedni.

A szerelem istene néha gyorsan szokta védeneczeinek kívánságát teljesíteni. Pár na-

pig a helyett, hogy a paprétre mentem volna, 'kifutóst' játszani, beálltam az átellenes ház kapuja alá s lestem, hogy a szőke angyal lejöjjön s nekem alkalmat nyújtson hozzá egypár czifra szerelmes phrásist intézni.

S a kedves lélek pár napi ácsorgásom után csakugyan kitalálta, mit akarok? e tekintetben a legeggyűgyűbbnek is éles esze van. Úgy intézkedett, hogy épen akkor akadjon dolga a városban, mikor én a kapu alatt, 'post'-on álltam.

Sohse hittem volna, hogy az első lépés oly könnyű legyen, minő az volt, melyel a leánykának útját álltam. Sokkal szebbnek találtam, mint az ablakon. Nem tudom mit beszélünk? de annyi bizonyos volt, hogy fölségesen mulattunk.

Ezentúl majdnem mindennap láttuk egymást s egyikünk sem kérdezte, honnan jön, hogy mindig oly véletlenül találkozunk? — Szerelmem nőtön nőtt, s pár hét múlva már egész rakás verset írtam kedvesemre,

melynek legfőbb költői tökélyéhez misem hibázott egyéb, mint a józan ész!

Mindeddig jól ment volna minden : csak az a baj, hogy két ember szívdolgába néha egy harmadik is beleszól, a kit nem is kérdeznek. S ez a harmadik a jelen esetben — kedvesemnek apja volt, a ki titkunkat csakhamar fölfödözte, s szerelmünket, bár azt hittük hogy annak az egész civilizált világ csak örülhet, szerfölött rossz néven vette. Leányának nyomos okokkal kezdte demonstrálni, hogy e nyalakodás nem ér semmit, s hogy egy szó mint száz : ha még egyszer összejövünk, baj lesz, s mindegyik magának tulajdonítsa, ha valami kellemetlenség éri.

Ugyan mit tartanak szép olvasónőim ilyen kegyetlen apáról? Valóságos zsarnok! Pedig művész volt, muzsikus a ,vigyázótorony'-ban, s azért már ex offo civilizált embernek kellett volna lennie.

Szerencsétlenségemre magam is jelen voltam e leczkézésnél. Bele akartam szólni s a

muzsikust capacitálni, mily ostobául cselekszik, hogy leányát nem akarja reám bízni.

— Az úrfi pedig hallgasson; vágott röviden szavamba a papa s a kezei közé akadt hegedűvonót gyanus mozzgatással kezdte forgatni : a helyett, hogy leányom körül nyalázkodik, inkább tanuljon valami okosat, hogy utóbb naplopó ne legyen s ne egye hijába az úristen kenyerét.

Elváltunk ; de a ki azt gondolja, hogy én és Julesa ezentul kerültük egymást, az nagyon csalatkozik. Beszélhetett a „Herr Vater“ egy szerelmes párnak, melynek egyike tizennégy éves, a másik harmadfél hónappal fiatalabb volt ! Kár, hogy tüdejét fárasztotta !

A ház zsarnoka mindennap bizonyos órában a „vigyázótorony“-ba ment muzsikálni, s kell-e mondanom, hogy én és Julesa e rövid időt ágióval használtuk ? !

E mulatság azonban nem sokáig tartott. Az öreg úr egyszer meghűtven magát otthon maradt, s esengetésemre leánya helyett ő

nyitotta ki az ajtót. Nem is vártam, hogy megkínáljon a belépéssel, úgy iramlottam le nyakra före a lépcsőkön.

Másnap a muzsikusz meglátogatta a professor urat s előadta neki körülményesen a történeteket.

A professor úr szörnyű savanyu képet vágott. Az ő fölfogása szerint menthetetlen hiba volt, hogy a drága időt ily haszontalanságokra vesztegetem, s a dolognak vége az lett, hogy Julesát Harkára küldték egyik rokonához, engem pedig folytonos munkálással oly puhára akartak törni, hogy a szerelmes gondolatok mind egy szálíg kipusztuljanak agyamból.

A főnemlített, *visite*-nél Julesára irt magasztos verseim is a professor ur kezébe kerültek. Az érzéketlen apa az egész csomót felsőbb critica alá terjeszté.

A professor úr még savanyubb képet vágott.

— Még ha német versek volnának!

dümmögött; legalább azzal lehetne az úrfit menteni, hogy g y a k o r o l n i akarta magát.

S kezdte olvasni a verseket, hol halk, hol hangos szóval.

— Hallott-e az ember valaha ily hőbortos kifakadásokat? kiáltott föl, keményen ütve az asztalra. Lehet-e csak egyetlen józan eszmét vagy gondolatot e ricsében találni?

Pedig hiában beszélt a professor úr; azért mégse volt senki a versek remekségéről jobban meggyőződve mint én. Tudván azonban, hogy a kritikus úr ellenmondást nem tűr s épen oly csalhatalannak hiszi magát, mint a vidékről bekerült, színházi bírálóvá préselt pitykés mellényű siheder, egyelőre szép csendesen kiakartam osonni az ajtón.

— Hier bleiben, Sie dummer Junge! rivalt rám a mogyorófa-zsarnok, a ki valahányszor gorombáskodott, mindig n é m e t t ű l beszélt. Pedig hogy megharagudott, mi-

dön egyszer azt fordítottam Moelibeiből, hogy egy spanyol király németül csak *lovaival* szokott beszélni.

Aztán magyarul folytatta philippicáját s azzal végzé, hogy a tiz „beszélgetés” megtanulásán kívül még egy versszakot is kell mindennap e „classicus” költeményekből *németre* fordítanom, részint azért, hogy az ostobasággal valami *hasznos czél* legyen öszszekötve, részint pedig, hogy ez üdvös büntetés által engem további hasonló kísérletektől *viszszariaszson*.

Eleget szabódtam, hogy nem bírom a *di-*cső német nyelvet még annyira, hogy e feladatot kívánsága szerint teljesíthetném: a professor úr választást engedett hét napi *szobafogság* s a német fordítás közt, s nem hagyta magát *capacitálni*, hogy merő kegyetlenség a mit kíván. Ellenvetést egyáltalán nem tűrt: azt mondta „*muszáj*”, s meg kellett lenni. — Kár, hogy e derék ember husz *huszonöt* évvel később nem jött a világra; beh

sok német embert faraghatott volna a tisztaháti „conscriptio“-ra!

Nem maradt egyéb hátra, mint a keserves munkával megbirkózni s a verseket egymás után Teutonia zengzetes nyelvére fordítani. Azonban minden rossz dolognak meg van a maga jó oldala is!

Már említém, hogy a professorné csinos menyecske volt, s csak az a hibája volt, hogy nem tudott magyarul. Különben érzékeny szívvel bírt, kissé hiu is volt, s így nem hittem sokat riszkirozni, ha a hasznos ezélt, melyet a professor úr a versek fordításával elérteni akart, a magam javára alkalmazom.

Az ügygyel bajjal, s nem annyira le mint ki fordított versek időszakonként egy példányban a professor, egyikben pedig csinosan leírva a professorné kezébe vándoroltak, s különböző hatást idéztek elő. Az első gúnyos, az utóbbi kegyes mosolylyal fogadta azokat; az első igen sok kivetni valót, a

másik mindent szépnek talált, azt híven, hogy lelkesedésem tárgyát ő képezi. — Ez esetben pedig a hölgyek a legnyomorultabb füzapoétát is Petőfinek tartják.

Elég az hozzá : mire herculesi munkámat elvégeztem, a k o s z t tetemesen megjavult, s az utált ,spinat' az asztalról egészen eltűnt. Kibékültem sorsommal !

Mondtam már, hogy B u d á n magyar színészek játszottak. Buda városa azon évben, t. i. 1833-ban a várban levő színházát csupán csak a magyar színészetnek szentelé s Pestmegye erre nem csekély pénzbeli segítséget áldozott. A magyar Thália sokféle küzdelemnek után valahára letette vándorbotját ; nem volt már hontalan és ügyefogyott : hazafiúi karok nyultak feléje s előbbi csüggedése helyett önerő és bizalom szállta meg keblét.

A magyar hirlapok egész sorát közölték azon nemes áldozatoknak, melyek több hasz-

nos intézetek alapítására, jelesen a magyar nyelv terjesztésére hazaszerte ajánltattak. — A hazafit kétszeres öröm lepte meg, midőn ezeket olvasta, mivel azokban egyszersmind annak bizonyosságát lelte, miszerint hazánkfiai mindinkább meggyőződnek egyik nagy emberünk által kimondott azon elvnek igazságáról, hogy hazánk javát és előmenetelét csupán csak honfiaink eszközölhetik legjobban és leghamarábban, ha minden mellékes tekintetet félre téve egyesült erővel áldozzák föl ugyanazon egy célra tehetségeiket.

E részben legtöbbet Pestmegyének lehetett köszönni, mely példás buzgósággal pártolta folyvást a budai magyar színésztársaságot s melynek utóbb egyedül lehetett érdemül tulajdonítani, hogy hazánk fővárosában állandó színház emelkedett. Nemes példáját egyesek és testületek vetélkedve követték. A magyar tudós társaság nemcsak tetemes pénzbeli áldozattal (ötszáz pengő forinttal) segíté a budai színészetet, hanem egy fel-

ügyelő bizottmányt is nevezett ki tagjai közül, mely nyelvbeli s aetheticai tekintetben, sőt tettelegesen munkáival is segédkezet nyújtson az eddig szilajon kóválygó magyar Thaliának; a pesti nemzeti casinó négyszáz, a megyei járások háromezer forintot adakoztak, sőt még a gyöngéd nőnem, a törvénytanuló ifjúság is jelentékeny összeget szenteltek e célra.

E hazafiúi buzgóság mindinkább kedvezőbben fejledezett, s ennek folytán a hírlapok már megpendítették azon eszmét, mikép kellene már előre gondoskodni arról, hogy a jövőbeni magyar nemzeti színházban, melynek örökösítése hazánk szívében mindnyájoknak hő óhajta volt, oly színészek lépjenek föl, kik a magyar Thalia diszét ne csak föntartsák, hanem azt mindinkább neveljék és öregbítsék? Ennek elérésére mindennek előtt szükségesnek tartatott oly t ö k e p é n z gyűjtése, melynek kamatjaiból nem csak a színészársaság jövedelmeinek netaláni hé-

zaga mindenkor pótolthatnák, hanem abból (hozzájárulván az előadások jövedelme) mindenkor kikerülne illő fizetése oly nagy társaságnak is, mely a pesti német társasággal méltán vetélkedhetnék. — Erre nézve indítványba hozatott: ezen öszvegnek ország-szerte elrendelendő öszszegyűjtése; egy szavalati magyar iskola föllállítása Budapesten, melyben — miután hazánkban akkor még oly tökéletes magyar színésztársaság nem létezett, mely fiatal színészeknek minden tekintetben iskolául szolgálhatott volna, a színi pályára lépő egyének előleges szavalati leczkékben gyakorolhatnák magokat; evvel öszszeköttetésben táncz, mimészet és nyelvtanulás; végre egy conservatorium, melyben fiatal személyek rendszeres éneklésre s zenére ingyen taníthatnának, hogy — mint az egyik lap írta — „magyar művészeink az operák köréből se maradnának hátra, miután ezek elmulasztása

Budapesten nagyon érezhető hiány lenne a nemzeti színpadon.⁶

Ebből látni, hogy meg volt már tervben, minek kivitele nálunk éppen — harmincz esztendőbe került!

A budai színésztársaság, melynek élén igazgatókul Döbrentey Gábor és Fáy András urak állottak, igen kitünő tagokkal bírt. — Neveket, minők Bartha, Fánesy, Megyeri, Szentpéteri, Kántorné és Bartháné, még most is olyanokul említenek a színvilágban, melyeknek viselői mindeddig kipótolvá nincsenek. — Laborfalvi Róza, leányasszony⁶-t egy akkori criticus igen tehetséges, kezdő színésznőnek mond; Lendvayné (Aniko) Marmaros-Szigethen játszott s az ottani színésznők közt az első helyet vívta ki magának.

A fővárosban fejledezni kezdett nemzeti-ség s azon szilárdlelkű buzgalom, melylyel — mint fölebb említém — Pestmegye a színi ügyet fölkarolta s a közönség pártfogolta, azon kívül pedig lelkiismeretes

kezelés s — tiszta kéz lehetővé tette, hogy a budai színház a bérletekből föntartotta magát, s a megye, testületek s egyesek által nyújtott segélyezést nem kellett igénybe vennie. A szigorú pontossággal minden negyedév végén kiadott számításokból kitűnt, hogy az octoberi és novemberi jövedelem fölöslege teljesen pótolta a farsangi, valamint a hidnak kiakasztása miatt a színház gyéresebb látogatásából eredő hiányt is.

Kár, hogy az akkori két igazgató közül egyik sem él többé. Meg lehetett volna tőlük kérdezni, hogy tarthatná föl magát a mostani nemzeti színház, úgy mint az akkori Budán, a maga emberségéből, s mikép lehetne a kegyelemfalat-izű, subventió-t nélkülözhetővé tenni? —

Ugyanezen évben (1833-ban) indította meg Röthkrepf, később Mátray Gábor úr első magyar szépművészeti lapját: a „Regélő-Honművész-t. Megjelent hetenkint kétszer s

meglehetősen számu előfizetője volt. A pártfogást megérdemelte hazafias buzgalmán kívül azon tekintetnél fogva is, hogy a külföldnek hasonnemű s idegennyelvű folyóiratait, melyek, bár csekélyebb becsűiek voltak, kétszer annyiba kerültek, szerencsésen pótolta, s a magyar nyelv terjesztésének egyik nem épen jelentéktelen tényezője volt.

Ámbár a szerkesztő elismerésre méltó öszinteséggel kijelenté, hogy rendes munkatársainak most még egyéb tettelegesen hálával mint legfőlebb egy ingyenpéldánynyal nem szolgálhat, mégis akadtak s pedig jó hírben álló írók, kik lapjába csupa hazafiságból dolgoztak, s annak a vidéken előfizetőket gyűjtöttek. Ezek közt volt Kovács Pál, Miskolczy, idősb Zeyk János, s mások. Nagy Ignác egypár balladával s egy csinos novellával, Garay egy igen jól irt értekezéssel a magyar táncz-ról léptek a dolgozótársak sorába; ez utóbbi egyszersmind segédszerkesztője is volt a Regélő-nek, s mint ilyen

husz váltó forint rendes havi dijt huzott. Magam is megpróbáltam egypár verssel és adomával beköszönteni Mátray úrnál, s ha azok közlését ma már csak régi ismerettségünkkel vélem igazolhatónak, akkoriban bizonyosan nem volt senki, ki jelességükről jobban meglett volna győződve mint én. Különben az az érdeme meg volt Mátray úr lapjának, hogy a hidegséget, melylyel honosaink a szép-művészetek iránt viseltettek, lassankint eloszlatta, a hölgyekkel a magyar olvasást megkedveltette s az izlést és nemzeti csinosodást előmozdította. Elliszem, hogy az első években csak áldozattal lehetett e lapot kiadni, később — úgy gondolom — mégis kifizette magát: persze, hogy a tiszta haszon ekkor is csak annyi lehetett, melyért a mai időben egy lapszerkesztő alig tartaná érdemesnek csak egy hétig is fáradozni.

V.

Anyámnál csak pár napig mulattam. — Levelet vittem tőle Pozsonyba gróf Széchenyi Istvánhoz, ki az országgyűlés alatt ott időzött s köztisztelet tárgya volt. Anyám még leánykorából ismerte a nagy hazafit. Nővére B. F. grófnőnél találkozott vele, s sokszor említé nekem, mily panicus félelmet gerjesztett mindig a fiatal, deli, vígkedvű gróf a kastély ájtatos falai közt, ha nénjét látogatásával „megörvendeztette.” Ilyenkor aztán a ház valamennyi nőszemélyeinek, az öregeket és rútakat kivéve, elzárkózva kellett maradniok, míg „Pista gróf” el nem távozott ismét, s a levegőt szentelt vízzel be nem locsolták.

Midőn october közepe táján Pozsonyba érkeztem, a gróf még nem volt ott, s csak november végére várták oda. Nem késel

el — gondoltam magamban — s kezdtem magamat előkészíteni a jurátusi életre!

Három hét múlva (az 1833-ik év november 15-dikén) letettem Pozsonyban az esküt mint királyi táblai hites jegyző az ottani országház termeiben. Velem még negyvenkét fiatal ember is fölesküdü, mind eleven vigkedvű fiuk, kik a jelennel többet törődtek mint a jövővel, különben pedig, mint Stuart Mária, hiröknél sokkal jobbak voltak.

A nagy Vödriczen laktam 818-dik száma házban bizonyos Übelhagen nevű zenemes-ternél, kinek egy vén gazdaszszonya s egy fiatal leánya volt. Ez utóbbit Juliának hitták s azt a szójátékot csináltam reá: „diese Jungfer Übelhagen thut mir nicht übel behagen!“ (Akár Saphirnak is becsületére válhatott volna). Apja sohasem hagyta egyedül e kedves virágszálat; ha távoznia kellett őrizetét a vén sárkányra bízta. Elhihetik a nyájas olvasók, hogy ezen ellenörködést nagyon alkalmatlannak, s oly „solid“ ember

ellenében, minő én voltam, igen fölöslegesenek is találtam.

Ebédre több jurátus collegámmal az ,arany szarvas'-hoz mentem, hol tizenöt váltó forintot fizettem egy óra három tál ételért. — Különben az akkori viszonyokat tekintve, az élet igen drága volt Pozsonyban; elkértek lakásért és ebédért, vacsora és fölöstököm nélkül, havonkint ötven—hatvan váltó forintot, s különös ,force'-ot helyeztek abban, ha az úgynevezett ,Landtagsherr'-eket derckasan meghúzhatták.

Foglalatosságaim sokasága és sokféle-sége nem igen szaggatta vékonyra erőmet és tehetségemet, s maradt elég időm picant kalandokra s mulatságos demonstratiókra, melyek közül az elsőket mindig egyedül, az utóbbiakat tömegestől szoktuk véghez vinni. Az ilyféle szilajkodásoknak legalkalmasabb helyül többnyire a német színház szolgált, melyben bizonyos Niczky gróf vezénylete alatt majdnem minden este volt egy kis ,jux'

vagy az igazgatóság vagy egyes színészek rovására : míglen az említett gróf azon gyanuba nem esett, hogy ezen „scandal”-okat az igazgatóné, Hoehné aszszonyság egyetértésével a teli ház kedvéért arrangirozza ; minek folytán azokkal a színházban lassanként fölhagytunk s folytatásukra más helyiségeket választottunk.

Meg kell még jegyeznem, hogy az ilyféle kihágások nagyobb mérvben csak a jurátusi élet kezdetén szoktak előfordulni, a mikor a fiatal ember ösci tüzhelyéről spékelt zsebbel jött a jurateriára s szilaj jó kedvében nem tudott megférti bőrében, míg a szülői „takarmány”-nak élére nem vert, a mit a szó szoros értelmében lehet érteni, miután az arany- és ezüstpénz akkor még nem tartozott a mythosz világába s volt abból a fiatal embernek legalább is annyi a zsebében, a mennyit most a bankárok közbámulatra szoktak üveg alatt tartani.

Beh kár, hogy akkori hírlapirodalmunk

úgy szólván még csak csecsemő korában volt s nem találkozott köztünk egy vagy más újdondász vagy helybeli levelező, ki akkori országgyűlési életünk jeleneteiből egyet mást tollhegyére vett, s azokat az utókornak átszolgáltatta volna. Pedig sok mulatságos s figyelemre méltó történeteket lehetett volna följegyezni, melyek közül némelyek nem mindig a szoros igazság mellett harezoló traditionalis hírek nyomán jutottak a későbbi idők tudomására, s eltorzított alakjukban legkevesbé sem voltak képesek a jurátusi élet iránt rokonszenvet költeni.

Nem mondom, hogy nem voltak köztünk, kik a jurátusi dévaj, sértegető kedvet vagy természetet ne vitték volna át később az életbe, az irodalomba is. Nem felejtettük el, hogy bajnok nép vagyunk, kik a görbe vasat nem cifraságul hordjuk oldalunkon, midőn később a literatúrában, melyben sem *„municipium“* sem *„salvus conductus“* nem volt, kiugrattuk a nyulat a bokorból s rádup-

láztunk csakúgy ropogott, vagy megragadtuk azt a hatalmas fegyvert, melynek neve toll, s úgy megszabdaltuk vele ellenünket, hogy három hónapig sem ült a zöld asztalhoz, ha ez csakugyan zöld posztóval vagy viaszos vászonnal volt bevonva. — Hiába, érzékeny nép vagyunk, s bár nem tagadhatja a világ — mert eleget hirdetjük magunkról — hogy érzéseinken uralkodni tudunk, azt mégsem kívánhatja tőlünk, hogy a szűnyogesipéseket följajdulás nélkül tűrjük. — —

Legkedvencezbb helyünk, hol összegyülekezni, tüntetéseket rendezni vagy egyéb pajkos teendőkről értekezni szoktunk, Hollinger kávéháza volt a sétatéren, majdnem szemközt a 'zöldfa' vendéglővel. Ismerte e tanyát minden jurátus, s alig volt köztünk, ki azt éjjel előtt elhagyta s a játék molochjának több kevesebb áldozatot ne hozott volna. Fájdalom, hogy e tekintetben csak a 'h o n a p á k' példáját követtük, kik néha

világos viradtig ültek a kártyaasztalnál, s onnan aztán egyenesen az országházba mentek a haza javáról tanácskozni!

Pedig eleget sürgették őket a nevelést, különösen a népnevelést, intették az ifjúságot jó magaviseletre, illedelemre, az időnek hasznos foglalatosságban töltésére; — de megfeledkeztek arról, hogy a jó példa a legbiztosabb nevelésmód, s tetteinkkel tizszer rontunk, míg szavainkkal egyszer építünk.

Nem innét van-e, hogy a sújtásos beszédek ivadékról ivadékra átszállanak; de tényeket vajmi keveset mutatnak föl, mind a múlt, mind a jelenkor!

Csak létezett volna egyetlen egyesületünk, hol a közremunkálati szellem kifejlesztését megkezdhettük, s áthatva azon nagy elvtől, hogy a nemzetnek még homokhordójává szegődhetni is dicsőség, tett volna mindenki a mennyit tehetett: mily könnyen nélkülözhattük volna a kávéházi s egyéb tivornyákat, s tehetségünket és képességünket mily

egészen másképp fejleszthettük volna ki, hogysem a drága időt ily lélekölő s egészségrontó multságokra vesztegettük, megszokván azt a tétlenséget, mely össze-munkálás helyett széthúzta s megszaggatta erőnket, s a kitűzött iránytól mindinkább eltávolított bennünket!

Egyébiránt alig ismertél volna reá e falusi, kissé nehézkes, de fesztelen ifjak sergére, midőn farsangban a tükörsima viasz-kolt padolatok arabeszkezett cserfáin mosolygó, sima s módos uracsokká változott, kiknek képén azonban* — mivel természetünkön akkor még a külföldi szokások majmolása s a civilizáció ezen egyik sebe vérig nem ette magát — még mindig viszzatük rözte magát azon magyar őszinteség és nyíltság, mely, ha olykor kissé keleti származásukra emlékeztetett is, a mézes simaság ellenében mégis erény maradt.

Persze, hogy azóta sok megváltozott: emberek, elvek és nézetek. — A mi azonban

engem illet, nem röstellem megvallani, miszerint azt a pezsgő szenvedélyt, mely a „redouté”-ban szintúgy mint az országház termeiben túlkapott bennünket, s néha oly fokra lángott, hogy a külföldi philister az arábiai vándoresapatok közt képzelte magát, még most is elibe teszem azon „számító,” mérsékelt véralkatnak, mely a csárdást a városi vigardátan szintoly komolyan járja, mint a minő komolysággal kerít egy másik teremben széles feneket valamely dolognak, hogy megférjen rajta a keskeny épület! — —

Gróf S z é c h e n y i István november 18-án érkezett Pozsonyba. Midőn másodnapra a követek házába lépett, hol a legnépszerűbb szónokok Beöthy, Nagy Pál s Balogh tartottak épen beszédeket, zajos „vivát”-tal (mit akkor még az „éljen” helyett használtak) fogadtatott, a mi roppant népszerűségének világos jele volt. De alig volt széles Magyarországban férfi, ki e népszerűséget job-

ban megérdemelte volna mint ő. Létre hozta ő már akkor hazánkban a löversenyt, mely első évben, 1826-ban, Pozsonyban tartatott, az állattenyésztő társaságot (most gazdasági egyesületet), a nemzeti casinót Pesten, melynek mintájára keletkeztek országszerte hasonlók majdnem minden nevezetesebb városokban, a magyar akadémiát, melynek föllállítására az 1825-diki országgyűlésen uradalmának egy évi jövedelmét, hatvanezer ezüst forintot adott. Ő törekvék előmozdítani a magyarországi gőzhajózást; ő pendité meg a Buda s Pest közt építendő álló hidnak szükségét, a vaskapui szoros útnak szabályozását, mely 1834ben munkába is vétetett, a mikor a gróf annak királyi biztosává nevezetett ki. De mint író is különösen kitünteté magát nemcsak irmodorára, hanem az abban követett irányra nézve is. Tollából jöttek a „Lovak”-ról, „Hitel”, „Világ”, „Magyar játékszín”-ről, „A Buda és Pest közötti állóhid” iránt a hidegyesülethez irányzott, s egyéb

munkái, valamint az 1831-diki július 24-kén Nagycenzenken a cholera idejében jobbágyaihoz írt s nyomtatásban megjelent atyai intései is. Mindenütt hol a közjó, a nemzeti becsület forgott szóban, őt láttuk vezérül az annak előmozdítására munkálódók soraiban, bel- és külföldi lapok nem győzték eléggé regisztrálni s magasztalni honunk boldogítására szánt, időbe, egészségbe, s vagyoni áldozatba került törekvéseit: Pestvárosának választó tanácsa őt százados tagjának nevezte; Hontmegye képét életnagyságban saját költségén lefestette s gyűlési teremébe helyeztette; számos megyék táblabírói koszorujokba fűzték; Szeged városa, tekintve a haza zászlaja alatt a dicsőség terén, a polgári pályán pedig közhasznú munkálata által szerzett érdemeit „polgári” czimmel, s Fehérmegye rendei Erdélyben írói munkássága elismerésül arany tollal tisztelték meg, s e szép példákat követték később egyéb testületek és intézetek is, s vetélkedve ipar-

kodtak a hála és tisztelet adóját leróni, melyel ily nagy hazafi irányában magokat lekötelezve érzék.

Nem láttam őt gyermekkoromtól fogva, s képzelhetni, mily nagy hatással volt reám ismételi látása? Az egész ülés alatt nem bírtam róla szememet levenni, s nem kis aggodalom tölté be szívemet, ha arra gondoltam, hogy néhány óra múlva e nagy emberrel beszélni fogok.

S Széchenyi nagy ember lett volna, ha grófnak nem születik is. A nemes tett egyenlő rangra emeli a nagy urat és a parasztot: nem az, a kitől ered, ad annak becsét, hanem igenis ő emeli föl azt, a ki azt elköveti.

Ülés után bejelentettem magamat nála. A Vödriez elején lakott. Kérdeztetett komor nyikja által, mit akarok? Beküldtem neki anyám levelét s rövid idő múlva bebocsájtattam hozzá. Különös érzés lepett meg, midőn szemközt álltam e nagy férfúval, kinek legközelebbi jövőm kezében volt. Végig jártatta

rajtam szemeit s szurós pillantata a sűrű szemöldökök alól áthatotta egész valómat. Várni látszott, van-e még valami mondani valóm azon kívül, a mi a levélben állott? Lett volna, az igaz, de oly zavartan mondtam el, hogy a gróf a levél segítsége nélkül kívánságomat alig tudta volna kitalálni. Egyébiránt jó anyám szerencsés szószóllóm volt: a gróf rövid szünet után késznek nyilatkozott engem oldala mellé fogadni, egyelőre azonban koszt, lakás és fizetés nélkül, miután erről még Lunkányi jószágigazgatójával fog értekezni, kit csak a jövő hétre várt ide Czenkéről. Meghagyta egyébiránt, jelentsem magamat naponkint nála, hogy munkásságomat előforduló esetekben igénybe vehesse.

Jurátus társaim, köztük Besze Jancsi is, kiknek ezen első találkozásom eredményét elbeszéltem, irigyelték helyzetemet s azon sokféle tapasztalásokat, melyeket e lelkekükbálványá'-nak oldala mellett magamnak szerezni alkalmam leend. Magam is hittem, hogy

csillagzatom jobbra fog fordulni, s fiatal lelkem különféle édes reményekben ringatta magát, melyeknek teljesülésére — mai napig várok.

A pók sokkal erősebb szálakat fon azoknál, melyekhez az ifjuság vágyait és kívánságait köti.

Eljártam rendesen a grófhoz s megbízásait nemesak buzgón, hanem örömmel is teljesítém.

Ezen első stádiumban azt irtam arámnak Egerbe, hogy az ő szeretetét s a nagy hazafi bizalmát bírva a legboldogabb embernek érzem magamat a világon.

Egy reggel azt hallottam a komornyiktól, hogy a gróf Angliába készül s néhány nap múlva útnak is indul. Különféle gépeket szándékolt Londonban vásárolni, melyek a Bécs és Konstantinápoly közt célba vett rendszeres gőzhajózás létesítése végett a Dunán tendő munkálatokra szükségesek voltak.

Hire volt ezen külföldi utazásnak még mikor Egerben voltam ; a pozsonyi körökben is sokat beszéltek róla , s ez volt, őszintén megvallva, egyik fő indító oka annak, hogy a grófnak személye mellé iparkodtam jutni. Bizton hittem, hogy e nevezetes utat vele teendém , s már élveztem gondolatban azon sokféle magasztos szépségeket, melyek ittás szemeim előtt föltárulni , s fogékony lelkemnek maradandó benyomást főgnak szerezni.

Mindennap vártam erre nézve a grófnak felszólítását. Különösnek tetszett, hogy oly sokáig késik vele, s rendbe szedtem apró holmimat, hogy az utolsó perczben készületnül ne találjon.

Nem volt nyugtom , s mivel a gróf még mindig hallgatott, elhatároztam magamat e lázas feszültségnek véget vetni. Bátorságot vettem tehát magamnak egy szép reggel, midőn a grófot épen jó kedvében talál-

tam, hozzá azon „alázatos“ kérdést intézni, lesz e oly kegyes engem Londonba vinni magával?

— Nagy szó, öcsém; válaszolt ő erre: nem viszek magammal senkit, mint Vásár-helyi inzsellér urat, mert az ily hosszú utazás sokba kerül.

Aztán, mivel látta, mily kedvetlen benyomást tett reám e tagadó válasza, összehúzta szemöldjeit s kissé vontatott hangon mondá:

— Egyébiránt tán lehetne segíteni a dolgon, ha itthon hagynám — komornyikomat, s öcsém uram —

— A komornyik helyét pótolnám? vágtam fölindulva szavába, s érzém, hogy minden vér arczomba tolt.

A gróf észrevette a hatást, melyet e „lealázó“ ajánlata reám tett, s ezt némileg szelidíteni kívánván, megnyugtatólag szólt:

— Fiatal embernek mindent meg kell próbálni, hogy magának tapasztalást sze-

rezzen; s csak kérdezze meg társait, van-e köztük, a ki ne tartaná szerencsájének egy gróf Széchenyi Istvánnak szolgálni?

— De nem csizmakefével és porozópálcával! felelék hirtelen.

A gróf erre élesen rám tekintett s kissé ingerült hangon mondá:

— Hja, barátom; szegény legénynek nem illik büszkének lenni!

S ezzel hátat fordított, s én mehettem.

Mód nélkül lehangolva voltam, midőn a házból kiléptem. Mily hamar mállottak szét fényes illusióim s adtak helyet egy rakás komor reflexiónak. Larocheaucault ama mondata fölött, hogy „egy nagy ember se nagy — komornyikja előtt!” Pedig meg kellett volna gondolnom, miszerint annak, hogy a nagyurak minden ranguk alatti egyénben csak parancsukra teremtetett szolgálkat látnak, kiknek ma az irónt, holnap a kefét lehet markukba nyomni, főoka azon körülményben

rejlik, mert születésüktől kezdve oly csúszó-mászó állatoktól vannak környezve, melyek rabszolgákká alacsonyítják le magokat, s az emberi önérzetet egyetlen kegypillantásért „párájuk” mélyébe fojtják.

Fájlaltam, hogy a gróf engem is e látkörben mozgók közé sorozott, a mit, ha nem vártam is egyebet a nagy úrtól, annál jobban csudáltam a nagy embertől!

Akkor még volt, a mit csudálatra méltó dolognak tartottam; pedig már Horác, Rómának legszellemdúsabb „gentleman”-je, azt mondta egyik levelében: „nil admirari prope res est una Numici, sola que, quae possit facere et servare beatum.”

Ezen két szóban „nil admirari” édes kedves földim! több bölcsesség fekszik, mint egy egész — chinai tanácsban; e két tartalomdús szavakban rejlik azon titok, melynek az Isten egypár választott teremtménye lelki jelenségét s mások fölötti uralmát köszöni. Ha semmin se csudálkozol, nem fogsz senki

és semmi iránt vonzalmat érezni. — Sokkal jutalmasabb a világot gyűlölni mint azt szeretni. A ki szeret, annak kívánságai vannak ; a ki gyűlöl, az maga magának elég : a gyűlöleten kívül, melyet keblében hord, nincs szüksége egy harmadikra ; lelkének bálvány nem dül össze, mert nem imádott senkit ; zord valóságra nem fog fölébredni, mert nem ringatta magát kellemes álmokban, s a semmiség rémképe nem fogja őt megijeszteni, mert az emberiség utolsó maradványa rég kihalt benne. — —

Harmad napra rá a gróf elutazott. Előbb magához hivatott, egy levelet adott jószágigazgatója Lunkányihoz azon meghagyással, hogy azt személyesen adjam át neki Kis-Czenken, hol az ottani kastélyban lakni, s őt, t. i. a grófot bevárni fogom, míg Angliából visszaérkezik. — Aztán kezét nyújtá s bizonyossá tett, hogy jó anyám kedvéért, a t y a i l a g fog rólam gondoskodni, s végre ezen szavakkal bocsájtott el magától :

— Ne törődjék vele, hogy nem viszem
önt most magammal; majd megúnja még
esztendőre az utazást Zimony és Orsova
között.

Ez hű históriája első találkozásomnak a
nagy hazafival!

VI.

December 9-dikén elhagytam Pozsonyt és vig társaimat. Előtte való este búcsulakomára hittam meg vagy egy tuczatot közülök Hollinger kávéházába, s azon boldog hitben váltam el tőlük, miszerint szerencsém talpköve oly szilárdul van lerakva, hogy azt semmiféle baleset meg nem ingathatja többé.

Másnap reggel Kismartonba érkezvén, jelen voltam a Majlandban pár héttel előbb meghalt herezeg Eszterházy Miklós pompás temetésén, melyhez hasonlót életemben ritkán láttam. Nem akarom annak részleteivel az olvasónak türelmét fárasztani, amúgy sem bírnám azokat históriai hűséggel elősorolni; de arra igen jól emlékezem, hogy gyönyörű nap, igazi tavaszi idő volt, s hogy az öszzegyült hölgyek közt sokat láttam, kik e szép napnál is szebbek voltak. A temetést nagy-

szerű lakoma követte, melynél — elég tapintatlanul — az új uralkodó herczegre, Pálra, poharakat üritettek s mozsarakat durrogtattak, mit a várpiaczon hullámozó néptömeg riadó újjongásokkal fogadott. Még csak az hibáztott, hogy este a várost ki nem világították s nagyszerű táncmulatsággal nem fejezték be — a n é p ü n n e p t.

Hat hónappal később (1838-diki január 26-dikán) jelen voltam Pál herczeg beigtatási ünnepélyénél is, midőn ő urodalmi kormányát átvette. Szintely fénynyel ment ez véghez, mint apja temetési pompája. Fogadtatása egy birodalmában körutat tevő királyéhoz hasonlított. Megvoltak a diadalkapuk, harangzugások, virághintések, dandárok, üdvözlő beszédek, taraczkdurrogások, dobpergések, az obligát, „vivát“-ok s a bámészkodó népesoportok. Csak a hivatalos ujságírók meg az udvari f e s t é s z e k hiányoztak, hogy e hódolati jeleneteket ecsettel és írónnal megörökítsék. Legalább kiáltó ellen-

tétet képezhettek volna azon hűmaradt kis sereghez, mely harminczkét évvel utánna a herceg holt testét minden nagyobb pompa nélkül csendes nyugalomra kísérte! — —

Czenkre érkezvén a grófnak levelét azonnal átadtam Lunkányi úrnak. E jó urat előbb Liebenbergnek hitták, a grófnak nevelője volt, később jószágigazgatójává lett, megnevesítette magát, s lassankint oly szép vagyont szerzett, hogy Sopronmegye egyik leggazdagabb földbirtokosaihoz tartozott.

Már az igaz, hogy akkori időben a három Széchenyieknél (Lajos-, Pál- és Istvánnál) 'directornak' lenni majdnem fölért egy minis-teri állomással, sőt függetlenségi s e g y é b tekinteteknél fogya ennél még előnyösebb is volt. A director urak mind nevelőkből lettek azokká (Mátray Gábort kivéve, kinek, az állomás egy régibb collegája által már betöltve lévén, pályája végeztével a muzeumi könyvtárnoki hivatal, melyre a kinevezés mindig a legöregebbik Széchenyit, akkoriban Lajos

grófot illette, kinek Károly fiánál Mátray nevelő volt, s még egy nevezetes, úgy halálám, húszezer forintra rugó pénzbeli összeg adományoztatott), s néhány év múlva ildomos gazdálkodás s jövedelmi forrásuk ügyes fölhasználása által oly kedvező vagyoni állapotra jutottak, hogy sorsukkal, mely őket a Széchenyi családhoz fűzé, teljesen megelégedve lehettek. Így egyike közülök, Ernuszt úr, gróf Pálnak directora, oly szerencsés gazda volt, hogy néhány évi szolgálata után urától ennek Szombathely mellett fekvő kies oladi jószágát tetemes pénzösszegért megvette s azonkívül örököseinek nem épen megvetendő vagyonkát hagyott. — Nem irigyelte tőle senki: becsületes úton szerezte; de áldott jó földesúr lehetett, ki tisztjeinek ily szép alkalmat nyújtott a meggazdagodásra!

Gróf Széchenyi István ezen alkalmat még az által is elősegítette, hogy gazdasági tisztjeinek azon összegeből, mely jószágainak praeli-

minált jövedelmén fölül megtakarított, bizonyos „tantieme“-t engedett, mely „jutalom“ ezim alatt köztük minden év végével aránylagosan fölosztatott. Magam hallottam a ezenki tisztartótól, Szalay úrtól, hogy ezen „jutalom“ a dirigens tiszteknél évenként néha öt hat ezer forintra, a subalternus-oknál pedig legalább is annyira rugott, mennyi egy kilenczedik rangosztályu királyi hivatalnoknak egész évi fizetése lenni szokott. Az eszme a practicus Lunkányitól származott, ki azt a gróf helybenhagyásával ennek öszszes uodalmaiban életbe lépteté, ösztönt nyujtván ez által az érdekletteknek a gazdasági tudomány kellő kifejtésére s e téren szerzett ismereteik hasznos alkalmazására. Az igaz, hogy ezeknek tevékenysége a kilátásba helyezett jutalom reményében fokozódott, de voltak esetek, hol ez a termőföld rovására történt, melynek ereje néha túlságosan kizsákmányoltatott, csakhogy a jutalom nagyobb legyen. — Nem mese a mit mondok, hogy a

grófnak, ha Czenken ebédelt, a tulajdon kertjéből asztalára került gyümölcsöt meg kellett fizetnie, miután ez is a procentuációhoz tartozott s Stepanek kertész uram sokkal takarékosabb s lelkiismeretesebb ember volt, semhogy egyetlen császár-körtével vagy pogácsa-almával megrövidíteni akarta volna a — j u t a l m a t.

Kérdem, e tény a gróf egyenlőségi elveit tünteti-e föl inkább, vagy Lunkányi practicus eszét?

A szoba, melyet a director úr számomra az új kastélyban kijelölt, épen tőszomszédságában volt a grófi szobáknak. A felső emeleten egészen magam voltam; a házi szolga a másik udvarban lakott: ritkán láttam napjában többször, mint reggel, ha ruháimat jött tisztogatni s szobámat összetakarítani.

Kosztom a tisztartónál volt, ki egy szép feleségnek boldog férje s négy szebbnél szebb leánynak szerencsés apja volt. Igen jól mu-

lattam volna nálók, ha a tisztartóné asszony-
ság kevésbé szerette volna férjét s leányai
tiz tizenkét esztendővel idősebbek lettek vol-
na. Különben a tisztartó igen becsületes jó-
rahaló ember volt, csak hogy feje tele volt
mindig gazdasági dolgokkal, mikről igen
szeretett beszélni, de a mi nekem sokkal ke-
vesebb mulatságot szerzett mint neki; a
pajtabíró pedig szinte igen buzgó gazda volt,
azonban aggregény létére épen úgy unatko-
zott, ha én a szép leányokról kezdtem cse-
vegni, valamint én is untam magamat, ha ő
a trágya használatáról vagy a juhok kitelelé-
séről akart velem beszélni.

Nem tudtam volna, mivel öljem meg a
napot? ha Lunkányi úr idején nem gondos-
kodik illő foglalatosságról. Tudta, hogy a
gazdasághoz se kedvem se hivatásom nincs,
de bőlesen következtetvén azt is, hogy ezen
körülmény nem elegendő ok arra, hogy
negyvenöt pengő forintnyi havi díjért azt
nézzem csak, hogy dolgoznak a többiek?

kezembe nyomott egy német magyarázatu
,sanserit‘ szótárt azon felszólítással, keres-
sem ki abból azon szavakat, melyek a ma-
gyarokhoz hasonlítanak, s állítsam azokat
magyar és német magyarázatukkal együtt
betűrendben össze. Úgy mondá, hogy a gróf
e munkálatot a magyar tudós társaság-
nak szándékozik használatul átengedni azon
esetre, ha ez — mint akkor szóban volt —
hajlandó volna a külföldön megjelent, s nagy
zajt ütött ,Bibliotheca glottica‘ kiegészítésé-
hez a világ minden holt és élő nyelvének
egymáshoz rokona kimutatására segéd-
forrásokat nyújtani. A d i v a t h o z tartozott
akkor a sanserit nyelvvel foglalatostkodni,
melyet alig értett ötven tudós egész Európá-
ban; a mi egyébiránt nem akadályozá, hogy
legió számra növekedtek a röpiratok s tudo-
mányos értekezések, melyek írói Bohlennek
,a régi indus ország különös tekintettel
Egyiptomra‘ czímű jeles munkája nyomán
ritka kitartással s elismerésre méltó szorga-

lommal iparkodtak ezen ázsiai törzsnép történetét, államrendszerét, irodalmát s — művészetét a jóformán apathicus közönséggel megismertetni.

Nem tudom, elkészült-e valaha e szótár, s van-e ennek nyoma a nagy férfiú hátrahagyott iratai közt? annyi bizonyos, hogy a munka, melyet reá fordítottam, nem igen fárasztott ki engemet, miután azon félév alatt, melyet Czenken töltöttem, alig végeztem el az A betűnek felét. Meg voltam győződve, hogy a föladat erőmet és tehetségemet túlhaladja, s azért szükségtelennek tartottam ezt a szakadásig megfeszíteni. Azonban mégis dolgoztam, a hogy tellett és lehetett, részint időtöltésből, másrészt pedig, mert rösteltem a többi gazdatisztektől halálni, hogy ingyen eszem a kenyeret s érdemetlenül osztozom a „jutalom“-ban, melynek fejében december végén, tehát alig félhavi hivataloskodásom után, már nyoleczvan váltó forintot kaptam.

mérlés tárgyaul szolgál, s igenis ismeretes dolog, hogy az otromba tömeg minek sem szokott mohóbban neki esni, mint annak, a mi magasztos. Tessék egy Phidias vagy Canova kezeiből kikerült remek művet a piacon fölállítani, bizonyos lehetsz, hogy azt rövid idő múlva már száz semmirevaló naplopó bemázolta s öszszekarczolta. Ily sorsban részesülnek a nagyemberek tettei is! Lehetetlen egy nagy embert a korlátolt ész és erkölcsiség piaczi rőfével mérni: „a törpének vérté nem illik egy óriás testére,” mondja Fiesco, s szintoly kevéssé lehet azon szük és törpe formákat, melyekbe eszünk, érenyünk s igazszágszeretettünk burkolva van, egy világreformátor óriási szellemére illeszteni.

Maga gróf Széchenyi az említett gúnyirat szélére ezt írta saját kezével: „Je les compare à certains mouchérons, qui vont déposer leurs oeufs dans le derrière des plus

beaux chevaux : cela ne les empêche pas de courir. (*))

Sok ily találós jegyzetekkel volt ellátva még több munka is gazdag könyvtárában. Nagy részét azoknak följegyezgettem naplóm számára, mint olyanokat, melyek legbiztosabban jelzik a nagy ember lelki hangulatát s gondolkozási irányát.

Ugyanazon időben jelent meg Werfernél Kassán egy az előbbihez hasonló pasquillus e cím alatt : „a nyelvprity,“ melynek ismeretlen szerzője szintoly boszús agyarkodással, mint Thewrewk, kelt ki a jelenkor írói ellen azon hallatlan vakmerőségért, hogy az egyszerű magyar nyelvet új, szerinte „erőszakkal“ kigondolt, Isten tudja mily agyafurt koponyából került, czikornyás és nyelvficza-

*) Egy más valaki, kit a pamphletista hasonlóképen megtámadott, e rövid elmés epigrammal torolta vissza annak szemtelenségét :

„Hiába törekszel Thewrewk,

Nem lesz a te neved ewrewk.“

mitó, idegen és képtelen, tarka bőrbe szörbe öltözött szavakkal‘ megtoldották. „A mi régi jó és eredeti, az ne bánta tődjön!“ mondá a derék férfi s esodálta a honnak béketűrését, mely „eddig elszenvedte, hogy némely firkászok a nemzet ilyenén sértése bűnében még szabadon lélekszenek.“ Akadtak, kik ez idétlenséget czáfolatra méltónak tartották. Széchenyi, a kin, mint a „Jelenkor“ akkori fővezetőjén, a pamphletista hasonlóképen egyet rugott, csak azt a megjegyzést tette, mikép e piszkos bántalmaknál Phaedrus oroszlánjának sorsa jut eszébe, midőn az e panaszra fakadt: „bis videor mori.“

Falk barátom gróf Széchenyi Istvánról irt remek művében kiemelte annak vallásosságát is, s ezt a Széchenyiek „családi hasonlatosságá“-nak nevezi. Saját tapasztalásom s a fönemlített jegyzetek nyomán, ezt csak azon megjegyzéssel kívánom kísérni, miszerint ezen vallásosság igenis meg volt nagy mértékben a Széchenyi-családban, de István-

nál, ki soha és semmiben sem volt a formálítások embere, távolról sem fajult azon rajongássá, mely nővérei közül az egyiket a kolostorba, a másikat a jezsuiták karjába üzé! Nem bizonyítanak ez ellen a trappisták zárdájában Wesselényivel töltött napjai s vczeklési „curiosum”-ai sem, s hajlandó vagyok azokat oly fiatal s életvig uracsnál, mint akkor Széchenyi volt, inkább csak pillanatnyi szeszélyes rohamnak s picant időtöltésnek nevezni, mintsem hogy fenebbi tulajdonait tekintve, föltehetném róla, hogy buzgóbban szeretete volna csókolni a feszületet, mint a szép leány arczát.

Engedje meg tisztelt barátom s a nyájas olvasó, hogy állításom bebizonyítására egy esalhatatlan auctoritásra hivatkozhassam, t. i. magára a grófra, kinek fönemlített jegyzetei közt egyetlen egyet sem találtam, pedig majdnem százat jelöltem ki azokból, melyből az, ki Széchenyi Istvánt személyesen nem ismerte,

az említett családi hasonlatosságra ráakadhatna.

Ime a sok közül egypár példa:

Gödschenél Meissenben s Wigand Ottónál Pesten az akkori időben ily című munka jelent meg: „Der entlarvte Jesuit; dargestellt von Alvensleben,“ melyben a szerző a jézsuitarend rövid történetének előrebocsátása után e rendnek szabályait s életelveit világosabb áttekintés kedvéért 1838-ban összefoglalva laicus olvasóival megismerteté. — A gróf ezen paragraphusokat röviden „az ördög breviáriumá“-nak keresztelte, s a könyvnek zárszavai után, melyek mindenkit, a ki hazáját és fejedelmét szereti, harczra szólítottak oly rend ellen, melynek legfőbb s egyetlen zsinórmértékül az önhaszon szolgál, ezt írta: „das können sich manche Leute ad notam nehmen.“

Továbbá egy Lipcsében ugyanakkor Reinsch könyvkereskedésében e pompás czím alatt: „Die grossen Naturbegebenheiten unse-

rer Tage, erklärt auß den Weissagungen der heiligen Schrift, oder die Zeichen der letzten Zeit, verglichen mit den Zeichen unserer Zeit. Ein Wort an die gesammte Christenheit!‘ közrebocsátott röpirat hátlapjára a gróf a következő sorokat írta (egy részét magyarul adom, de az egész németül volt írva): Szerző elhallgatta nevét s ez kétség kívül a legokosabb az egész könyvben. A baglyok, denevérek, macskák, scorpiók, vakandók s egyéb ilyféle szeretetreméltó állatok‘ (németül ,Vieh‘) irtóznak a világságtól. Így cselekesznek a jelen idő hamis prófétái is. Nagyon szeretnék a világnak a régi ostobaságot és a régi babonát föltukmálni, hogy aztán mint a dongó legyenek a dögéből élőködhessenek, ha nem félnének az egészséges ész ostorától, mely a tulajdon nyomorusága bitófájához lánczolt csordát irgalmatlanul elkorbácsolandná. Az ily firkák csak vén banyák-, apokalyptikai héringek- s megbukott pletykanénikéknek valók s azért

sokkal helyesebb lett volna e bolondházi növénynek a következő czímet adni: ‚Die grossen Narrheiten unserer Zeit, gedeutelt und herausgezüchtigt aus den Dunkelheiten der Apokalypse, oder die Dummheit der letzten Zeit als Gegensatz zur Vernünftigkeit unserer Zeit. Eine Blasphemie für stupide Heuchler und Frömmeler, die sich für Christen halten, und ein Narrenschnack zum Ergötzen der Vernünftigen, die in der Aufklärung wandeln und wirken.‘

Végre, mivel ‚omne trinum perfectum,‘ még egyet azon nevezetes ‚glossák‘-ból, melyek a grófnak véleményét valamely könyvről, melyet olvasott, oly éles és praegnans módon szokta mindig kifejezni.

Azon hóbortos felszólításra vonatkozott az, melyet az akkori időben csudatevőnek híresztelt Hohenlohe herczeg keresztény ‚juhaihoz‘ intézett s mely e három fejezetből állott: a) Warnung vor den Halbgelehrten und Vielgelehrten, welche die Religion ver-

werfen; b) Warnung vor Denk-, Schreib-, Lehr-, Druck- und Pressfreiheit, und c) Warnung vor Scheu des Gottesdienstes und vor Hass gegen die Diener der heiligen Religion.‘ Széchenyi a címlap üresen maradt helyére csak ezt jegyzé föl: ,Ein viertes Capitel scheint zu fehlen, nämlich: Warnung vor Pfaffengeschwätz, Dumm-macherei und Wunderthätigkeitsspectakel.‘

Úgy gondolom, hogy a főnebbiek után azt a bizonyos családi hasonlatosságot kissé nehéz lesz föltalálni, főképp ha tekintetbe vesszük, hogy gróf Széchenyi Istvánt nem olyannak ismerte a világ, ki másképp írt, mint a hogy é r e z n i szokott. — —

Hasonló élvezetben, mint a könyvtárban, részesültem a gróf írószobájában is, melyhez szabad bemenetlem volt, s hol üres óráimat legörömostebb töltöttem. — Mily tömérdek kincsre bukkantam itt a széthevert papirosok közt, s mily sokszor kívántam magamnak ezer kezet, hogy megmenthessem annak egy

részét az utókor számára, melyre nézve az aligha örökre el nem veszett.

Sajátságos világban leltem itt magamat; merőben különbözött attól, mely előtttem megnyílt, ha e szent magányból kiléptem. Körüllengett a nagy férfi szelleme s egészen más emberré változtatott, mint a minő a többiek társaságában voltam. Meglehetni véltem hazám legjelesebb fiát a hon javáért szüntelen fáradozó működésében; hallottam lelkének magosabb szárnytűtését, midőn túlemelkedett az ezerféle akadályokon, miket ármány és irigység gördítettek útjába; behangzottak a csendes lakba a varázsszavára fölszabadult ipar és művészet örömhymnuszai; s lehullani hallám a nehéz lánczokat, melyek a fejlődési vágyat, minden nemesebb és magasztosabb törekvést lebilincselve tartottak.

Ah, mily boldog voltam én ezen szép és fölséges eszmevilágban!

Sohasem tartoztam azon alázatos léhűtőkhöz, kik a nagyuraknál mindent, még leg-

közönségesebb tetteiket s legmindennapibb nyilatkozataikat is, bámulatra s dicsőítésre méltónak találnak, s őket azon herezegfihez hasonlítják a mesében, kinek minden szónál, melyet kiejt, gyöngyök és gyémántok hullanak a szájából; de Széchenyi, alig hogy első munkáját elolvastam, már leghőbb tisztelem tárgya lett, s e tisztelet mindinkább fokozódott, minél közelebb jutottam e nagy férfiú szellemi ismeretségébe, mi által még annak gyöngéi is, melyek nélkül ember nincs, erénynek tetszettek. — A nagy tömeg el van ragadtatva, ha az ily méltóságos arcz mosolyra fakad, s tapsol, hogy majdnem gőrcsöt kap tenyerében, ha e mosolygó száj megnyílik, hogy bizonytságot adjon félisteni lételéről: pedig a valódi nagyság, s ilyennek szerettem képzelni azt is, melynek szellemi körében forogtam, nem szorul ily piaczi kiüntetésekre s a hódolat jeleivel egészen másutt kíván találkozni, mint az ordító selegben! —

A dolgozó szoba mellett volt a gróf hálószobája. Oly egyszerű volt, mint egy közönséges vagyonosabb polgáré. Az ágy fölött egy göröghölgy arc képe függött, oly esodlatos szépségű, hogy órákig álltam merengve előtte. Mint szolgálmtól hallám, a gróf is így állott sokszor a kép előtt, s rendesen komoly hangulatban szokott tőle távozni. Hihetőleg e tündéri vonások, mint a voltai oszlop, felköltöttek benne rég meghalt gondolatokat és történeteket, s minden ütésnél egy-egy morza emlékezetet tördeltek le s vetettek hallgató kedélyébe.

Mily színbe márttam én a földi esetet, hogy méltólag fessek e Madonnaarcot? Az éden kertjéhez hasonlított az, hol virágokként fakadnak a mennyei érzelmek, s hol átszellemült pillantatok mint a Hesperidák almái hullanak alá. Szeretnél volna előtte letérdelni s feszült figyelemmel várni, míg ajkai megnyílnak, hogy a menyországnak, hounan e

tündérlény származott, csudáiról beszéljen veled.

Hadd mondjam el e kép rövid történetét, a mint azt anyámtól hallám, s a mely regeszetrősége miatt annyira emlékezetembe tapadt, hogy a legkisebb körülményt sem felejtém el abból : valamint eleven képzeleterőm még most is látja azt a mennyei szempárt, mely mint két ragyogó csillag kelt föl az arcznak égővén, s a koromsötét haját, melynek minden szálát a színes üvegtábla buja villáma aranyfonallá változtatá, mely ezernyi gyűrűkben omlott le a hófehér vállakra s merült el a kebel zajgó hullámiban. — —

Tizenhat éves volt : a tavasz édes vágyat költött szívében, melyet nem birt többé elfojtani. Érezte a magánosság kínait, ha azt a remény s nem az emlékezet kíséretében keressük föl, s álmovilágát oly lényekkel kezdé népesíteni, melyeket szeretett, mert gyermekei voltak.

Vajon mit keresett ő ? Ezeren kortársnői

közöl szint ily helyzetben vannak, s néha csak a véletlen s nem a szem választ helyettük. Az évek ezen veszedelme nem az érzés természetszerű fölébredésében, mely nélkül az emberi szív merész szökéssel repülne át a szép de mérges virányokat, hanem a helyzetben fekszik.

Szokás honában, hogy a szerelmes leány az újévnek első órájában az útczára megy, megkérdezni a sorsot, ki fogja őt nőül venni? A babona azt mondja: „az első férfi, a ki elébe jön, fog egykori élettársa lenni.”

Igy történt ez vele is. Lelke a gondolatok széles országában tévelygett: szemei csak azt kérdezték, kit fog találni, nem pedig, hogy az lesz-e ő, a kit keresett?

S midőn az új évnek első órájában kilépett a házból, egy deli ifjú jött elébe, ki apját, a révést kereste, hogy szállítsa őt át a folyó tulsó partjára.

A fiatal hölgy megdöbbenve nézett a szép ifjúra. Ő volt az, kit álmaiban látott:

alakja, mozdulata, minden pillantata ismerős volt előtte, s kevés hiányzott, hogy nem kérdezte tőle, hol maradt oly sokáig?

E nyelvet érti az egész világ, s értette azt a *deli ifjú is, ámbár görögül nem tudott*. Beszélt helyette a *s z e m* és a *s z í v*: ezeknél pedig jobb tolmács az egész világon nincsen.

Természetes, hogy az ifjú nem sietett a folyam másik partjára jutni. Megegyeztek ők hamar a praedestinatio tanai fölött, s hitték, hogy egymás boldogítására vannak teremtvé.

Napok és hetek multak: az alkalom még nem kényesztette el őket annyira, hogy érzelmeiket ellankasztotta volna. A vágy, melytől az ifjú egy pásztoróra után égett, hasonló volt a kéjérzethez, mely a fiatal szűznek keblét megszállta, ha a szeretett ifju közelében lehetett.

Egy délután sötét fák árnya alatt ültek. Mint kétfelé osztott villámsugár, úgy csüngtek ők egymáson; lángban úszott minden

körülöttük, s a lemenő nap sugara, mely a fáknak ágai közt belopódzott, a finom por-szemeket mint csillogó gyémántokat tánczoltatá a meggyúlt levegőben. A föld ingott lábaik alatt; az érzékek elrabolták a lélek eszméletét, s a zajgó természet óriási erővel fojtott el minden józan gondolatot. . . .

Midőn a hölgy eszméletre jött: az ifjú távol volt tőle. Az érzéki ittasság azon mérvben hűtötte le őt, a minőben a leány hajlandóságát iránta növelte.

Nem látta őt többé: a távozó ifju magával vitte nyugalma és boldogságát. — Felejtve hitte magát az által, kinek ő álmaiban túlvilági lény gyanánt jelent meg: pedig csak azon átkos előítéletnek lőn áldozata, mely kegyetlenebb mint a kielégített szenvedély, s áthatlan választófalat húzott a — gróf és a révészleány között!!

VII.

A napnak többi részét egy hajdani iskola-társamnál Niesner Gusztávnál töltöttem. Hadnagy volt egy Czenken állomásozó nehéz-lovas-századnál; jó barátom s épen oly vigkedvű fiu mint én. Apja az ezredes Sopronban lakott, kissé kemény ember volt a „front” előtt, de otthon a legnyájasabb háziúr, kit képzelni lehet. Ha időnk engedte, berándultunk az egy órányira fekvő városba, hol vagy barátom apjánál, kinél többnyire nagy társaságot találtunk, vagy egyéb ismerőseinknél igen jól mulattunk mindig.

Este elmentünk a színházba, természetesen a németbe, mert Sopronnak, mint magyar városnak, akkor sem volt, úgy mint most sines, magyar színészete. A társaság türehető erőkkkel, kivált esinos nőkkel birt,

s aránylag a legolesőbb mulatságot nyújtá : egy páholy négy személyre másfél forint s egy zártszék nyolcz váltó garas volt. — Az igazgatót Willi-nek hitták : nem rosszul játszott, csakhogy a ,soll‘ helyett mindig ,sull‘-t mondott, s nem elégedett meg soha egy negatióval, hanem mindig azt mondta : ,keiner nicht.‘

Az előadás után vagy haza kocsikáztunk Czenkre, vagy a ,magyar király‘-nál maradtunk, hol barátom tisztársaival az ebédlő teremben néha világos napra viradtunk.

Kezdtem a különbséget ezen életvidám körök, s azon a tyúkokkal fekvő és kelő csendélet közt tapasztalni, melynek világa a konyhakert sövényei közé van szorítva s társalgási szelleme a kukoriczafosztásnál fejlődik ki!

E vidám, gondtalan életet megzavará azon szomoru hír, hogy anyám újra veszélyesen megbetegedett s engem látni óhajt. — Azonnal útnak indultam hozzá, s két nap

mulva ottlétem után utolsó fohászat lehelte ki keblemen.

Ugyanazon halom alatt nyugszik a somogyvári temetőben, mely atyám s Luiza nővérem hulláit takarja s mely később még a helybeli plebánust, az én kedves Páál bátyámat is, családom legjobb barátját, sötét üregébe fogadta. Egyszerű kőkereszt, a temető közepén, jelöli a helyet, hol e legőszintebb s legdrágább barátim nyugosznak.

Tudom, hogy a falu lakói kegyelettel őrzik még most is kedveltjeim emlékét, s az apák benső részvétellel mutatják meg fiaiknak a helyet, hol azok, kik jóltevőik voltak, az örök álmat aluszsza.

Igy hal meg az ember falun, siratva ennek örege- és ifjától, kik elkisérték őt a béke országába!

Nagy és népes városokban, hol önzés és gyönyörvágy foglalja el az első helyet az emberi szívben, alig nélkülözik pár napig az egyes embert, ha meghalt. Tekintélyes

személynek halála csak újdonság, melyről három napnál tovább beszélni nevetség, s a legközelebbi rokonok csöndes panasza észrevétlenül vész el a zajos sokaságban! Valamint a méhek halottjukat a zsibongó köpüből kiviszik s érzéketlenül elvetik : úgy tűnik el a halott a munkás életből s a feledés semmiségébe esik. „Ő meghalt!” a mi anynyit tesz, hogy megszűnt üzletét folytatni, a bureaubá vagy a börzére járni, s társaságokban s nyilvános helyeken megjelenni.

A falusiak minden halottban ismerősüket látják, kihez közelébb állottak az életben, s részvéttel válnak el tőle; midőn a városiakban az ismeretlen hulla részvét helyett csak kellemetlen érzést ébreszt, mert arra emlékezteti őket, hogy a vig élet elenyészik! —

Pár hónap múlva e szomorú esemény után meghalt nagybátyám is Margitán Ruszt mellett, hol esperes volt. Már „Őszinte vallomásaim”-ban említém, hogy önző és szívtelen ember volt, ki jó atyámhoz csak névre ha-

sonlított. Midőn élt, azt mondá, hogy csak holtá után fog rólam gondoskodni, s mégis azt kívánta, imádkozzam érte, hogy sokáig éljen.

Gazdag papnak hirében állott az egész vidéken, s mivel tudták, hogy egyetlen örököse vagyok, szerencsés embernek tartottak. A füst mindenestre nagyobb volt, mint a láng : valamint azt igen sok dolognál lehet tapasztalni a világon.

Az egész örökség alig állott egypár ezer forintból, a nagyobb rész a — gazd'aszszony-nak jutott. — Huszonöt év előtt csinos menyecske volt, mit nagybátyám igen jól tudott, s a minek tudata nekem sokat ártott. Azóta nem voltam különös nagy barátja a — tudományoknak !

Tehát — mint említém — örökségem igen csekély volt, azonban, mint alább látni fogjuk, engemet mégis oly kincsnek birókába juttatott, melyet a mily drágán ad-

nak el, oly o l e s ó n szoktak gyakran megszerezni : értem a f ü g g e t l e n s é g e t !

A gróf 1834-dik évi május 5-dikén jött vissza Londonból, azon ország székvárosából, melyet, úgy szeretett, mint az egészséges ember az életet, s mely tetteinek anyja, neve és jelszava lett.‘ Jellemzőleg mondák róla : hogy mióta ő Angliát ismerni tanulta, gazdag, majdnem kifogyhatatlan férfi erejét csak arra fordítá, hogy a haza földjéből angol eszményképeket teremtsen ki. Ha Széchenyi egyebet nem tett volna, mint hogy szárazföldi collegái számára magával hozta Angliából azt a tant, miszerint, az aristocratia ugyan támasza legyen a trónnak, de tulajdon támaszát ne a trónnál, hanem a népnél, ne a gőt-lős előítéletekben, hanem practicus hasznosságban keresse :‘ ezen érdeme már elegendő lett volna arra, hogy a felejthetetlen férfiú emlékszobrát tetőtől talpig megaranyozzuk.

Kezembe akadt egy régi német újságlap, mely Széchenyinek fiatal korában Londonban

töltött napjaira emlékezvén, sok mulatságos s egyszersmind tanulságos adatokat is közöl annak ottani éleményeiből, melyek híven festik a benyomást, mit az angol élet és szokások rokonszenvező kedélyére gyakoroltak.

Nem lesz tán érdektelen — mivel épen e themánál vagyok — egy párt közülök a nyájas olvasóval is megismertetni. Tudom, hogy azok sokkal jobban fogják figyelmét lekötni, mint apró kalandjaim, melyek e nagy férfiú cselekedetei ellénében jelentéktelen apróságokká törpülnek.

Az első reggelt — így beszélte el a gróf társas körökben első megérkezését a világ-városban — morogva és káromkodva töltöttem el. Korán jöttem s egyik vendéglőtől a másikig kocsiztam. Valamennyi zárva volt. Valahára, hét órakor reggel, egyet nyitva találtam. Ez az óra, mondák nekem, melyben a jövevényeket az angol vendéglőkben befogadják. Hét óra előtt senkit sem eresztenek be, ha még annyit akarna is fizetni. Eleinte

ez igen kisvárosiasnak tetszett, de miután később a vendéglőnek magam is lakója lettem, e szokást nagyon practicusnak találtam. Arra nézve, a ki kün van, persze hogy kényelmetlen lehet, de annál jobban esik a bennlakónak. S ez mégis a főszemély, nemde? Ennek aztán álma és nyugalma biztosítva van. A szárazföldi szállodák cinismussal telvők, mert vendégeik nyugalmaát az éjnek majdnem minden órájában megzavarják, azon nyugalmaát, melyet drágán megfizettetnek velök s aztán megfosztják őket tőle. — A szárazföldi vendéglőben az érkező, az angolban az érkezett vendégektől huzzák a hasznát. — Nekem az angol jobban tetszik; azt az érzés költi az emberben, hogy oly országban van, hol az emberek kényelméről gondoskodnak, mert tisztelik őket.

Egy ízben szó volt arról, mily regényes postakocsin utazni s mennyi költőiség fekszik a postásip harsogásában holdvilágos éjjel! A gróf erre azt jegyzé meg, hogy az

angolok a postásipót oly számárságnak tartják, mely „poezis” helyett csak nevetség és bosszankodás tárgyaul szolgál nekik. A német postakocsist valami tengeri esodának nézik. Kezében a gyeplő, szájában a „mázskýi” nehéz pipa, oldalán a súlyos bádogsip : a ficzkó úgy néz ki à peu près mint egy bolond. „Az angol mindenben egész : a kocsis legyen kocsis de ne hangversenyadó.” —

Liebig „cultura”-mérlege ellenében, melylyel ez a szappan használata után akará meghatározni valamely népnek mivelődési fokát, a gróf a v a s nak fogyasztását szokta fölhozni. „Angliában — úgymond — egy főre 110, Oroszországban csak 14 font vas esik. A szappanhoz semmi közöm. Ennek Angliában, legalább a gyári városokban, nem a nagyobb tisztasággal, hanem azon sokkal nagyobb p i s z o k k a l van dolga, melyet a köszénnek használata okoz. — Egy londoni koldus mindennap tiszta inget vált, a német tudós ezt sokszor csak minden hé-

ten teszi: e szerint tehát a német tudósnak hétszer műveletlenebbnek kellene lenni, mint a londoni koldusnak. Ezt ,báró' Liebig úr bizonyosan nem vette figyelembe — tanulószobájában.'

Ily alkalommal aztán szeretett a gróf valamit a ,german pedantism'-ról mormogni, oly kedvencz kifejezés, melylyel nem szokott épen fukarkodni.

Pückler herezeg ,utazási emlékei'-t is gyakran bonczkés alá vette. ,Ha ő herezegségének, ugymond, a northumberlandhousi corps de logis lépesőzete anynyira imponált, miért nem méltóztatott magát kissé körül nézni Gödöllőn Grassalkovichnál? Láttam Warwickcastlet is Guy tornyával. Nagyszerű az igaz, de végre mégis csak egy ,congeries lapidum,' melyre kár volt a herezegnek huszonöt oldalnyi leírást pazarolni. — Szeretném neki megmutatni Hunyad várát Erdélyben. Hanem a keletre nem igen szeretnek ezek a jó urak jönni. Hát még a kép-

tár Warwickcastle-ben! Már ezt csak távulról sem lehet ám az Eszterházyféle képtárhoz hasonlítani! De még a Davonstirehouse-i vagy Sionhouse-iakat sem! Van egy pár jó darab köztük, a többi mind műárusi „humbug”!

Szerette a gróf Angliát és Magyarországot, a hol csak lehetett, egymással összehasonlítani. E mellett azonban mégis sikerült neki azon kényes „pas”-t, melyet Napoleon bizonyos két szélsőség közé állított, legtöbb esetben kikertülni.

Midőn Széchenyi István Angliába jött, a „dandy”-divat typusa már Byron világfájdalmának szaggatottsága volt, de javában élt még a közelmúlt „fashion” traditiója is: a szép Brummel feszes eleganciája, a buja fejedelem, Európa első „gentleman”-je s adóságcsinálója „high life”-je, költőietlen „brandy”-szomja s szépségideálja ismeretes jelle gével a háromszoros *f*-nek: „fat, fair and fourty” (kövér, szépecske és negyven éves).

Mily gyakran lehetett aztán a nagy világban ezen ellentétekre bukkanni! Itt egy holdvilágsápadtságu s diaphán ,excentrice'-el kellett rajongni, ki tiz év óta élt Byronnak egy ,jó reggel'-étől; amott a vén Conyngham lady tipegett, a mult század arszlánnője, ki a regényes fiatalság alélt lelkeinek e tenyeres talpas ,bon mot'-t hányta arezukba: ha egy oly nyomorult teremtés tévedne házamba, minő a plátói szerelem, azonnal kidobtnám azt kapusom által. — Az egyik teremben az idegek, a másokban még a hús és a vér voltak divatban. Emitt a ,lady'-k oly légiek voltak, hogy a ,fashionable,' mielőtt belépett, kivette a rózsát gomblyukából, mert elájultak annak illatjától; amott meg oly anyagiak, hogy mint Mojzesnek a Jehovát csak hátulról lehetett őket megnézni. Élt még akkor Rutland herczegnő is, ki a ,cul de Paris'-t a divatos ,aether' ellen állhatatosan védvén, kellemeinek természetes nagyszerűségét különféle mesterséges szerekekkel oly

pazarul támogatá, hogy Brummel e fölkháltással állott meg egyszer előtte a tánczterem közepén : ,az Istenért, kedves herczegnő, önt prés alá kell tenni ; tessék hát utról kimenni a teremből, mert ilyesmit lehetetlen már többé előlről megnézni.’

Elég ennyi. A nyájias olvasó ebből kitálatni fogja annak értelmét, mikép tanulta meg Széchenyi István a divatvilágnak, melynek uralma fölött akkoriban oly két szélsőség harczott, mint Byron s IV-dik György, közepébe löketve erejét ezen oldalról is gyakorolni, s hogy’ fejlődött ki benne egyszerre azon remek ügyesség, mely jellemé és tervei kivitelére nézve később oly nem eléggé nagyra becsülhető nyereménynyé vált. — —

De ,liceat magna componere parvis,’ azaz : térjünk vissza a magam csekély személyére.

A gróf, mint fölebb említém, 1834-ben május 5-dikén megjött Londonból, s még azon nap lerándult Bécsből Czenkre. Este

magához hivatott s pár jelentéktelen levelet íratott velem néhány pesti ismerőseihez, kiknek megérkezését tudtokra adá, s Pestre való lemenetelét legközelebbi időre kilátásba helyezé. Később az elkészült iratokat aláírta, meghagyta, hogy küldjem el azokat a postára, s 'kegyes' fejbiczcentéssel értésemre adá, hogy mehetek.

Másnap azon hirre virradtam, hogy a gróf már korán reggel visszament Bécsbe, honnan pár nap mulva Pestre s később Orsovára szándékozik utazni, hol valószínűleg az egész nyarat tölteni fogja. Kérdeztem Lunikányi urat, hogy hát velem mi történik? Azt válaszolta, hogy erre nézve be kell várni a grófnak intézkedéseit, s midőn megjegyezni bátorkodtam, miszerint kissé furesának találom, hogy ő méltósága erről személyesen nem értekezett velem, a director úr úgy vélekedék, hogy a gróf erről egyéb fontosabb dolgai miatt aligha meg nem feledkezett, s látván, hogy nem oly könnyen

veszem a dolgot, s e ,kiméletlen‘ bánásmódot nem egészen a maga rendjén találok, csudálkozását fejezé ki, hogy’ tudok ily érzékeny lenni, mikor ő ebben a legkisebb sérelmet sem látja?!

Hihetőleg a director úr is azt gondolta, hogy az embernek, ha pénze nincs, önérzetének sem szabad lennie.’

A válasz erre az volt, hogy még az nap délelőtt — beadtam lemondásomat.

A ,spectabilis‘ még jobban csudálkozott. Nem foghatta meg, hogy oly könnyen adok túl a grófi szolgálaton, hol a pajtabirótól kezdve föl a jószágigazgatóig mindenki oly jól érezte magát s pár évecske mulva oly szépen meggazdagodott.

Másnap kiköltöztem a kastélyból, hol majdnem öt hónapot töltöttem, s hol még tegnap először és utólszor egy fűdél alatt háltam a ,nagy hazafi‘-val.

Nem mondhatnám, hogy resignatióm valami különös ,sensatiót‘ okozott volna. —

Csak a tiszttartó úr sajnálta — nem a resignatiót, hanem a harmincz forintot, mit a kosztért neki havonként fizetnem kellett, melyet a vendéglőben tíz forintért is megkaptam volna. Már az a szokás volt itten, hogy a fiatal tisztviselőknek, ha e mellett nőtlének is voltak, havi fizetésük két harmadával, pénzben vagy természetben, kellett a tiszttartó úr konyhájára contribuálni, melyért aztán átgyaloghattak mindennap Kisczenkről Nagyczenkre, hogy szerencsájük lehessen a tiszttartónál ebédelni, a mi a fél órai távolságot s a különféle időváltozást tekintve nem annyira mulatságos mint fölötte alkalmatlan volt.

Ha valaki oly körülmények közt, mint a minőkben én voltam, kíváncsi a kapun, s nem tudja, hová forduljon? annak azt tanácslom, cselekedjék úgy, mint én, s ne habozzon sokáig, hanem induljon egyenesen orra után; valahová csak el fog jutni, valamint a jámbor Aeneas is a „compasz” segít-

ségével valahára Carthagoba érkezett azon bizonyos fiatal özvegyhez, kinél darab ideig igen jól érezte magát.

Mint mondtam, én is úgy eselekedtem, midőn a két napszámossal, kik holmimat a kastélyból kiczipelték, ennek kapuján kiléptem s velök ösztönszerűleg a nagycezenki vendéglő felé tartottam, hol ideiglenes szálláso-mat fölütöttem.

Egyelőre megváltam magammal elégedve. Aztán arról kezdtem gondolkozni, hogy a *perge modo, et qua te ducit via, dirige gressum* után mi fog következni? Volt annyi belátásom, hogy a pénz, mely nagybátyám után maradt, nem fog örökké tartani, de míg az el nem fogyott, nem véltem szükségesnek jövődöm fölött mértéken túl aggodni, főkép miután ez esetben is csak fog valahol a nagy világban egy helyecske jutni számomra.

Niesnerrel az útezán találkoztam s elmondtam neki röviden a történeteket. Katona

ember létére tudván mi a becsület? lépésemet helyeselte. Gyöngédsége azonban nem engedte hozzám azon további kérdést intézni: mitevő leszek ezentúl?

E kérdéssel azonban magam is eleget foglalatatoskodtam, s végre — nem tudom már minő rögtöni incidensből — elhatároztam magamat, a haza védőinek sorába lépni s megkisérteni szerencsémét azon a dicső pályán, melyen már anynyi hős futott végig a hallhatatlanság templomáig?

Csupa harezias lelkesedéssel teltem meg. Hannibál-, Scipió-, Caesar-, Condé-, Villars-, Schwerin-, Laudon- s számtalan más hősökre gondoltam, kiket esudálattal említ az utókor. Egyszersmind pedig az is eszembe ötlött, mikép a leghíresebb hadvezérek üres óráikat kellemes időtöltésre szokták fordítani, s Nagy Sándor a kulaesnál, Caesar a szép Cleopatránál, Villars a versailles-i hölgyeknél szintoly nagy, sőt bizonyosan nagyobb örömet éreztek, mint közepette a legvéresebb csatáknak,

a harezosok vad robaja, s a sebesültek és haldoklók jajveszéklései közt.

Emlékeztem, hogy Bécsben egy rokonom él : S t a n d e i s z k y ezredes, az ifjú Napoleonnak egykori nevelője, később tábornok s trieszti katonai kormányzó. Elhatároztam, hogy fölrándulok hozzá, s szándékom nyilvánítása mellett tanácsát és pártfogását kikérendem. Úgyis lett; fölkerestem őt az alservárosi kaszárnnyában s elmondtam neki tervemet. Azt tanácsolta, álljak be előbb valami ezredbe, kadét-nak, s ő kész lesz aztán bizonyos idő leforgása alatt engem a „Wasa” ezredbe, melynek parancsnoka volt, hadnagyi ranggal befogadni. Megköszöntem kegyességét, visszamentem Czenkre s azonnal hozzá láttam föltett szándékom létesítéséhez.

Egy szép reggel betoppantam Niesner barátomhoz s elmondtam neki, miben töröm fejemet? Fellengésig voltam azon dicsőséggel, mely e pályán reám várakozik, melynek jelene oly fényes mint jövője s melynek

még árnyoldalai is ragyogóbbak, mint a közönséges philister legderültebb életszaka.

Mindezt szóról-szóra hittem és vallottam, s barátom csipős észrevételére, mikép' fér meg e mostani nézetem azon egypár nap előtti nyilatkozatommal, hogy az arany függetlenséget többre becsülöm az arany dolmánynál? csak azt válaszoltam, miszerint épen ebből láthatja, hogy e pályának, melynek függetlenségemet föláldozom, választása csak a legérettebb megfontolás eredménye.

Barátom, ki velem egykoru, de nálamnál sokkal practicusabb eszü volt, úgy vélekedék, hogy e gyors elhatározásomban kis hiúság is rejlik, s kért, várjam be, míg a pillanat má-mora elmúlik, nehogy későn kelljen tapasztalnom, miszerint az önfonta díszkoszorú csakhamar lehullott halantékainról, mert az abba tűzött virágok nem voltak egyebek, mint üvegházi meleg által kierőszakolt szín- és illatnélküli növények.

Hiába beszélt ő nekem. Meguntam e pangó szűkkörű életet, lelkem hír- és dicsőség után vágyott. Miután pedig akkor épen mély béke volt, a szomjazott hír és dicsőség természetesen csak a lovagló iskolában vagy a simmeringi hadgyakorlatoknál virullhatott számomra.

Még az nap délután bekoesiztunk Sopronba barátom atyjához; ennek is kinyilatkoztattam katonáskodhatnámi szándékomat; elhívták a „regimentsarzt”-ot s két óra múlva a „Prinz Fridrich von Sachsen” nevű nehézlövasezred „kadet”-jei közé fölvétettem. s egyelőre barátom századába lettem beosztva.

Rövid idő múlva fényes egyenruhában csörtettem végig kardomat az utcának azon az oldalán, melyet a természet történetesen kikövezett. A czenkiek tisztelettel tértek ki előlem, még a tisztartó is nyájasabb képet vágott, az ispán plane süvegét emelte, a keretész leányai pedig titkos vágygyal néztek

utánam az ablakredőnyök nyílásain. Lehetetlen azon fényes meglelégedést s boldogságot leírnom, mely az egyenruhával keblemet megszállta; mindenütt, a hol megjelentem, a legnagyobb előzékenységgel s nyájassággal fogadtak; csudálkozás tárgya voltam minden házhban, melynek küszöbét átléptem; szeretetreméltóságom mindenkit elragadott: mindenek fölött azonban — ön magamnak a k tetszettem leginkább.

Új helyzetemben mindent oly szépnek, igézőnek s teljesen kedvem szerintinek találtam, hogy megáldottam az órát, melyben magamat e fényes pályára szántam, s meg nem foghattam, mikép kívánczozhatik a fiatal ember más lenni mint katona?!

Nem volt ember a világon, kivel megcseréltem volna, midőn korán reggel trombitaharsogás közt kilovagoltunk a gyakorlati térre s a fölkelő nap aranyozott vértemen tükröződött vissza. — Oly büszkén ültem meg a lovat s néztem le annak hátáról a bá

mészkodó pórfiúkra, mintha legalább is tíz meghódított tartomány lett volna kardom hegyére szurva. Voltak perezek, hol anynyira el voltam kaptva, hadapród'-i méltóságomtól, hogy még az úristennel sem álltam volna szóba.

Megfordultam barátommal a vidék legelőkelőbb köreiben, melyek felé előbb távulról sem közeledhettem. A kétféle posztó minden termet megnyitott, s még némely igen csinos „boudoir”-t is, mely a „civilista” előtt örökké zárva maradt. Hiuságom elég tápot nyert; szilárdabb elvek nem gyökereztek még oly mélyen szivemben, hogy az érzéki élvék megrohanásának ellentállhattam volna: a példák vonzók, az alkalom csábító volt; nem volt időm magamba szállani s az igazi és hamis isteneket, kiknek belsőmben oltárt építék, egymástól megkülönböztetni.

Kedélyem ezen ittassága mintegy két hónapig tartott; azt gondoltam, hogy édes álomnak vége sem lesz. De bekövetkeztek

a próba napjai s tapasztalnom kellett, hogy a sok fénynek sok árnyéka is van.

Egy napon az ezredest vártuk, ki századunk fölött szemlét akart tartani. — A kapitány vezénylete alatt korán reggel kiindultunk a gyakorlati térre. Hűvös őszi idő volt, terhes felhők úsztak a láthatáron, az apró permeteg később szakadó esővé vált; bőrig áztunk, de nem volt szabad helyünkől mozdulni. Niesner oldalom mellett volt; gyakran rám tekintett; képemből akarta kiolvasni a gyönyörűséget, melyet e multság nyújtott; de a köszöbor előbb elárulta volna érzelmeit, mint arczom a boszankodást e mostoha idő fölött.

Két egész óráig várakoztunk, míg az ezredes megjött. Igen rossz kedvű volt, s ezt a kapitánytól lefelé valamenynyivel érezteté. Semmi se volt inynyére, minden kanyarulatnál újabb gáncsolni valót talált, a kapitányt „vén czopfi-nak, tulajdon fiát „Schlafhauben-nak” ezimezte, teljes megalégedetlenségét

nyilvánítá, aztán kocsira ült s visszament Sopronba. Egyetlen száraz foltoeska se volt rajtunk; drága ruhám tönkre silányult, azon fölül pedig egy hatalmas nátha előjelei kezdtek mutatkozni.

Nos, hogy tetszik a katonaélet? kérdezett Niesner, midőn este az ágyban talált, hol a reggeli mulatságot kihevertem.

— Soha sem kételkedtem, hogy a napnak — foltjai vannak; felelék határozottan. Csak az vigasztal, hogy a philisterek ott a sorompón kívül sokkal jobban éreznek minden bajt, mint mi, mert nekik egyenkint kell azt viselni, midőn bennünket közösen ér; már pedig Schiller is azt mondta, hogy az öröm nagyobb, a bánat kisebb, ha megosztatik.

— Schiller költő volt, s azért e sentimentalitás phrásist meg lehet neki bocsájtani; jegyzé meg barátom. A mi engemet illet, én azt tartom, hogy a közös baj közös elégtételséget szül. . . .

E perczben egy ,ordonáncz‘ lépett a szobába s egy iratot nyújtott át hadnagy barátomnak.

Niesner az iratot átfutván, az ,ordonáncz‘-ot elbocsátá s e szavakkal fordult hozzám :

— Holnap ,executió‘-nk lesz Sopronban.

— Executió ? kérdék, s hátam borsózni kezdett.

— Igen, egy közlegény öklét emelte őrmesterére s ezért kétszáz ember közt hatszor fog veszzőt futni.

— Borzasztó !

— Úgy-e nincs szebb a katonai életnél ! ismétlé gúnyos hangnyomattal kedvencez szójárásomat hadnagy barátom. — —

Az ,executió‘ másnap csakugyan véghez ment ; anynyira megundorodtam tőle, hogy három napig egy falatot sem birtam enni. Niesner ismét résen volt, ,moquant‘ észrevételeivel, de siket füleknek beszélt. Azt válaszoltam : rendnek és fegyelemnek kell lenni ; ezek nélkül nem állhat fön a világ !

Azonban nem titkolhatám el, hogy az ily és hasonló esetek fellengős nézeteimet a katonai életről jóformán lelohasztották, s nem oly rózsaszinben kezdtem már látni mindent, mint néhány hónappal ezelőtt.

Ehhez járult még, hogy bécsi rokonom, az ezredes, kit levélben ígéretére emlékeztettem, nem adott oly biztató választ, mint a minőre szavai után számítottam. Befolyását — úgy írta — csak azon esetben érvényesíthetné, ha ezredében egyik vagy másik tiszt késznek nyilatkoznék, az akkor divatozott *conventio*, azaz : bizonyos összeg letétele mellett a szolgálatból kilépni, s az ekkép üresedésbe jött utolsó hadnagyi állomást részemre nyitva hagyni. Rokonom ez összeget sokkal magosabbra szabta, mint a meny-nyivel valaha rendelkezhettem. Ő is osztá azon általános elterjedt véleményt, hogy gazdag vagyok, s nem is gyanítá, hogy főnebbi ajánlata csak anynyi volt, mintha kérésemet megtagadta volna.

Egerből pedig azalatt mindig sűrűbben érkeztek a levelek, melyekben Ninám szándékom megváltoztatására s a katonai pálya elhagyására igyekezett engemet bírni. Levelezéssel — úgy láttam — nem fogjuk egymást capacitálni, s azért elhatároztam, hogy lerándulok Egerbe s a kedves lélek aggodalmait személyesen fogom eloszlatni.

Sikerült is a ,capacitálás‘, de nem nekem, hanem nek i, s következménye az lett, hogy két hét múlva irtam Niesnernek, eszközölné ki elboesáttatásomat a katonai szolgálatból; a mi megtörténvén, ez évben másodszor nyertem vissza függetlenségemet, melynek kellemeit azonban csak a jövő nyárig élveztem, a mikor azt harmadszor is elvesztém, midőn t. i. szeretett Ninámat oltárhoz vezettem.

Igy lett ez elhatározva még ottlétem alatt. Az egész város, még Nina szülői is kételkedtek, hogy szavamat beváltani fogom; csupán ő, a kedves lélek, bizott becsületes-ségemben, s még most is büszke vagyok

arra, hogy daczára a sok csábító alkalomnak, mely hűségemet néha igenis erős próbára tévé, nem esalatkozott meg bennem.

October vége felé visszamentem Sopronba. November 11-dikén az ottani német színházban egy vigjátékot adtak tőlem e czím alatt : „Der erste April“ mely műzsám első szülöttje, igazabban szólva — porontya volt. Megjelent később magyarul a „Rajzolatok“-ban, s Garaynak annyira megtetszett, hogy azt a budai színészeknek előadásra ajánlotta. Szerencsére Lendvaynének több tapintata volt, mint mindkettőnknek, s a darabot megmentette egy hatalmas „fiascő“-tól. — Sopronban a zsúfolt ház azt kedvezően fogadta, mit nagyobb részt csak személyeségemnek, s tizenöt volt „kadét“-társaimnak köszönheték, kik az első padokat s egypár páholyt elfoglalván oly iszonyu lármát vittek véghez, hogy a többi közönséget is magával ragadták, még a józanabb részt is, mely csak azért tapsolt, hogy engedelkenysége által a

kardos ,claqueur'-ök provocáló tombolásait lecsillapítsa. Előadás után őket és a közreműködőket fényesen megvendégeltem a ,magyar király'-szállodában; csak úgy szórták rám elmesnél elmésebb toasztokban a hallhatatlanság babérjait, s majdnem magam is elhittem, hogy egy második Koezebue támadt föl bennem a német vigjáték egén, ki az elsőnek érdemeit nem sokára illő homályba borítandja.

A közreműködött tagok közül különös méltánylattal kell megemlékezniem Vogel és Übersetzer kisaszszonyokról, kik első születtemet a víz fölött tartották; az utóbbi még az által is documentálta heroismusát, hogy ugyanaz nap, midőn darabomat adták, reggel megbabázott, s este mégis — nehogy az előadást megzavarja — föllépett. Nem tudtam, a buzgalmat, vagy a ,race'-ot csudáljam-e inkább benne?!

A többiekre, Veszter Sándort kivéve, már nem emlékezem. — Ez utóbbi később táncz-

mester, 1849-ben pedig egy guerilla-esapat vezére lett a felföldön. Előtte való esztendőben gyakrabban megfordult a bécsi magyar ministeriumnál is. Midőn Windischgrätz bevonulása után a katonai hatósághoz passusért ment s megmondta, hogy tánczmester, egy tüzrstiszt e szavakkal adta át neki az útlevelet: „Sagen Sie Ihren Landsleuten, dass sie bald noch anders tanzen lernen sollen, wenn wir als Tanzmeister hinabkommen.“ Tapasztaltuk, de — megfordítva! — —

Beállt az idő, hol az ember a természet öléből a salonokba siet s fölkeresi a természetlenséget: a beszélő gépeket s festett arczokat. A gazdag örökös előtt, kinek a világ engemet még mindig tartott, megnyíltak a termek, szobák és — „boudoir“-ok: — siettem egyikből a másikba, látni és hallani, mint sűrögnek forognak feleim, hogy' kínozzák egymást együttlétükkel s mikép csevegnek és cselekesznek érzelmük és akaratjuk ellen. Magam is beszéltem sok semmit, moso-

lyogtam az ásitózás helyett, még akkor is édes képet vágtam, ha tyúkszememre tapodtak, s tökéletes resignációval minden jobb és nemesebb élvezetre törettem testemet a nagy- és kisúri estélyek Ixion-kerekén izenként össze: csakhogy világfinak tartsanak. Nem ért meg még anynyira eszem, hogy oly keveset törődtem volna, mint most, azok véleményével, kiknek ítélőtehetségük azon destillált légkörben, melyben mozognak, már régen elpárolgott?

Ily alkalommal volt, hogy Niesner által egy özvegy „generalis“-nénál is bevezettettem, kinek két igen esinos unokahuga volt. — Az egyiket Málinak, a másikat Marrynek hitták. Sokat voltam náluk, többet mint másutt. — A „néne“ szívesen látta volna, ha egyikének a bájos testvérpár közül horgára akadok, mit igen természetesnek találtam, miután gazdag embernek tartott, s ez esetben mind ő, mind hűgai egy „civilistá“-val is megelégedtek volna. Azonban nem rendelkezhettem

többé 'szivemmel, s ha igen, azt megint csak Ninának adtam volna és senki másnak. Magam is esudálkoztam, hogy' változtam meg így egyszerre?

Az özvegy generálisné különben német irónő volt s úgy gondolom, hogy neve valamelyik ismerettárban is előfordult. Ritkán volt látható; többnyire a Heliconon ült s a legjósziübb aszszony volt, ha pegazusának országújtját tányérokka és tálakkal el nem terlaszolták. A mi azt jelenti, hogy elméje a földi salakon fölülemelkedve az istenek társaságában kéjelgett, s ez lehetetlennek tevé neki a háztartás apró gondjaival bibelöldni.

Nem is volt szükséges, mintán unokahugai azt elég ügyesen s bizonyos 'ostentatió'-val vitték, hogy az olyan házasodhatnámféle embereknek, kiknek tisztas compániájához én is tartoztam, újmutatással szolgáljanak, hol kell a kiváló gazd'aszszonyokat keresni?

Meg is voltam e jeles tulajdonukról győződve, valahányszor estélyeiken megjelentem; csak azt resteltem, hogy elismerésemet nem fejezhettem ki egyébbel, mint — jó étvágygyal, a mit a bájos testvérpár idővel tán unalmasabbnak találhatott volna, mint én.

Hogy pedig ez meg fog történni, alig mertem kételkedni; s hogy ezen esetben mily sors vár reám? azt azon szellemből, mely a generálisné estélyeit átlengeni szokta, minden jósló tehetség nélkül is következtetnem lehetett.

Jaj volt annak, kit e 'szellemdús' cotta-ria nyelve élére vett. A mily mértékletes volt a theaivásnál, oly kiesapongó lett, ha ismerősei jó hírneve került — bönzékése alá.

Knigge egy rakás életszabályt adott ki a finom társalgás mesterségéről; de — úgy látszik — hogy vagy nem közölte valamennyit, vagy nem értették, vagy nem olvasták őt e finom körökben, vagy soknak közülök egy 'commentár'-ra lett volna szüksége azokhoz.

Bámultam, mily különféle módon igyekeztek itt a „bon ton“-t, a hűmört föléesztetni, s mily mohósággal futották át gondolatjaik tisztátlan lapjait, s dugták orrukat a városi „chronique scandaleuse“ dohos lomtárába, hogy felebarátjaik contójára egymásnak mulatságot szerezzenek.

E thea-körnek egyik földisé egy ottani főhadibiztosnak neje, X. aszszonyság volt. A legszebb hölgynek tartották őt a városban, bár túlbaladott már azon éveken, melyeket a hölgyek géne nélkül szoktak bevallani — udvarlóiknak. Arczbőre rózsatejhez hasonlított, ruháinak szabása kielégíté a divat legszigorúbb követeléseit, a kelme Lyonból, a csipkék Brüsseltől kerültek : alakja és tartása kifogás nélküli. Ajkai szintoly szépek voltak, mint mozgékonyak, keesei oly nagyok, mint a mily éles emlékező tehetsége. Az estély holt tengerhez hasonlított, s a társaságot megölte volna az unalom, ha e szeretetreméltó hölgy nem élénkíti körét.

Minden fül feszülten hallgatott, ha megnyitak ajkai, s elmésnél elmésőbb ötleteket szórtak körül. A legkisebb nesz, egy esörgő theacsésze, egy római vagy görög ornnak hákogása, egy kedvese után epedő fiatal leány tavaszi hurutja, a dohányfüst kékeλλő felhőeskéje — mindezen apróságok egyenlő mozgásba hozták pörge nyelveeskéjét s óhajtott alkalmat nyújtottak neki, azokat a legépületesebb észrevételekkel vagy adomákkal fűszerezni, melyek e nesznek távoli okát átlátszó rózsaszínű fátyollal borították be. E dieső talentoma anynyira ki volt mívelve, hogy a társaságnak, mely ebben kedvét lelte, sohasem kellett anyagról gondoskodni picant mulatságra.

S valóban mi sem volt mulattatóbb, mint ha a természettől e rendkivűli elmésséggel (?) megáldott aszszonyság valamely ferde párisi divatot, vagy mások magaviseletét kigúnyozta. — Nem kimélte csipős észrevételeivel még a jelenlevőket sem, s Scott Walterhez

hasonló ügyességet fejtett ki, ha azoknak ,tetőtől talpig‘ való leírásához fogott. Egyetlen gomboeska sem kerülte ki figyelmét, mely nem volt a maga helyére illesztve, egyetlen álselyemhajfűrt sem, mely ferdén kanyaralt a halantékok körül, egyetlen szegély sem, melynek öltései nem álltak kellő távolságban egymástól, egyetlen szalag sem, mely negyedarasznyival hosszabb volt mint a divat kívánta, s egyetlen fejék sem, mely viselt ,crepp‘-ből vagy avit atlaszból készült s nem fűdött be legalább egy tuczat szürke hajszálat.

Még nagyobb mester volt, ha gazdag humorát oly egyéneken tölthette ki, kikkel kissé mostohául bánt az önféjű természet. — A legfinomabb tapintattal vezette ilyenkor beszédjét azok testi hibáira, s különös előszeretettel mulatott mindig e themánál, ha közelében oly egyéneket sejtett, kiket a sorsnak gonosz szeszélye szívtelen elménczkedéseinek prédául engedett; s mi volt természete-

tesebb, mint hogy az ily tréfákon (?) a mivel-
velt ‚société,‘ az úgynevezett ‚jobb társaság‘
majdnem agyon nevelte magát.

Megesett néha, hogy e szeretetreméltó
delnőt, ha a sok beszéd-től kifáradt, mások
váltották föl, s szőtték helyette tovább a tár-
salgás fonalát. E változás azonban csak ra-
gyogóbb fényben mutatta X. aszszonyság
érdemeit, mert nem akadt vetélytársnő, ki őt
méltólag pótolhatta volna. A conversatio, az
ő éltető szelleme nélkül alélt és bágyadt lett,
s nem egyszer attól lehetett tartani, hogy
teljesen megakad. — Nem találkozott, ki e
pletyka, és rágalom után éhező salonnépnek
hasonló édeskeserű nyalánkságokkal tudott
volna szolgálni, mint ő. — —

Képzellhetni, mily jól éreztem magamat e
kedves ‚cotteriá‘-ban, mely az emberiség
pygmaeusait s a ‚bornirt‘ főket annál köny-
nyebben tehetette gúny tárgyává, mert eh-
hez nem kellett egyéb, mint a pusztá —
t ü k ö r!

Eleinte sajnáltam a csinos testvérpárt, hogy függő viszonyaik őket e lélekölő mulatságokban résztvenni kényszeríték; később a sajnálatot esudálkozás váltá fel, midőn tapasztaltam, hogy ők e pletykavilágban egészen elemükben voltak; s végre elmaradtam azon körből, melyben a 'kedves' leányok csak contrastból tetszettek óriásoknak.

Jaj volt szegény lelkemnek, midőn aztán később megtudták, hogy a hír, mely engem gazdagnak mondott, igen sokat nagyított, s nevelte ezen súlyos vétkeket még azon megbocsáthatlan hiba is, hogy több mint másfél havi látogatások s „jóllakás”-ok után a helyett, hogy az egyik vagy másik kisaszszony-nak kezét megkértem volna, e szellemdús körnek egészen hátat fordítottam.

A következmények nem maradtak el. — Érzékenyen kellett tapasztalnom, hogy van a társadalomnak bizonyos osztálya, melynél csak azt lehet sajnálni, hogy nem áll örül-

tekből vagy koldusokból: miután ez esetben amazokat a bolondok házába, ezeket pedig az ápoló intézetbe lehetne küldeni. — —

Kitavaszkodott. A rákosi plebánus, Patz úr, nagybátyám testamentomának végrehajtója, ennek hagyományából az utolsó összeget kézbesíté, mely alig volt annyi, hogy egyévi szükségleteimet fődözhetne volna.

Miért untassam tovább a nyájas olvasót azon különféle kellemetlenségek elsorolásával, melyek, mióta a generálisné házából viszsza vonultam, engem egymás után értek és — bosszantottak. Számkivettem magamat ez által legalább is másfél tuczat családi körből, melynek tagjai a fönemlített estélyek ingredienciáit képezték, s kik, ha eleget agyarkodtak is egymás ellen titokban, a közös ellenséggel szemközt mégis oly erős phalanxot képeztek, hogy egyes embernek, ha fejét nem akarta összszezuzni, igen nehéz volt azon áttörni. Még Niesnert is elidege-

nítettem magamtól, miután kimaradásom által a generálisné házából, hová ő által lettem bevezetve, magát is compromittálva érezte: a mit sajnáltam ugyan, de az áldozat, melyet tőlem kívánt, nagyobb volt, sem hogy azt minden rokonszenvem mellett barátom iránt megbírhattam volna. Anynyira voltunk, hogy majdnem párbaj lett a vége: utolsó perczen azonban mind a ketten kijózanodtunk.

Nagyobb baj volt ennél, hogy pénzem naponkint jobban fogyott, s valahára már csak mégis gondoskodni kellett a jövőről.

A mindennapi tapasztalás azt mutatja, hogy oly emberek, kik gyufával s fogpiszkálókka kezdtek kereskedni, rövid idő múlva vas szorgalom s foghagyma-evés mellett ropant vagyont szereztek magoknak, sőt Chinában még ministerek és bankdirectorok is lettek. Nem mondom, hogy nem kerekedett volna kedvem magamnak is hamarjában ily gazdag s tekintélyes férfiúnak lenni, csak ki lehetett volna a tövises és bogácsfejekkel

koszorúzott utakat kerülni, melyek e világi boldogság kútfejéhez vezettek !

Még senkitől sem hallottam, hogy ha Rothschild *Amschel* nek nem is, legalább Rothschild *Salomon* nak ne szeretett volna születni. Szép dolog az, mikor az embernek nincs országa s mégis majdnem minden ország az övé ; mikor nincs korona a fején, de annál több koronás tallér van a zsebében ; mikor nem áll a kormány élén s mégis valamennyi kormánynak dictál ; mikor nincs kamarája, mely hatalmát korlátozza, de van annál nagyobb háza, melyben ő uralkodik egyedül ; s mikor nem veret ugyan pénzt, de birtokában van a legtöbb vert aranynak. — S azért nekem is megbocsátható volt, hogy gyakrabban kezdtek lenni életemben a pillanatok, hogy a milliomosnak sorsát jobban irigyeltem, mint a szegény napszámosét, s a szegénységtől nem azért irtóztam, mert nélkülözésekkel jár, hanem mert az embert, mint *Juvenál* mondja, neveltségessé teszi !

Valamihez kellett fognom, ha biztos életmódra szert akarok tenni : erről meg voltam győződve, valamint arról is, hogy ha a szerencse engem nem keres föl, nekem kell azt fölkeresni!

Eszembe jutott egy úri ember, neve nem tartozik a dologhoz, ki egy tekintélyes királyi hivatalnak főnöke volt, s kinek házában boldogult apámmal, ha ez Horpácsról bejött Sopronba, gyakrabban megfordultam. Ily alkalommal sokszor hallottam tőle, hogy — ha egyszer kedvem lesz államszolgálatba lépni — csak hozzá forduljak egyenesen : majd bevezet ő engem e munka nélküli kényelmes életet biztosító viceparadicsom pylacumába.

Megpróbálom multság kedvéért! gondoltam. Első szerencsétlen kísérletem már el volt felejtve, s egy szép reggel bekopogtatam a jó úrnál.

Hallottam t. i., hogy azon hivatalnál, melynek ő főnöke volt, egy háromszáz forint-

tos állomás megürült, s hogy ennek betöltése egyedül tőle függött. Valami kövér hivatal nem volt, az igaz, de kezdetnek elég jónak tetszett, s a fődolog az volt, hogy valami tisztos állásra szert tegyek, s ne száradjon rajtam a ,kicsapott íródeák'-i gúnyezim, melylyel a fönemlitett ,cotteria' engem boszúságból földiszíteni méltóztatott.

A nagyságos úr egy egész óráig anti-chambriroztatott, mint ez nagy urakhoz illik, míg kegyes színe elé boesátott. Eleinte nem látszott nevenre emlékezni; természetesen, mikor hivatala anynyi ezer emberrel hozta őt mindennap érintkezésbe, hogy bajos volt azokat, kik tiz év előtt megfordultak házában, azonkívül pedig oly jelentéktelen egyéniségek voltak, mint én, feje lágyában megtartani.

Átadtam neki folyamodásomat, melyben a megürült állomást részemre adományoztatni kértem; a többit szóval mondtam el neki. — A nagyságos úr, karszékből ülve,

szórakozottságában nem látszott észrevenni, hogy egy negyed óráig állok már előtte a nélkül, hogy üléssel kínált volna meg engemet. Nem is vártam volna erre, ha szobájában, melyben fogadott, azon széken kívül, melyen ő ült, még egy másikat is megpillantok. Ő nagysága vagy nem szokott magánál előkelőbb látogatókat fogadni, vagy előkelőbbnek tartotta magát a többinél.

Az irat átolvasása után komoly redőkke szedte arcát, s hosszú szünet után, mi közben bizonyosan arról gondolkozott, nem felejtette-e el a szakácsnénak megmondani, hogy a rántott csirkéhez tojásos salátát adjon? azt mondá: „majd meglássuk“, s sípkáját szellőztetvén értésemre adá, hogy vége az audienciának.

Legalább volt egy kis reménységem, ha nem sokkal több is a — semminél!

Két hét múlva protectorom magához hivatott. Azt gondoltam már, hogy kinevezetésemmel akar meglepni s törtem magamat

hozzá. Nyájasan fogadott, székkal is megkínált, sőt még ebédre is marasztalt. „Már meg vagy!” gondoltam magamban, s igen megtiszteltnek mutatám magamat e kitüntetés által.

Az asztalnál kívülünk a nagyságos úrnak még egy távol rokona ült; meglehetősen elvirult szépség — a tavaszi kornak praetensióival. A nagyságos aszszony néhány napra Bécsbe utazott.

Beszélgettünk egyről másról, a szép időről, s az új „mákoskipfli“-s boltról, mely a „Grabenrunde“-n néhány hét előtt megnyílt s reggeli órákban a soproni, „high life“ kedvelt gyűl helyét képezte, miután az árusnők mind szép, eleven, friss leányok voltak, s nagyban ingerelték az „appetitus“-t. — A nagyságos úr egészen neki pirosodott e thematicánál, s meglátszott rajta, hogy a kisaszszony jelenléte jobban „genirozta“ őtet, mint ha úgy „à son aise“ lettünk volna.

Különben más valami is nyomta lelkét,

s úgy látszott, mintha csak kedvező alkalomra várt volna, hogy 'kirukolhasson' vele. — Egyszerre neki türközött, poharát özsze-koeceztantá az enyémmel, s fölkiáltott:

— A jövendő 'revisorné' aszszonyságot az úr isten éltesse!

A hivatal, melyért folyamodtam, egy 'revisor'-i állomás volt a soproni harminczadnál.

Ittam, mert Ninámra gondoltam s mert a 'decretum' már zsebemben volt — képzeletemben.

A házi úr intett szomszédnémiak, mire ez az asztaltól fölkelt, s azon melegséggel, hogy sürgős foglalatosságai vannak, kiment a szobából.

A nagyságos úr ekkor közelébb ült hozzám s világosabban kezdé magát kifejezni. Azt mondta, hogy alkalmaztatásom oly bizonyos, mintha már megvolna, s hogy ezt 'esupán és egyedül' neki köszönhetem. A dolgok illetén állásánál fogva — folytatá

tovább — fölteszi rólam, mint okos emberről, hogy tanácsát követni, s azt nem egyébként, mint őszinte jóakarómnak sorsom iránti meleg részvétének s jövődömrői böles gondoskodásának fogom tekinteni.

Meghajtottam magamat, s kíváncsian vártam, mi fog következni?

— Lássá ön, kedves barátom! kezdé újdonsült pártfogóm, kövér újjaival „general-mars“-ot dobolyán vállamon: a dolog ebből állana: feleség nélkül ön nem existálhat, már ez nem megy; valamenynyi tisztviselő házasság, magam is az vagyok, tehát önnek sem szabad nőtlennek maradni. „Gut.“ E szerint egy jó nővel kell gondoskodnia, s ezt nem minden bokrban lehet találni. A soproni leányok, az igaz, hogy szépek és takarosak; de ez nem elég az üdvösségre: önnek nemesak jó feleség, hanem jó gazdaasszony is kell, ki a házat rendben tartsa, minden garast háromszor forgasson meg kezében míg kiadja; s oly ildomosan gazdálkodjék, hogy

a háromszáz forintból még valamit meg is takarítson. Mit gondol ön?

— Azt, hogy magam is kíváncsi volnék arra, ki ez utóbbi „remek”-et véghez tudná vinni; felelék iróniai mosolylyal.

— Nos erre nézve van egy kis tervem; mondá a nagyságos úr s még közelebb „rukkolt” hozzám.

Megmaradtam hallgató positurámban.

— Mit mond ön szomszédnéjához, a ki most ment ki a szobából?

— Megvallom, hogy nem vettem őt kellő szemügyre?

— Természetesen; mert nem tudhatta ön tervemet. Már hat éve, hogy házamban van, s mondhatom, hogy mindig teljes megelégedésemre viselte magát. Jó családból való. Apja ellenőr volt a pozsonyi sóháznál s csekély disciplináris hiba miatt fél fizetéssel nyugalmaztatott; anyja — no persze hogy ez jobban viselhette volna magát — a pajtáőrrel megszökött: de mit tehet erről a szegény

leány, s miért lakoljon ő szülei hibáiért nemde?

— Úgy van; hiszen a szentírás is azt mondja, hogy a gyermekek nem viselhetik apjuk bűneit.

— Én is azt mondom; s azért, midőn apja meghalt, magamhoz vettem s úgy viseltem gondját, mintha tulajdon leányom volna. Meg is tartanám, de még örömebb látnám, ha férjhez menne. Mert — lássa ön — nők tiz esztendővel idősebb nálamnál s néha különös szeszélyei vannak: nem igen szereti, hogy a leány a házban van, a mint ez már szokása a nőknek, ha bizonyos korba jutnak, melyet magok és az emberek előtt eltitkolni szeretnének. Anynyit mondhatok, hogy egypár ezer forint útravaló nélkül nem bocsátom el magamtól a jó teremtest... nos, mit gondol ön öcsém uram?

Azt gondoltam bíz én: tessék neked más bűnbakot keresni, vén lurkó! szóval azonban csak annyit mondtam neki, hogy ez ajánla-

tot egyelőre el nem fogadhatom, hanem azért ne vonná el tőlem a nagyságos úr további „protectió“-ját, melyre iparkodni fogok más úton módon érdemessé lenni.

Jóformán hidegen váltunk el egymástól. — Magától értetik, hogy a kérdéses állomást nem kaptam meg, miután a competensek közül nem sokára találkozott valaki, ki a nagyságos úr önzéstelen ajánlatát elfogadta.

VIII.

Nem volt többé maradásom Sopronban. Lementem tehát Somogyba, hogy házuk legőszintébb barátjától, a somogyvári plebá-nustól tanácsot kérjek ezentúl mihez tartá-som végett.

Egy egész hónapot töltöttem már vendég-szerető házában, s még mindig nem sikerült oly tervet kisütnünk, mely jövődöm biztosítására czélozott s lehetővé tette volna arám-nak a mult őszi vége felé adott szavamat be-váltani.

Egy este, darokkozás közben, mert e nélkül akkoriban falun el nem lehetett az ember, a helybeli kasznár Vaszary bátyánk fölemlíté, hogy Gombán, a kéthelyi járásban, az özvegy Hunkárné aszszonyság jószága igen jutányos föltételek mellett bérbe a-

dandó. Azonnal fölkaptuk a dolgot, s még azon este határozattá vált, hogy másnap reggel átkocsizunk Gombára, megnézzük a jószágot, s ha kedvünk szerintinek találjuk, kibéreljük számomra.

Úgy is történt. Az egész birtok valami száz hold jó, termékeny földből állott, melyhez egy esinos lakás a szükséges gazdasági épületekkel, tág szérüs s gyümölcsös kert, s gyönyörű fekvésű szőlőhegy tartozott, honnan messze kilátás nyílt a Balatonra s a tulsó partján emelkedő regényes hegyláncolatra, Kisfaludy Sándor geniusza által megörökített romjaival. Alig két puskalövésre innen feküdt Marenzali, esinos mezőváros, gróf Széchenyi Pál izletesen épült kastélyával. Heti vásárjai igen élénk szoktak lenni, ami nagy előnyül szolgált a gombai földbirtokosoknak, kik az életet (így hívják Somogyban a mezei termést) alkalmas közlekedési eszközök hiányában akár béreseik hátán szállíthatták be minden héten a mar-

ezali piacra eladás végett, mi által nemesak a költséges fuvarozást, hanem a drága időt is megkimélték. A mi pedig még vonzóbbá tette az említett jószág kibérlését, a csekély haszonbér volt, mit érte kívántak, t. i. hatszáz váltó forint évenként, oly csekély összeg, melyet akkor már Pesten is két három szobáért kevésnek találtak.

Az egyetlen bökkenő csak az volt, hogy jártam ugyan a keszthelyi Georgiconba hét nyolcz év előtt, de gazdasági ismereteim csak anynyira sem terjedtek, hogy a repezét a hajdinától megtudtam volna különböztetni. Nem ok nélkül tartottam tehát attól, hogy 'debutirozásom' mint mezei gazda aligha szerencsétlenül nem fog kiütni; azonban a vágy, mielőbb biztos hajlékra szert tenni, hová feleségemmel beköltözhessem, s a kasznár és a plébánus szíves ígérete, hogy minden héten fölváltva átjönnek Gombára utánna nézni a gazdaságnak, eloslatták kételyeimet, s még az nap délután aláírtam a szerző-

dést, melynek erejénél fogva beálltam nyolcz évre a gombai „compossessorok” sorába negyvenkilenczediknek, s lettem hét zsellérnek s egy pálinkás zsidónak újdonsült „tekintetes” földesura.

1835-diki husvétkor tartottam ünnepélyes bevonulásomat a gombai „kastély”-ba két szeker málhával s a „százasztendős kalendárium”-mal oldal-zebemben, melyet a somogyvári kasznár markomba nyomott, hogy annak az év minden napjára szóló „házi jegyzetei”-ből, szükség esetén, a gazdaság körül teendőkre nézve magamat „úgy a hogy” tájékozhassam. — A kapunál két béres, hét zsellér és a pálinkás zsidó fogadtak „jobbágyi” tisztelettel, benn a „kastély”-ban (állott négy szoba-, egy konyha- s egy „speisz”-ból) két leányceseléd, a szakácsné meg a szolgáló (egyik ötven, a másik tizenhat esztendős) várakozott reám — jó ebéddel. Nem került bele huszonnégy óra, oly otthonosnak éreztem magamat, mint az ember magát kedves he-

lyen találni szokta. Csak e g y hibázott még : a házi aszszony ! E bajon azonban, mint látni fogjuk, rövid idő múlva segítve lön, s pedig oly szerencsés eredménnyel, mely az ismeretes német közmondást : ‚wenn es dem Esel gut geht, geht er auf's Eis tanzen‘ tökéletesen tönkre silányította.

Marczali, mint mondtam, csinos mezőváros ; az urasági gazdatiszteken kívül sok ‚honoratior‘ lakta, kiváló ékességét azonban az ottan állomásozott János-dragonyosok többnyire mind fiatal, csinos uracsokból álló tisztikara képezte, mely a mily szemgyönyört okozott a gyöngéd nővilágnak, oly nehéz gondokat szerzett az öreg férjeknek. Legokosabban cselekedett, ki nyugodt resignációval viselte aetæoni sorsát, s legboldogabb volt, ki oly vakon hitt kedves oldalbordája hűségébe, mint a buzgó katolikus ember halál utáni idvességébe.

A családfői türelemnek ez utóbbi diszpéldányain kívül kevés úgynevezett ‚origi-

nálakat lehetett találni a városkában. Ezen kevesek közé azonban az urasági orvost, az öreg Fiedler bácsit kell számítanom, a ki mindenestre érdemes egy pár sornyi megemlékezésre. Jó német ember volt az öreg úr, de a magyar nyelvet — ámbár harmincz esztendeig lakott már Marczaliban — még mindig oly iszonyatos módon törte, hogy a legmulatságosabb „qui pro quo“-kra adott ezáltal sokszor alkalmat. Szokása volt, mit a régibb orvosoknál még most is tapasztalni, hogy minden betegségnél — „hánytatót“ praescribált, s ha aztán másnap eljött s kérdezte a beteget, volt e hatása az orvosságnak? s a félig agyongyötrött pór válaszul a mellette álló edényre mutatott, Fiedler bácsi erre mindig csak azt mondta: „na, ez jó nekem!“ azt akarván kifejezni, hogy meg van elégedve az eredménnyel.

Különben pedig furfangos s geniális ötletű ember volt az öreg úr, s nem egy adoma cirkulált felőle a városkában, mely lelemé-

nyes eszéről s másokon egy-egy ártatlan csínyt ejteni szerető hajlamáról bő tanúságot adott.

Igy történt egyszer, hogy késő este rémítő zivatarban meghítták egy nehéz beteghez.

A betegnek neje sirva fogadta az orvost, s férje ágyához vezette. Ez mozdulatlanul feküdt az ágyban s csak nehéz hörgése árulta el, hogy még életben van. Ily állapotban találta őt felesége a házkapu előtt, s attól tartott, hogy a guta ütötte meg.

Fiedler bácsi gondosan megtapogatta a beteg üterét, s darab ideig hallgatózva hajolt le hozzá; nem sokára aztán sajátyszerű arczkifejezéssel fordult a nőhöz s komoly hangon mondá :

— Gazda csakugyan rosszszul lenni ; gleich elhinni a plébánost . . .

Az aszszony hangos jajgatásra fakadt, s maga indult útnak, hogy a lelki segítséggel valahogy el ne késsék.

Az orvos e közben hideg tagjait melen-

geté a kályhánál s gonosz mosoly vonult betrválatlan ajkai körül.

Rövid idő múlva eljött a plebánus, tisztelendő Hamar Pál uram. Csak úgy csurgott róla az eső.

Oda ment a beteghez, s kezdé őt a jövendő élet boldogságára előkészíteni.

Ezalatt a beteg hörgése mély hortyogássá változott.

A lelki atya meghökkent . . imádkozását félbeszakasztá . . . a betegre tekintett . . . egyet szipákolt, s aztán fejesóválva fordult az orvoshoz :

— Doctor úr! szólt halk hangon : az én csekély véleményem szerint ez az ember nem halálos beteg, hanem — holtrészeg!

— Versteht sich; mondá Fiedler bácsi : hanem ha én nekem ide kelleni jönni e kutyaidőben, tessék ide jönni a tisztelendő úrnak is; legalább nem menni haza magam. — —

A gombai „compossessorok” tehetősikéi

gróf Forgách és Stefaics urak voltak. Mindkettőknél előbb magam, később feleségemmel gyakran megfordultam. Nyílt házat tartottak s vendégszerető lakjukba sok vendéget fogadtak. A mostani esztergami kanonok s czimzetes püspök gróf Forgách Ágost a gombainak fia volt, s akkoriban, mint fiatal clericus időzvéen otthon, sokat voltunk s mulattunk együtt.

Volt még egy csodálatos úri ember a faluban, tekintetes Bárány Boldizsár úr, a „költő,” mint magát nevezni szokta. Különcz volt a legjavából, a múzsákon kívül senkivel sem társalgott, s ritka kitüntetésnek tarthatam, hogy engem, ki őt hiréből ismertem s vele megismerkedni vágytam, első beköszöntésemre elfogadott. Kastélyán, mint pókbálóval bútorozott lakházát nevezték, egyetlen ép zsindely se volt, a falakon keresztül fűtyölt a szél, a kertnek és szérüsnek léczkerítését rég elhordták, romhoz hasonlított minden, tető, ajtó s oldalfalak nélkül; de a

„költő” ezzel mitsem törődött, mondhatni észre sem vette, mert képzeletében tündérvárakat látott, maga is épített olyanokat, s azért nem maradt sem ideje sem pénze földi lakhelyének „repáráció”-jára. — Engem szeretett, mert senki sem hallgatta verseit oly ájtatos türelemmel végig, mint én; még „barát”-ját, a szomszéd Niklán lakó Berzsenyit sem vehette rá, hogy fél évben három versénél többet meghallgasson, a mire a gombai „Virgil” természetesen azt mondta, hogy — „irigység!”

Sajnálom, hogy verseiből, melyekből ottlétem alatt egész esomóval tisztelt meg, nem tartottam meg egyet kettőt emlékül. Miután úgysem láttak soha napvilágot, tán közölheték volna divatlapjaink — „raritás”-ul. —

Junius elején — ha oly költő volnék, milyen Bárány szomszédom volt — így kezdeném: „És a föld levetette reggel ezüst haját s kisimítá ránczait, hogy úgy keljen föl, mint egy fiatal tündérhölgy, ki újonnan születet

gyermekkeit dagadó keblén ringatja'; prózai író módjára azonban csak szárazon elmondom — lehet azért, mert életem e legszebb szakának leírásához hiányoznak a szavak — hogy június elején, midőn a gazdaság vezetésébe barátim s a százesztendőös kalendárium segítségével úgy félig meddig beleokultam, s béreseimnek már könyv nélkül is tudtam a napi teendőkre nézve szükséges instructiókat adni, a házat egyik meghittebb barátomnak s hajdani iskolatársamnak, Finkoír marczali inzsellérnek gondviselésére bízván, útnak indultam feleségért — Egerbe.

Azon hó közepe táján az egri lyceum kápolnájában oltárhoz vezettem kedves Ninámat, s még az nap este Andornakról, hol Mocsáry kamarás vendégszerető lakában a nászünnepet ültük, érzékeny búcsuvételek után, tele szép reményekkel s rózsaszínű kilátásokkal, jövődő boldogságunk lakhelyére indultunk.

Budapesten néhány napot töltvén meg-

néztünk s megmutattam Ninánnak mindent, a mi látni való volt. Természetes, hogy boldogságunk első stadiumában mindent szépségnek találtunk, a mit láttunk és hallottunk. Innen magyarázható, hogy gyönyörűséget leltünk a ,sevillai borbély'-ban is, melyet Budán adtak Dérynével mint Rosinával, s Lendvaival mint Almavivával. Szerdahelyink apja Figarót, Szilágyi Bartólot s Udvarhelyi Basiliót személyesíté; a közönség tapsolt és újjongott: a kinek nem tetszett, szabadságában állt távozni.

Más napra Laborfalvi Róza első vendégszínháza volt hirdetve, melyet az ugyanazon nap délután fél öttől majdnem kilencz óráig tartott lófuttatás miatt meg nem látogathattunk. Nőm előtt e gavallér multság ismeretlen volt, s én mint kétnapos férj siettem kíváncsiságát kielégíteni. Volt is szemének elég látni valója a páholynép tarka öltözetén; a lófuttatás maga kevesebb élvezetet nyújtott, mint reméltük. Lehet, hogy a nagyurakat jól

mulattatta, s ez a főczél: a „canaille” köszönje meg, ha társaságukban magát agyonúnnia szabad.

Annyi bizonyos, hogy a csepregi gyöpon Sopronmegyében minden pünkösdlétfőn tartani szokott paraszt löversenyek, melyeknél a győző újdönű ruhát kapott s a falu házában három napig ingyen megvendégeltetett, már néptünnepi jellegüknel fogva is sokkal mulattatóbbak voltak, s az ottani földesuraknak, Jankovichéknak, kiknek pártfogása alatt rendeztettek, nagy népszerűséget szereztek. A nép mindig háladatos szokott lenni a morzsáért, mely a nagyurak asztaláról számára lehull. —

A fönemlített pesti löversenynél a királyi billikomot minden „osztrák” és arab lóra Széchényi István Lionel ménje, gróf Károlyi György nevelése, nyerte. Futtatás után e billikom tiszteletére pompás vaesora adatott a casino termében, mely közben Széchényi, mint gazda, ékesen üdvözlé a király-

nak ama kegyességét, melynek a magyarországi állattenyésztő társaság nemesak ezen intézet iránti pártfogását, hanem tagjáa létét is köszöni. Ezután a billikom, melyen domborult ezüst betűkkel e fölírás (a „Regélő” különösen kiemelte, hogy magyar volt; akkor még ennek is kellett örülni) volt olvasható: „A magyar lótenyésztés előmozdítására 1835^é, birtokosának rendeletére francia pezsgővel megtöltetvén, minden jelenlevő tag tele meríté abból saját poharát s ittak egymás egészségeért illő „trombitatus” mellett. — Miután e glorificatiók senkinek se ártottak s a glorificáltaknak örömet szereztek, nem volt, ki e mulatságot tőlük irigyelte volna! *)

*) Nem lesz tán érdektelen egy úttal megemlíteni, miszerint ugyanakkor, midőn Pesten időztünk, a megye közgyűlésében minden igaz hazafi örömeire kihirdetett: herczeg Grassalkovichnak ama nagylelkű ajánlata, mely szerint a Pesten építendő magyar színház számára a hatvani

Negyedik nap elhagytuk Pestet, s Balaton-Füreden az úgynevezett „saison”-tól még meg nem untatott gyönyörű természetet pár napig teljes mértékben élvezvén, a hó vége felé ha „ősi” nem is, de e perczen szintoly édes ingerrel bíró ideiglenes fészünkbe szerencsésen megérkeztünk.

A természet teljes pompában virágzott s örömeket osztott minden felé. Oly jól éreztük magunkat, hogy boldogságunkban minden ember barátunknak tetszett, egyetlen

kapun túl levő raktárának a kerepesi útra szolgáló telekrését oda ajándékozza; valamint ns. V a y Anna, néhai Komáromy György özvegyének hasonló nemes nyilatkozata, melynél fogva öt ezer forintnak kamatját évenként fizetni kész leendő oly magyar conservatortorium költségére, melyben hangászati iskolán kívül, declamatorialis’ s más egyéb megkívántató leczkék is fognak tartatni, melyekben magyar színészek képeztetnének — A mily örömmel fogadta akkor az összes journalistica, hogy hazánk egyik legtehetősb dynastája oly szép áldozattal kíván járulni a pesti nemzeti színház létesítéséhez, nem titkolhatván el más részről azon ag-

egy sem ellenségünknek, úgy hogy válogatás nélkül ölelhattük volna át az egész világot. — Hja, az ifjuság meg nem foghatja, miért nem érez minden ember úgy mint ő? Vigan szökik át a világon, neveti a balgákat, kik útjában állnak, s ellódítja maga elől; győzelmes dalokat énekel s nem tűrheti, ha valaki lassan és nyugodtan folytatja útját. Hideg közönbös lélek vagy — úgy kiált rá

gozalmát, hogy a hatvani kapun kívül építendő magyar színház, távolabb esvén a belvárosi tehetősebb s színészetkedvelő lakosoktól, valamint Budától is, inkább akadályozni mint előmozdítani fogja a magyar színészetnek Pesten megkedveltetését s megalapulását, például hozván föl erre az egykori „Hacker-szálá”-ban s később a „Beleznay-terem”-ben játszó színészek sorsát, kik sajnosan tapasztalták kárát távolságuknak a belváros népesebb részeitől: szintoly hálás érzelemmel nyilatkozott Vay aszszonyság nemes ajánlatáról, mely, úgy hívé, számos követőkre fog találni, kik az ily conservatoriumnak szükségét és hasznát elismervén, hazánk művészi műveltségét legsikeresebben előmozdítandják; stb. stb.

— nincs rugékonyságod, nyomni hagyod magad, ,elvesztél!’ — Így éltünk, így gondolkoztunk mi is; és most? Most harminczkét év után azt mondom: ,Hát te tüzes ifjú, miért rontod le a házat, hogy azt újra felépítsed, s miért neveted azokat, kik azt kijavítják, hogy tovább is bent lakhassanak? Hadd őket békével foltozgatni.’

Mint mondtam: úsztunk a jó kedvben és boldogságban! Legteljesebb javában éltük a m é z e s h e t e k e t! Ne várja azonban senki, hogy ezek érzékeny leírásával tollamat s a tisztelt olvasót fárasztssam. Úgysem hinné senki, ha azt mondanám neki, hogy három hónapi házasságunk után még mindig a mézesheteket éltük; pedig jó lélekkel állíthatom, hogy úgy volt, s hogy perczczel sem csaptam át ezen számadásomnál a költői régiókba, melyek, mint tudva van, a vízkorsóba ambróziát, az üres tányérba töltött csirkeczombot tojásos salátával szoktak büvölni.

Két három hét lefolyása alatt nőmet az egész környéken bemutattam, s örültem, hogy választásom mindenütt őszinte helyesléssel találkozott. Ez anynyival hízeltőbb volt reám nézve, mert olyan helyeken is kedvező fogadtatásban részesültünk, hol három négy hajadon ült a papa vagy a mama nyakán, kik nem szoktak épen csipős észrevételekkel fukarkodni, ha azokat egy házassági terveiket s conjecturáikat meghiusító társnőjükra szórhatják. —

Gazdaságunk nem ment volna rosszszul, ha jobban értek hozzá s annak vezetésénél egyéb ismeretekkel is bírok, mint a melyeket a száz esztendő kalendáriomból merítettem. Nem szerettem volna öregbéresem gondolatjait tudni, ha reggel azon kérdéssel jött a szobába, micsoda rendeleket méltoztatom a mai napra kiadni? s én a száz esztendő kalendárium után nyultam s a napi jegyzetekből olyfélét olvastam ki, melyek az időhöz s a körülményekhez épen úgy illet-

tek, mint némely németből magyarosított adomák, melyeket naptáriróink ponyvairodalmunkba átültettek!

Hogy aztán az efféle gazdálkodás mellett sok üres óránk maradt, s hogy ezeket az üres órákat lehető legjobban iparkodtunk kitölteni, azt mindenki természetesnek fogja találni, ha fiatal pezsgő vérünket s a — mézesheteket tekintetbe veszi. Ha nálunk nem voltak vendégek, mi voltunk mások vendégei; alig mult el nap, melynek estéjét magánosan töltöttük volna, pedig, őszintén megvallva, néha nagyon is kíváncztunk egyedül lenni.

Magától értetik, hogy ha az ember sokat fordul meg a társaságban, s maga is nyílt házat tart, e mellett pedig fiatal és mulatni szeret, egypár érdekes kalandot ki nem kerülhet, s csak véralukatól vagy a körülményektől függ: diadalmaskodik e rajtuk, vagy legyőzetik-e általuk? — Nekünk is utunkba estek az ilyféle kalandok, s volt köztük egy-

kettő, melynek kimenetelét, ha ránk nézve compromittálónak nem is, de anynyiból mégis kellemetlennek lehetett mondani, hogy fanyar utóízét még huszonöt év múlva is kóstolnom kellett.

Hadd kapjak ki egyet az ily fajtájuk közül!

Boronkán volt, hogy Gáál Ferdinánd barátomnál, kinek házánál igen sok katonatiszt megfordult, mint mindenütt, a hol ezen urak jó konyhát, csinos házi úrnőt s szép kisasszonyokat éreznek, egy fiatal vitézzel (?) is megismerkedtünk, kit papája, egy tehetős földbirtokos a szomszéd Styriából, eleinte ugyan más pályára szánt, később azonban, tapasztalván, hogy az úrfinak mindenhez inkább kedve van mint a tanuláshoz, kadettnak állított be a környéken állomásozó lovasrezredbe, s kit K. kapitány ezen újdonsült minőségében ugyanaz nap mutatott be először az ottani társaskörnek.

Gyula úrfi, ezt volt keresztnéve, nem

anynyira esinos, mint borzasztó tökfilkó volt, s midőn vele találkoztunk épen azon válságos korba lépett, hol az ember élő szemmel vak s halló füllel siket szokott lenni minden iránt, a mi lelki és testi javára szolgál.

Az egyenruha nagy gyönyörűséget szerzett neki, miután ennek aegise alatt sok olyat velt elkövethetni, miért más közönséges embernek újjára szoktak koppintani. Persze hogy magános órákban néha fontolóra vette, mily nagy malheur, hogy a háborúban nemesak az innenső, hanem a túlsó oldalról is töltött fegyverből lőnek; azonban bátor lelke azzal vigasztalta magát, miszerint minden jó polgár köteles drága életét a haza javáért — kimélni, s a veszedelmet annak idejében kikerülni, s hogy mindenütt fog egy lelkiismeretes orvost találni, ki jó szóért — s egyéb semmiért — kész lesz bizonysgot adni, hogy Gyula úrfi folytonos tagrezgés

vagy cronieus hasmenés miatt nem képes a
esatában részt venni.

E vigasztaló kilátás mód nélkül edzette
hősünk bátorságát, mely egyéb alkalom hiá-
nyában egyelőre a nőnem irányában nyilván-
nult, s csakhamar oly tetőpontra jutott, hogy
a vitéz kadét úr lehetetlennek tartotta, hogy
akadjon a környéken leány vagy aszszony,
a ki ne bomolják utánna.

Ily nevetséges önteltség mellett termé-
szetes, hogy nőm sem kerülte ki a golyhó
figyelmét, s csak jelenlétem okozta, hogy
azonnal nem fogott hozzá az ostromhoz, azon
bizonyos meggyőződésben, hogy nem sokára
a 'hódító' szerepét fogja játszani.

Harmad nap rá szomszédom, Stefaics úr
nagy mulatságot adott, melyre mi is hivata-
losak voltunk. Nekem az nap Kanizsára kel-
lett mennem; nem akarván egyébiránt jó,
becsületes szomszédunkat megbántani, ab-
ban állapodtunk meg, hogy, ha én magam a

mulatságon jelen nem lehetek is, nőm minden esetre részt fog abban venni.

Úgy is történt. Igen sok vendég volt; ezek közt a marczali tiszti kar s — Gyula úrfi is, a ki nőmnek azonnal életre halálra kezdte csapni a levet, s úgy intézte dolgát, hogy a vacsoránál oldala mellé jutott, a mikor aztán anynyira mulattatá őt szellemdús ötleteivel, hogy nőm nem ritkán hangosan szemei közé nevetett, mit a stiriai — Narcisz természetesen arra magyarázott, hogy szomszédnéja nemesak kedvét leli társaságában, hanem máris fülíg szerelmes belé. Szinte leolvasta a jelen volt férfiak képéről, mint irigylük tőle szerencséjét? s titokban nevette a ,balga‘ férjet, kit nemsokára azon rendkívüli tiszteletben fog részesíteni, hogy fölékesíteni őt azon ominosus jellel, melyet legalább két harmada a házas embereknek tudtán kívül hordoz homlokán.

Vacsora után már fönnen kérkedett ismerősei előtt Caesar ismeretes szavaival:

veni, vidi, vici! több deákszót nem tudott. Főhadnagya a dicsekedőt szárazon — boldognak nevezte, hozzátevén, hogy gyöngébb elnevezést ily nevetséges elbizottságra nem talál. Eleget unszolták Gyula úrfi pajtásai, ne hagyja e sérelmet magán száradni s híjja ki a megbántót egy szál meztelen kardra. Azonban Gyulának, ámbár igen sok bátorsága volt s nem egy könnyen ijedt meg árnyékától, ha a nap nem sütött, nem lehetett rossz néven venni, hogy — miután tudta, hogy a főhadnagy nemcsak derekasan forgatja a kardot, hanem oly irgalmatlanul is szokta összevagdalni az embernek a képét, hogy a legügyesebb 'chirurgus' sem bírja azt többé helyesen összszefoltozni — az elégtétel követelését más alkalomra halasztotta, s e helyett folytatta az udvarlást feleségem körül.

Éjfélre járván az idő, a társaság oszolni kezdett s nőm is hazamenőben volt. Gyula azonnal kísézőül ajánlkozott; nőm jelen volt

szobaleányára mutatván komolyan protestált e kitüntetés ellen; de hősünk e szabadkozást is a maga javára magyarázván nem tágitott. Útközben az úrfi egyetlen kérdésére sem kapott választ, a mi épen nem genírozta őtet: „női begyesség, gondolá, mely a csatavesztést maszkírozni akarja.” Pár perc múlva a kapuhoz értek. Nőm néma fejbiezezentéssel a házba lépett. Hősünknek azt sugta fülébe a szerelem istene, hogy a mit elkezdett, azt végezze is el. Utánna ment Ninámnak s belépett vele együtt a szobába; de alig rakta le az egyik lábát a pallón, oly hatalmas csattanást érzett a sötétben pofáján, hogy bátorsága azonnal a fagypontra alá esett. Ajánlotta magát, s a szobaleány hangos kacagása közt futásnak vette a dolgát. —

Másnap egész Gomba és Marczali tudta a kalandot. Az úrfi nem tagadhatta, mert ellene tanúskodott földagadt pofája. Maga sem tudta, hogy jutott e váratlan arclegyintéshez? később azt hazudta hiusága, hogy ez

csak fölbátorítás akart lenni merészebb kísérletekre, miután miveltszszonytól föltenni nem lehet, hogy oly esinos fiút, milyenek az úrfi magát tartotta, amúgy ,brevi manu' elutasítson.

Egyik pajtása, ki okosabb volt nálánál, arról igyekezett őt felvilágosítani, hogy az arezulesapásnak aligha komolyabb jelentősége nincs, minél fogva azt tanácsolja neki, hogy rakja azt szép esendesen zsebre, s egyenlítse ki inkább baját a főhadnaggyal, ki őt ,bolond'-nak nevezte, ha nem akar azon gyanuba jönni, hogy szíve egészen másutt ver mint köntöse alatt.

— Lesz gondom rá; kiáltott föl nagy hetykén a kadét úr: ha mindjárt ma nem is, holnap vagy holnapután bizonyosan; — s midőn pajtása újra figyelmezteté, hogy az ily becsületbeli dolgot nem jó sokáig elhallasztani, hősünk beszélította inasát, s kardját — köszörülni küldte.

Aztán, hogy megmutassa, mennyire hajt

az okos tanácsra, levelet irt nőmnek, melyben nem anynyira válogatott mint szemtelen szavakban előadá, mily szerencsésnek vallja magát, hogy sikerült neki a szeretetreméltó aszszonyságra kedvező benyomást tenni, s hogy a selyemlágy kéznek ütését nem veszi másnak, mind az imádott nő csintalan szélye kifolyásának. Sorait azzal fejezé be, hogy este, férje hon nem létében, őt meglátogatni s gömbölyü lábainál újra ismételni fogja, mint imádja s szereti őt örökhű tisztelője — Gyula.

E levelet az impertinens ficzkó pár huszas kíséretében a szobaleány kezébe juttatá, ki azt úrnéjának azonnal átadta.

Dél felé Kanizsáról haza jövén a szerelmes ,billet-doux'-ra a következő laconicus választ küldtem :

„Ha a pofoncsapás nem gyógyította meg önt, botot fogunk használni. Szolgája F. A.” —

Már ez elég világos volt ; s ha az úrfi jól

megfontolta a dolgot, azt találta, hogy újra meggyaláztatott. Az elégtétel-követelések száma ismét egygyel szaporodott.

Mitevő legyen?

— Azért is el fogok menni — mondá inasának: katona vagyok, s e gyaláztatot nem szabad boszúlatlanul hagynom.

Hogy m i k é p fogja magát megboszulni? nem tudta volna hamarjában megmondani. Nem is törte rajta sokáig fejét. Majd meglássuk, gondolta magában; s ha a szükség úgy hozza magával — abba is hagyhatjuk!

Az este megjött s ő — elment. Az elégedett mosoly, melyet Finkoir barátom, kivel az úton találkozott, ajkai körül elvonulni látott, azt követelte, hogy az egész világ bátor fiúnak tartsa őtet. Az is volt, ha maga volt.

A kapunál torzonborz Diomedesem, egy erős, vastag marku kocsis, megállította Gyula úrfit s kérdezte tőle, mit akar?

— Mi közöd hozzá? kérdé ez viszont oly betykén mint ha lóháton ült volna.

— Hát csak az, kérem szeretettel, hogy azt parancsolák nekem, utasítsam el innen katoná uramat, különben —

— Mit? pattogott hősünk: engem, ki a császár uniformisát viselem, elutasítani?

— Nincs különben.

— S ki parancsolta ezt neked, te gazember?

— Igenis; a tekintetes uram.

— Hahaha!

— No már tessék nevetni a meddig tesszik, én csak azt mondom az úrfinak, hogy, ha nem kotródik el innen, mindjárt meggyűl velem a baja.

Gyula kirántotta szűz kardját.

— Hohó! kiáltott a kocsis, s hősünket, mielőtt fegyverét használhatta volna, torkon ragadván úgy terítette a sárba, hogy mind négy lábával az ég felé eviczkélt. De ez még nem volt elég. A lószintérnek vas marká,

mely aligha először osztotta ma az ütlegeket, oly gyakorlott és rendszeres következetességgel kezdte az úrfi hátát döngetni, hogy ez csak azt nem győzte eléggé esudálni, mennyit bír az emberi természet kiállani?

Az executió még tovább folyt volna, ha az ablakon ki nem kiáltok Ferenczre, hogy hagyja abba a dolgot.

Erre a kópé megszüntette munkáját, s kadét uramat kardostól s sarkantyústól együtt kidobta a kapun. —

Szerenesétlen hősünk alig tudott haza vánszorogni. Most érezte csak tulajdonképen, mi történt vele? Úgy volt, mintha bőrét valami timár kicsávázta volna, nem is számítva azon ciclopi ütlegek legióját, melyek testének azon tisztességes részét találták, melyet a leghiresebb világbölcsek a lélek lakhelyének tartanak.

Alig érkezett nagy nehezen haza, azonnal chirurgust hivatott. Csak anynyit tudatott

vele, a menyinyi mulhatlanul szükséges volt, hogy magát még jobban ne compromittálja.

— Hjuh! ugyan irgalmatlanul ellátták kadét urat; mond a ,feldzser‘, midőn Gyula hátát megpillantotta: oly puhára van verve minden, mint a rostélyos . . .

A ,cura‘ két egész hétig tartott. — Ez után egészségsnek jelentette magát az úrfi. Az ezredes, egy talpig becsületes férfi s valódi katoná, hátat fordított neki; az előszobában pedig egy segédtsízt fölszólította őt, adja be lemondását, miután a történetek után senki-nek se lesz kedve oly emberrel szolgálni, kinek bátorsága nincs s kit azonfölül oly gyalázatosan csúffá tettek.

Eleget mondta az úrfi, hogy a főhadnagyot azonnal kihíjja egy szál kardra s addig meg se áll, míg egyike közülök a hely színén nem marad; de arról meg nem tehet, hogy egy faragatlan kamasz marka közé esett; ez oly malheur, mely szerelmes kalandoknál a legbecsületesebb emberen is megtörténhetik.

— Ezredünkben a legutolsó közember sem fog önnel szolgálni; ismétlé a segédtiszt és megvető tekintettel fordult el a gyáva flezkótól.

Másnap az „exkadét” eltűnt Marczaliból, azt hagyván hátra szállásadójánál, hogy ellenem, a főhadnagy és Ferencz kocsis ellen a z o n n a l — bectelenítési pert fog kezdeni, s hogy csak — prókátort megy keresni.

Csak azért emlékeztem körülményesebben e kellemetlen eseményről, mert aligha kényszerülve nem leszek „emlékirataim”-ban annak nyomorult hőisére még egyszer visszatérni, a ki 1848-ban befolyásos állását Bécsben aljas boszújának kielégítésére használta föl ellenünk, s a political zavarok alatti befogatásom által amúgyis érzékenyen süjtött családomnak sok, igen sok keserű órát okozott, sőt azt majdnem a kétségbeesésig vitte. — — Nehéz lesz róla az engesztelődés hangján megemlékezni, mint jó keresztény emberhez illik! —

IX.

A tél szintúgy meghozta örömeit mint a nyár, s ha emlékezem, mily vidor kedéllyel s elégedett nyugodt szívvel élveztük azokat, mindig keserű érzés fog el, ha azon napokra gondolok vissza, melyeket később a fővárosban töltöttem, s melyeknek mulatságai négyszer anynyi költségbe kerültek a nélkül, hogy az előbbieknél egyetlen perczével fölérték volna.

Azon boldog férjekhez tartoztam, kiknek házassági örömei nem jártak tömérdek kiadásokkal, melyek azok értékét szükségkép deválván szokták. Ninámban azon ritka nők egyikét birtam, kik a tágabb társadalmi köröknél, melyekben drága szövetek s ékszerek nélkül megjelenni halálos bűnnek tartatik, sokkal többre becsülik azon barátságos.

fesztelen özszejövetleket, hol oly jól érezzük magunkat, mintha otthon volnánk, s kik nem vetik meg a mulatságot azért, mert kevésbe kerül, s van elég szívók, hogy férjökben lelik boldogságukat a nélkül, hogy egy vagy több mulattató házibarátra szükségük lenne. Természetes, hogy a férj, ki nejét becsüli és szereti, nem fogja őt minden vigalomtól távol tartani, azonban szintoly méltányos, hogy ez meg ne terhelje meg e tekintetben jobban a házi budgetet mint azt férje körülményei engedik, s hogy ezen drága élvezeteket nélkülözhesse a nélkül, hogy e fölött elégedetlenségét legközelebbi környezetével éreztesse, ha a viszonyok ezt úgy kívánják.

Mily jól esik, minden alkalommal s így most is megerősíteni, miszerint — bár házasságunk legnagyobb részét szűkebb körülmények közt éltük le, s némi csak fiatalságunk által szelidített aggálylyal néztünk gyakran a bizonytalan jövő elibe — egyetlen perc

sem volt életünkben, melyben okunk lett volna viszonyaink tekinteténél fogva kissé korán történt egybekelésünket megbánni. Ninám oly jó nevelésben részesült, hogy engem sokkal boldogabbá tett, mint ha szépség és vagyon mellett oly mázu úgynevezett műveltséget nyert volna, mely legtöbb esetben kártékonyan hat a kedélyre, ezt az egyszerűbb, tisztább és csendesebb örömök iránt érzéketlenné teszi, s élvezet és gyönyörűséget csak olyan mulatságokban keres és nyer, melyek mindig nagyobb mértékben és szüntelen újabb formákban kínálkoznak. —

A hosszabb téli órákat, midőn a gazdasági gondok, melyek amúgy sem terheltek nagyon fejemet, megrítkultak, s még mindig tartó mézesheteink kis szünetelést parancsoltak, kedvenez foglalkozásom, a muzsák tisztelétének szenteltem: nem sokkal kedvezőbb sikerrel ugyan, mint azt gazdasági tanulmányaimmal arattam, de minden esetre na-

gyobb buzgalommal, mint a minővel ezeket folytattam.

Ez időben irtam az első hosszabb czikkeket a „Regélő-Honművész” számára: egy futó áttekintet, melyet azokra harmincz év múlva szántam, nagyban bámultatja velem a szerkesztő engedékenységet, mely őt azok kiadására bírta. Lehet, hogy erre, nagyon is ephemer becsű tartalmukon kívül, még az a „naiv” eredeti felfogás is szolgáltatott alkalmat, mely élelményeim előadásában nyilvánult, midőn esőkulni való — ildomtalansággal rohantam és dicsértem meg mindent, a mi kezem ügyébe esett, telve azon fiatal, tapasztalatlan elméknek megboesátható ábrándtól, hogy lendíteni vagy tartóztatni fogok valamit a világ szüntelen forgó tengelyén!

Anynyi azonban bizonyos, hogy egypár közleményem a somogyi társas életéről, melybe kevesebb ügyességgel mint picanteriával a marezali és kaposvári *chronique scandale*

jeuse'-t is bele szöttem, az illető helyeken és személyeknél nem csekély sensatiót okozott, s kevésbe mult, hogy a hegedüt össze nem törték a fejemen. Még Mátray úrnak is meggyült a baja több kiméletlen kifakadások miatt; az akkori somogyi főispán Mérey Sándor úr plane azt akarta befolyása által kivinni a helytartótanácsnál, hogy a 'Regélő' ily 'vakmerő és botrányos közlések' miatt szüntettessék meg. Még most sem tudom, hogy kerültem ki az akkori időben, midőn olyféle embereknek, mint én voltam, csak két ökle adott 'salvus conductus'-t, a kellemtlenebb surlódásokat? Egy nagyszerű 'conspiratio'-t, melyet némely falusi arszlán ellenem forralt, s melynek a marczaei 'nobelbál'-ok egyikében kellett volna kitörni, az én és Stefaics bátyám béreseinek tömeges megjelenése a 'báladó' udvarán még idején elfojtott; egy másik 'affaire' pedig, melyet egy nagybajomi földesúrral kellett volna kiküzdenem, mert Vilma kisaszszony nővéréről azt

nyomattam ki az újságban, hogy Börne vagy Heine levelei helyett aranynyaku imádói számát olvassák, a Strauss vagy Laneri keringőkön kívül szívemelőbbet nem ismer az „appel“-re hívó trombitahangnál, azzal érte szerencsés végét, hogy a hely színén csak én és segédek jelentünk meg.

Ezután békével hagytak, s gène nélkül élvezhettem a sajtószabadság malasztjait, a menyinyiben e csendes boldogságot Mátray és Reseta urak veres önja olykor-olykor meg nem akadályozta.

Nem lehet ugyan kötetekre számítani, mit e falusi székhelyemen az olvasó türelmének megpróbáltatására összeírtam; de ha másoknak nem is, magamnak oly kellemes mulatságot szereztem vele, hogy bizony áruba vehettem volna érte a ránczos homloku criticalusok gáncsait, ha egyik vagy másik közölők elmeesudáimat bonczkése alá venni érdemesnek tartotta volna.

A mit írtam, azt akkor, valamint később

is mindig föl szoktam olvasni nöm előtt, s művelt szellemére biztam megítélni, fog-e az másoknak is úgy tetszeni, a mint nekem tetszett? Ninám nem azon közönséges lények közé tartozott, kikkel az idő, színház, táncmulatságok, hangversenyek, városi és falusi pletykákon kívül nem lehetett egyébről beszélni; finom észlelő tehetsége, mely a nőnemnek gyakran nagy mértékben tulajdona szokott lenni s ítélő erejének forrásul szolgált, melyből a háztartás vezetésénél merítenie kellett, nem vette föl azon ferde irányt, mely első nyújt alkalmat a „medisance“-ra, s szertelen távol van azon gyöngéd, nem sértő tréfától, mely a gáncsok tárgyait megilleti ugyan, de nem csapong túl soha azon határon, hol megszűnik a multság fűszere lenni.

Anynyit mondhatok, hogy — ha nőmre hallgatok s kevesebbet arra, mit ebédre vagy vacsorára hívott szomszédim mondtak — igen kevés elmeszüleményem került volna a világ elibe. Ő sokat olvasott — haszonnal

az az: meg tudta itélni, a mit olvasott, s számot adni arról, miért tetszik vagy miért nem tetszik neki valami? Hölgyeink legnagyobb része ezt nem tudja; elmondják ugyan, mit olvastak a zsebkönyvekben, divatlapokban vagy regényekben? mindez azonban nem képes anyagot szolgáltatni az utángondolkodásra, vagy az ítélőtehetség mozgásba hozatalára; annál kevésbé bír hosszabb, conversatió'-nak tárgya lenni, miután az olvasottnak ismétli elbeszélése csak rövid időt vesz igénybe, az ily művek vázlatai többnyire igen egyszerűek lévén: a költői fölékesítéseket pedig nem lehetvén úgy adni, a mint azokat olvasták. — Innen van aztán, hogy valódi művelt embernek oly nehéz, divathölgyeinkkel sokáig társalogni a nélkül, hogy vagy ő ne unatkoznék társaságukban, vagy annak ne tenné ki magát, hogy pedáns'-nak tartatik. Nem is sejtik, mennyit vesztenek nemcsak mások előtt, hanem a magok érdekében is, ha a valódi költő magasztos mű-

veit, s a hírneves író fölséges szív- és elme-
rajzait élvezetlenül hagyják! —

Mindez igen jó és szép lett volna, csak
aztán kűn a gazdálkodás is oly jól és szépen
ment volna, mint a szobában. De ott jó for-
mán zavartan ment minden, valamint menni
szokott mindenütt, hol az, kinek rendet tar-
tani vagy parancsolni kellene, nem tudja,
mit rendeljen és mit parancsoljon?

Ha az credmény nem mutatta volna is,
magam is beláttam volna, hogy az Isten nem
teremtett engem gazda embernek. Szerencse,
hogy elég korán jutottam ezen belátáshoz, s
hogy az a viszontagságos 'trop tard' nem kö-
vetkezett be, mielőtt vagyunkám tökéletesen
elolvadt.

A s o r s is bele vegyült ügyembe s egy
gazdag kéthelyi zsidó személyében újmuta-
tást nyújtott, mikép lehetne e zavarból szép-
séges módon megmenekülni?

Az említett zsidó, Lengyel gazdának hit-

ták, ugyanis egy szép reggel betoppan hozzám azon kérdéssel, nem volnék-e hajlandó a jószág haszonbérétől viszszalépni s azt neki átengedni? mely esetben ő kész volna nekem ezer váltó forintnyi kárpótlást (!) fizetni.

Mi volt természetesebb, mint hogy azonnal kaptam az alkalmon, mely jobb időben nem is kínálkozhatott volna. Két hét múlva megkötöttük a szerződést, melynek erejénél fogva Lengyel gazda subarendásom, szegény fejem pedig a gazdasági gondoktól ment lett.

Azalatt irtam Mátray Gábor úrnak Pestre, s fölkertem őt, hogy — miután a falusi életet a városival szándékozom fölesерélni s jövőendő lakhelyemül a magyar fővárost választani — szerezne nekem vagy szerkesztésénél vagy máshol valami „szerény” alkalmazást, mely tehetségeimnek megfelelőleg módot nyújtson egy kedvem és hajlamimmal inkább megférőbb életet viselni.

A válaszra nem kellett sokáig várakoznom. A tudós társaságnál épen akkor ült meg egy kétszázforintos őrnöki állomás, melyet Mátray úr fáradozásainak sikerült részemre megnyerni, s a mely „szerény“ mivel-tára nézve csakugyan alig hagyott valami kívánni valót hátra.

Tudom, hogy kevesen lesznek, kik ez állomást fényesnek fogják találni, de még kevesebben fogják elhinni, hogy azt a magam és családom főtartására egy nagy városban elengedőnek tartottam. Pedig úgy volt; s ennek okát fiatalságomban s azon áldott gondatlanságban kellett keresni, mely nem tudott számítani, s egyedül az Istenbe bízott, ki — csak egészségesek legyünk — majd fog rólunk továbbra is gondoskodni.

Őszinte örömmel emlékezem még ma is azon reánk nézve igen hízogató körülményre, hogy eltávozásunk híre barátaink s ismerőseink körében nagy sajnálattal fogadtatott; ámbar senki sem találkozott köztük, ki ed-

digi gazdálkodásom után czélszerűbbnek tartotta volna annak ily módoni további folytatását, melynek utoljára is tökéletes bukás lett volna a vége.

Az árverési napon a számosan öszzegyültek közül mindegyik vett valamit emlékül tőlünk; a legkisebb jószág majdnem két anynyi áron kelt el, mint a menyinyibe nekünk került; egyik többet ígért a másiknál s az egész inkább kedélyes családi mulatsághoz, mint árverelési „actus”-hoz hasonlított.

Azt, a mit jöendő háztartásunkra a bútorok s egyéb holmik közt megtartani akartunk, jószívü szomszédom P. bátyám vette őrizet alá, s később tulajdon, hosszú fuvarosai által Pestre szállitatta. Eleget protestáltunk e több, mint baráti szivesség ellen, végre engednünk kellett, hogy az öreg urat meg ne bántsuk. Kikötöttük azonban, hogy barátsága némi viszonzásául meg kell engednie, hogy leányát, Riza kisasszonyt, Bécsbe,

hová, mielőtt Somogyból végkép elköltöznénk, nőmmel, ki e német Eldoradót még soha sem látta, egypár hétre fölrándulni készültem, magunkkal vihessük.

Tudtuk, hogy ez által Riza kisaszszony-nak igen nagy örömet szerzünk. Ő sem látta még Bécsset, s igen természetesen találtam, hogy bántotta nőmmel együtt a kíváncsiság, valahára tulajdon szemeivel meggyőződni azon sok szépről és dicsőről, mit eddig mindketten csak hallomásból s a hírlapokból ismertek.

Az öreg urat soha sem lehetett rá venni, hogy leányának e kíváncságát teljesítse. „Hun-ezut a német!” volt mindig válasza, valahányszor Riza kisaszszony őt ez iránt ostromolni kezdte. Most is eleget szabódott, s csak azon határozott kinyilatkoztatásunkra, hogy ajánlatunk el nem fogadása esetében mi is hasonlóra leszünk kényszerülve az övének ellenében, engedett unszolásunknak; de azt ünnepélyesen meg kellett neki ígérnem,

hogy kedves magzatját egy perczig sem hagyom magára s minden nyalakodó naplopót tiz lépésnyi távolságban tartok tőle. Tudta az öreg úr, miért kívánja ezt tőlem? s egy nappal elutazásunk előtt estebéd fölött el is mondta, mi indította őt erre, s miért nem lehetne őt többé rávenni, ha piskótával kínálják is, hogy menjen még egyszer Bécsbe, mikor tudja, hogy milyen a német?!

Az igaz, hogy megjárta Samu bátyám, s volt oka a németre haragudni, s hogy erről tisztelt olvasóim is meggyőződve legyenek, engedjék meg, hogy a tragicomicus történetet, mely P. bátyámnak Bécsét oly útáltá tette, azon módon elmondhassam, mint azt tulajdon szájából hallottam. Még csak azt tesszem hozzá, hogy *fides penes auctorem*, mint a deák mondja: mert hogy minden a legkisebb részletekig úgy történt volna, mint urambátyám elmesélte, arról, ismervén az ő furfangos természetét, hogy erősebb színekkel szeretet néha festeni, ha ellenszenvének

kivált a németek iránt valami okát akarta adni, nem merek egész bizonyossággal jót állani.

Volt tehát az én urambátyámnak Riza kisaszszonyon kívül még egy igen szép leánya, kit Saroltának híttak, s a ki öt év előtt, mint boldog neje egy fajszi közbirtokosnak, a pusztító járvány áldozata lett.

Oly szép fehér és piros volt — mondá az öreg úr — mint a fülmilevérben fűrösztött fehérrózsalevél, s oly friss és eleven, mint a hónapos özike az erdők sűrűiben.

Persze, hogy e mellett szint oly kíváncsi volt ő is, mint Éva aszszony valamenynyi leányunokái, s Béceset, melyről a marezali tisztartóné nem tudott eléggé csudálatos dolgokat mesélni, szintúgy szerette volna látni, mint most Riza kisaszszony.

Az öreg úr akkor is eleget szabódott, de végre csak nem birt ellent állani az egymást mindig sűrűbben követő kérelmeknek, s el lön

határozva, hogy hát Isten nevében fölrándulnak Bécsbe.

Harmadnap délben a papa és leánya az osztrák főváros kellő közepén találták magokat.

Sarolta módnélkül boldog volt; nem győzött eleget nézni és bámulni, minden szépnak és pompásnak tűnt föl előtte! Nyugtalanul jártatta föl és alá, mögötte és körülötte rozsvirág-szempárját, s a napfénybe mártott házak és paloták kimondhatlan varázsszal hatottak gyermekded kedélyére.

Egyszer csak megálltak a ,Graben‘ egyik sarokházánál s a papa és leánya szemei egy óriási falragasztványon akadtak meg. Monsieur Fanfaron, Francziaország legelső léghajója, azt jelenté, hogy délután hat órakor a ,Prater‘-ben a világ legnagyobb ,ballon‘-jával légutazást teend, s hogy dr. Paczenberger úr, több külföldi tudós társaságok hírneves tagja, e fölrándulásnál úti társa fog lenni.

— Már ezt megnézzük, ha itt vagyunk! mondá a papa, s kezdtek a ‚Prater‘ felé indulni.

Nem kellett mondani, hogy Sarolta minden oldalról magára vonta a figyelmet, s hogy bámulta és szemüvegelte őt apraja nagyja az előtte és utánna tóduló férfiseregnek. ‚Szép is volt az eszemadta kis leány — mondá urambátyám s pár könnyet szentelt a meghalt emlékének — úgy föltűnt a többi pókhálószinű fővárosi fehéreseléd közt, mint a májusi rózsza sárga lében mosott lankadt oleanderek társaságában.

Akadtt is azonnal egypár szárazlábu dandy, azon meztelen száju legióból, mely nem tudja, hogy’ ölje meg unalomból a napot? mely emberismeretét a kávéházakban, a népkertben, a ‚Wasserglaci‘-n s egyéb nyilvános mulatóhelyeken szerzi és gyarapítja s mohón megragad minden alkalmat, mely ‚blazirt‘ kedélyének kilátást nyújt érdekes kalandra. Ezen választott népéhez az

Istennek, mely a másét minden alakban és formában szereti, tartozott bizonyos Nixmacher úrfi is, egy gazdag lókereskedőnek reményteljes fija, úgynevezett ‚fesch legény‘, kinek a picant multságokra elegendő pénze s ideje volt. Persze, hogy neki is úgy, mint a többi érdemes társainak azonnal föltűnt a szép magyar leány, s föltette magában, hogy e kedves teremtetést meg fogja hódítani, ha szép szóval nem, hát erővel, mint ez már kedvenz szójárásuk szokott lenni régtől fogva a ‚Herr Vetter‘-eknek irányunkban, bár, ha tette került a dolog, egészen a mai időkig mindig kudarczot vallottak. Kormosbőrű arezának minden vonásán meglátszott, mily jó prédának tartja ő a falusi friss rózsaszálat, s menynyire genirozza őt ennek kísértője!?

Nyomban követte tehát őket, s leste a kedvező alkalmat, hogy velők beszédbe ereszkedhessék. Nem sokára kiértek a hely színe. Tömérdek ember gyűlt itt már össze

s leste, a ,minek jönnie kell' — a léghajó felszállását. Monsieur Fanfaron ennek töltésével volt elfoglalva s nyugtalanul várta újtársát, a hires physiologus dr. Paczenberger urat, kit, a mint sajnálattal hallotta, hirtelen széd elgés fogott el, a mi a német ,doctor'-ok különös nyavalyája szokott lenni.

Urambátyámék csak nehezen tudtak a sűrű embertömeg közt előre haladni. Nixmacher úrfi alkalmasnak vélte az időpontot, hogy magát bemutassa s szolgálatát ajánlja.

Mi sem könnyebb, mint a becsületes magyar embert rászedni. Csak nyájas képet kell neki mutatni s azonnal barátod lesz. Urambátyám szentül hitte, hogy a sógornak nincs sürgetőbb dolga, mint számukra oly helyről gondoskodni, honnan a ,spectaculum'-ot oly kényelmesen nézhetik, mint ott-hon a zsidó udvarán egy ambuláns majomkomédiát a ,reservált' deszkaállásról.

Csak mentek és tolták magokat előre, s Nixmacher úrfi, karonfogva a szép falusi

kisaszszonyt, elkezdte azon apró esatározást, mely a komoly ostromot rendesen megelőzi, s a győzelem biztos reményében ringatván magát oly pazarul vesztegette szép szavait s meleg kézzszorításait, hogy a szegény leány alig győzött eleget pirulni és vonakodni. — Hősiünk mindig merészebb és tolakodóbb lett, s szerelmi mámorában elfelejté, hogy az öreg P. háta mögött minden mozdulatát őrszemmel kísérte.

— Ha úgy tetszik, itt megállapodhatunk! monda félig határozott, félig boszankodó hangon urambátyám, s Saroltát oldala mellé szólítá.

— Bon! secundált a Szeleburdi, ki az öregnek képéből azonnal kiolvasta, hogy kötve hisz a sógornak. Tanácsosnak tartá portyázásaival egyelőre fölhagyni, s bevárni a kedvező pillantatot, mely azok folytatását lehetővé teszi.

Mintegy fél óráig álltak egy helyen, s példás nyugalommal türték a hullámzó nép

tömeg oldaldöféseit. Nixmacher úrfi ez alatt
 untig iparkodott a papának bizalmát vissza-
 nyerni. Elkezdett vele a falusi élet örömeiről
 s a magyar nagy lelki ségről be-
 szélni, s ez utóbbi phrasissal, melyel nem
 egyszer altatták s fogják, még számtalanszor
 elaltatni jámbor fajunkat, csakugyan sike-
 rült neki rövid idő mulva az öreg urat meg-
 lágyítani, a ki előbbi bizalmatlanságát meg-
 bánva titkon bevallá, hogy mégis csak van-
 nak a németek közt is jóra való emberek.

E kedélyes conversatio közt urambátyá-
 mat oly lankadtság lepte meg egyszerre,
 hogy alig birt lábán megállani. A forróság s
 a szünet nélküli oldaldöfések mind kiállha-
 tatlanabbak lettek.

— Kakas csipje meg; még így el nem
 fáradtam soha sohajtott az öreg úr. Ugyan,
 uram ösém, nem lehetne-e valahol jó szó-
 ért vagy pénzért becsületes ülőhelyre szert
 tenni? sokat adnék, ha ide teremthetném a

méhesből pamlagomat s kedvem szerint elnyújtózkodhatnám rajta.

A lángésznek sajátja, hogy néha egy odavetett szó nagyszerű eszmék magjává válik agyában. Így volt ez Nixmacher úrnál is.

— Tausend hincin! gondolta magában: ha e vén karvalyt valahogy lerázhatnám, s a szép falusi galambbal magam lehetnék! S az alig megfogamzott gondolatot tetté sietett érlelni.

Egypár elszánt döféssel átfurta magát a tömegben s a léghajóst, kit a kávéházból ismert, bizalmas hangon megszólítá:

— Eh bien, mon ami! hol van önnek ,compagnon'-ja, monsieur Paczenberger?

— Ventre gris — felelt a nagyvilág és Franciaország első léghajósa — me voila prêt; mais monsieur le professeur aben der courage in die Ose. Que faire? nekem mindjárt mazszirozni tout seul az enyim balonnal.

— Ha mindegy önnek, akár kinek társaságában teszi az utat? tudok én egy derék úri embert, a ki hajlandó volna az expedicióban részt venni.

— Tant mieux! où est-il?

— Mais, az én emberemnek kissé nagy embonpointja van . . .

— Schaden nix . . . az enyim ballon a legnagyobb egész Európában, s oly erős, hogy elbirja egész Lichtenstein hercegséget su tragen durk der Luft. Hadd jöjjön monsieur de — ?

— Schlammersdorf —

— Monsieur de Slammerdorf — mais tout de suite.

— Bon! sziszegett az úrfi s viszszyomta magát társaságához.

— Tessék engem követni — mondá urambátyámnak, ki egy fához dülve az izzadságot mogyoró nagyságu eseppekben törülte le homlokáról — ismerősre akadtam, a ki kedvemért átengedi önnek kényelmes zárt-

székét. Csak arra kérem, nyomja kissé jobban kalapját fejére, mert ismerősöm, mint minden elfogult bécsi philister, nem nagy barátja a magyarnak, s félek, hogy, ha önnek képét meglátja, még megbánja szivességét.

Az öreg P. bátyám, a ki oly fáradt volt, hogy még a „Reichsrath“-ba is beült volna, ha e csudálatos institutió akkor már létezett volna, Nixmacher utasítása szerint cselekedett s ennek fecskefarkába kapaszkodva önkénytelenül hurezoltatta magát a légghajós elé.

— Voila monsieur de Schlammersdorf! susogott a furfangós cicerone, s urambátyámat bemutatatta ismerősének.

Francoziaország legelső szélhasítója kissé savanyu képet vágott ugyan, midőn jól meghízott hazánkfiát látta, kihez képest a német professor csak fölkiáltó jelnek tetszett: de mit volt tennie? a czédula azt jelenté, hogy még egy egyén fog vele a levegőbe szállni,

s a közönség kíváncsiságát ki kellett elégíteni.

Enfin: a kieserélt passagiért szerencsésen leültették; a „policzáj” pedig szerencsére most se tartotta ott az orrát, a hol kellett volna.

Urambátyám markába nevetett, hogy ez egyszer rászedte a németet, s kalapjának széles karimája alól leánya után kaesingattott, nem maradt-e el oldala melől?

E perczben a léghajós jelt adott s a ballon fölemelkedett.

— Szerencsés utat! kiáltott Herr von Nixmacher az utasok után s Sarolta kisaszszonyt a tömeg közé igyekezett vonni.

Urambátyám ijedten szellőzteté kalapját, s képzelhetni, mily borzalom fogta el, midőn egyszerre ég és föld közt találta magát.

— Megállj német — tolvaj — semmirevaló! kiáltott, s rémületében öszszehúzta magát, mint egy tüskés borz.

— Nix da, allon, courage! mondá Fan-

faron s kalapjával leköszönt a ,bravó'-zó közönségre.

Apám, édes apám! szólalt meg Sarolta kisaszszony a sűrű tömegből s fehér karjaival a levegőt szeldelé.

Az én urambátyám mitsem látott és halott többé; szava torkába akadt, s csak düh- és iszonytól eltorzított képe vigyorgott le a magasból.

A közönség pedig fölségesen mulatott s megesküdt, hogy e tréfa megér még egy belépti díjt. Mindnyáján azt hitték, hogy az öreg úr önként ajánlkozott a légutazásra, s most megbánta tettét, mikor már késő volt.

A szegény ártatlan galamb, Sarolta kisaszszony pedig nem is gyanítá, hogy simapofájú adlatusa ily esúfot mert volna apjából üzni, s különös szivességnak vette, hogy őt lakásáig elkísérni akarja.

Képzелhetni, mint sietett Nixmacher úrfi minden perczet semmirevaló czéljaira felhasználni. Az öreg úr, az ő számítása szerint,

legkedvezőbb esetben sem térhetett két három óra előtt vissza légutazásából: ezen időt elegendőnek tartotta uracsunk a szép falusi leány meghódítására. Tudta, hogy senki sines háta mögött, s azért annál szabadabban manővrozott. Önmagát multa fölül a szép szavak pazarlásában, melyek bár Sarolta hiúságát fölötte csiklandozták, az úrfi mégis legkisebb kedvezésben sem részesíték. Hősünk az ily ellenállást szokatlannak találta, de nem lett volna oly kitanult roué, ha ez a további ostromtól visszatartóztatja őtet.

Végre elértek az 'aranybárány-szállodá'-hoz a 'Wieden'-en, urambátyámék lakásához. Uracsunk, nem várván be a meghívást, Saroltát szobájába kísérte. Jól érezte ő viseletének illetlenségét, de a 'falusi liba' ellenében nem tartotta szükségesnek magát szerfölött genírozni.

Sarolta a naplopó szemtelenségeit eleinte kitérőleg, később határozottan utasítja vissza.

Csak hamar észrevette, mily fajtájú vitézzel van dolga? s egész lénye fölháborodott, midőn kitalálta egyszerre, miért kell e percben édes apjának légutazást tenni?

— Ön csalódik — mondá magyar hölgyszőz illő méltósággal — ha azt gondolja, hogy engem is oly semmirevaló módon elámíthat, mint szegény atyámat. Ő még a régi világból való, midőn a magyar ember bizalmát egy pár mézes szóval meglehetett nyerni, de minket az újabb kor már megtanított, hogy' kell a németnek hinni? S azért fölszólítom önt, távozzék azonnal innen, különben kényszerülve leszek, önnek az utat a pinezések által megmutattatni.

A járdahöst e ,tónus' egészen frappírozta, s látván, hogy Sarolta kisaszszony a csengetyűzsinór felé nyúl, nem vélte tanácsosnak a többi ,útmutatók'-at bevárni s kiosont az ajtón.

Mint egy két óra mulva ezután, melyet Sarolta kimondhatatlan félelem- és aggódás-

ban töltött, haza ért urambátyám is, pattogva és káromkodva, mint képzelni lehet. Volt dolga, míg a francia szélházit, ki állítása szerint már hatvanezer öllel repült fölebb a tejútnál, capacitálni tudta, hogy neki — t. i. urambátyámnak — tulajdonképen esze ágában sem volt e légutazást tenni, s hogy ennél fogva a francziának „kutyakötelessége“ őt partra szállítani, különben leugrik az ő lelkére a végtelen semmiségbe. Monsieur Fanfaron látván, hogy az öreg úr nem tréfál, s ha kívánságát nem teljesíti, nehéz felelősséget vállalhatna még magára, de különben is túl esvén már a közönség látkörén, esendesen leereszkedett, s a schmelzi temetőnél horgot vetvén octroyált útítársát minden további baj nélkül szerencsésen kicomplimentírozta a „ballon“-ból.

A viszonzlás az apa és leánya közt szintoly örvendetes, mint megható volt. Még aznap este kocsira ültek, s P. bátyám szentül

fogadta, hogy sohasem látja őt többé a németek paradicsoma.

Bécs, hol mintegy két hetet töltöttünk, oly sok látni és bámulni valót nyújtott, hogy parlagiatlanabb embereknek is, mint a minők mi voltunk, elkábitotta volna lát- és hall-érzékeit.

Oh ti, kik elátkozva vagytok, az életet e fényes nagy börtönben, a bűn és gyarlóság e széles barlangjában tölteni! nem ismeritek ti azon érzést, mely elfogja a természet gyermekének szívét, midőn először látja mindazon szépségeket, mikről eddig még csak nem is álmodott! Oly érzéssel bámulta mind-ezeket nőm és Róza, minővel a gyermek a csillogó színfalakat bámulja, melyeket az irigy függöny oly sokáig zárt el szemei előtt.

Bár sohase kívánnók megtudni, mi történik ezen színfalak mögött, s mily szegényül vesz ki magukat ezen tarkára mázolt vá-

szonrongyok s festett színpadi alakok a — közelben? Bár sohase tapasztalná a falu kedélyes lakója, mennyire rútitják el e regényes távfényben ragyogó várost a csalás és haszonlesés, nyegleség és álpompa, hiúság és kéjvadászatnak mindennap ugyanazon alávalóság- és undokságban visszatérő jelenetei!

Nem mondhatnám, hogy — midőn megváltunk e roppant köhalmaztól — csak egyetlen sohaj is szállott volna ki keblünk-ből az elmúlt évek után; hanem igenis egy nagy tehertől látszott megszabadulni lelkünk, midőn e „modern Ninive”-nek hátat fordítottunk, s három megye göröngyös országútjain P. bátyám kölcsönvett kólyájában haza döcögöttük magunkat.

— — — — —
Harmad nap reá újonnan útra indultunk — Pest felé, a legrózsaszínűbb remények és kilátások kíséretében.

Hja , a ki akkor megmondta volna, hogy harmincz és több évi nagyvárosi lakos létemre oly hűn fogok visszasovárogni a falusi élet örömei után, mint azt jelenleg teszem !

Vége az első kötetnek.

